

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Muhasebe, Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı

**TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN ÖNEMİ VE AMASYA
İLİ TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN 2014-2018 DÖNEMİ
FİNANSAL ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Muhammed Said ALICI

Sivas
Haziran 2020

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Muhasebe, Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı

**TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN ÖNEMİ VE AMASYA
İLİ TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN 2014-2018 DÖNEMİ
FİNANSAL ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Muhammed Said ALICI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet DEMİR

Sivas
Haziran 2020

KABUL VE ONAY

Üniversite : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Muhasebe Finans ve Bankacılık
Tezin Başlığı : Tarım Kredi Kooperatiflerinin Önemi ve Amasya İli Tarım
Kredi Kooperatiflerinin 2014-2018 Dönemi Finansal Analizi
Savunma Tarihi : 16.06.2020
Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet DEMİR

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Mehmet DEMİR

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Yakup ÜLKER

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜL

Oy Birliği ☐

Oy Çokluğu ☐

Muhammed Said ALICI tarafından hazırlanan “Tarım Kredi Kooperatiflerinin Önemi ve Amasya İli Tarım Kredi Kooperatiflerinin 2014-2018 Dönemi Finansal Analizi”, başlıklı tez kabul edilmiştir.

....../....../2020

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;

2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;

3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;

4-Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

11.05.2020

Muhammed Said ALICI

İmza:

ÖNSÖZ

Tez çalışmam, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi birikimi, tecrübesi ve değerli görüşleriyle bana yol gösteren, yüksek sabrı, anlayışı ve hoşgörüsü ile bu çalışmayı hazırlamamı sağlayan değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet DEMİR'e sonsuz minnet ve şükranlarımı sunarım.

Tezimin uygulama bölümü için gerekli olan verilerin temin edilmesinde emeği büyük olan ve desteğini her konuda gösteren, Tarım Kredi Kooperatifi Merkez Birliği Muhasebe ve Bütçe Daire Başkanlığı yetkililerine teşekkürlerimi arz ederim.

Her zaman olduğu gibi, tez çalışmam sırasında da bana destek olan annem ve babam Fatma ve Ali Alıcı'ya; çalışmam sürecince verdikleri moral ile yanımda olan ailemin diğer fertleri Büşra ve Esra Nur Alıcı'ya; ihtiyaç duyduğum zamanlarda yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen Nazik Karadağ arkadaşşıma ve Mücahit Ünal ağabeyime teşekkür ederim.

Muhammed Said ALICI

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GRAFİK LİSTESİ	xiii
ÖZET.....	xv
ABSTRACT	xvii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARIM SEKTÖRÜ VE KOOPERATİFÇİLİK

1.1. TARIM SEKTÖRÜNE GENEL BİR BAKIŞ	3
1.1.1. Tarım Sektörünün Önemi, Tanımı ve Özellikleri	3
1.1.2. Tarım Sektörünün Sınıflandırılması.....	6
1.1.2.1. Bitkisel Üretim	6
1.1.2.2. Hayvansal Üretim.....	7
1.1.2.3. Orman Ürünleri Üretimi.....	7
1.1.2.4. Su Ürünleri Üretimi.....	7
1.1.3. Türkiye’de Tarım Sektörü.....	8
1.1.3.1. Nüfus ve İşgücü Katkısı	8
1.1.3.2. Sanayi Sektörüne Katkısı	9
1.1.3.3. Milli Gelire Katkısı	9
1.1.3.4. Dış Ticarete Katkısı.....	10
1.1.4. Tarım Sektörünün Sorunları.....	11

1.2. KOOPERATİF VE KOOPERATİFÇİLİK	12
1.2.1. Kooperatifin Tanımı	13
1.2.2. Kooperatiflerin Özellikleri	14
1.2.3. Kooperatifler İle Diğer İşletmelerin Karşılaştırılması.....	15
1.2.4. Kooperatifçilik Değerleri ve İlkeleri	16
1.2.4.1. Kooperatifçilik Değerleri.....	16
1.2.4.2. Kooperatifçilik İlkeleri	16
1.2.4.2.1. Gönüllü ve Serbest Giriş İlkesi.....	17
1.2.4.2.2. Demokratik Yönetim İlkesi	17
1.2.4.2.3. Ortakların Ekonomik Katılımı İlkesi.....	17
1.2.4.2.4. Özerklik ve Bağımsızlık İlkesi	18
1.2.4.2.5. Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme İlkesi	18
1.2.4.2.6. Kooperatifler Arası İşbirliği İlkesi	18
1.2.4.2.7. Toplumsal Sorumluluk İlkesi	18
1.2.5. Kooperatifçiliğin Gelişimi.....	19
1.2.5.1. Dünya’da Kooperatifçiliğin Gelişimi	19
1.2.5.2 Türkiye’de Kooperatifçiliğin Gelişimi	21
1.2.6. Türkiye’de Kooperatiflerin Sınıflandırılması.....	24
1.2.6.1. Tarım Dışı (Kentsel) Kooperatifler	25
1.2.6.1.1. Tüketim Kooperatifleri	25
1.2.6.1.2. Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri....	25
1.2.6.1.3. Konut Yapı Kooperatifleri.....	26
1.2.6.1.4. Karayolu Yolcu Taşıma Kooperatifleri	26
1.2.6.2. Tarımsal (Kırsal) Kooperatifler	27
1.2.6.2.1. Tarım Satış Kooperatifleri	27

1.2.6.2.2. Tarım Kredi Kooperatifleri	28
1.2.6.2.3. Pancar Ekicileri Kooperatifleri.....	28
1.2.6.2.4. Köy Kalkınma Kooperatifleri.....	29
1.2.7. Ortakların Sorumluluklarına Göre Kooperatifler	29
1.2.7.1. Sınırlı Sorumlu Kooperatifler.....	29
1.2.7.2. Sınırsız Sorumlu Kooperatifler	30

İKİNCİ BÖLÜM

KREDİ, TARIMSAL KREDİ VE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ HAKKINDA BİLGİLER

2.1. KREDİ KAVRAMI.....	31
2.1.1. Kredinin Tanımı	31
2.1.2. Kredinin Unsurları.....	32
2.1.2.1. Zaman Unsuru (Vade).....	32
2.1.2.2. Risk Unsuru (Teminat).....	33
2.1.2.3. Güven Unsuru (İtimat)	33
2.1.2.4. Gelir Unsuru (Verim)	33
2.1.3. Kredinin Fonksiyonları	33
2.1.4. Kredi Çeşitleri	34
2.1.4.1. Niteliğine Göre Krediler.....	35
2.1.4.2. Vadeleri Açısından Krediler.....	36
2.1.4.3. Veriliş Amacı Açısından Krediler	36
2.1.4.4. Güvencesi (Teminat) Açısından Krediler.....	37
2.1.4.5. İş Konusu Açısından Krediler	37
2.1.4.6. İzin Açısından Krediler	38
2.1.4.7. Kaynak Açısından Krediler	38

2.2. TARIMSAL KREDİ KAVRAMI	39
2.2.1. Tarımsal Kredinin Tanımı ve Amaçları	39
2.2.2. Tarım İşletmelerinde Kredi İhtiyacını Doğuran Sebepler	40
2.2.2.1. Tabii Olaylar.....	41
2.2.2.2. Hastalık, Haşere ve Hayvanların Verdiği Zararlar	42
2.2.2.3. Savaşlar ve Göçler	42
2.2.2.4. Ekonomik ve Sosyal Sebepler	42
2.2.3. Kredinin Alınması ve Kullanılmasındaki Esaslar	43
2.2.3.1. İşletme İçin Borçlanmanın Gerekli Olup Olmadığı	44
2.2.3.2. Borçlanma Zamanı	45
2.2.3.3. Borçlanma Tutarı.....	45
2.2.3.4. Alınan Kredinin Kullanılacağı Sahanın Tespiti	46
2.2.3.5. Borcu Geri Ödeme Planı	47
2.2.4. Tarım İşletmelerinin Kredi Kaynakları	47
2.2.4.1. Teşkilatlanmış Kredi Kaynakları.....	48
2.2.4.1.1. Kamu Tarımsal Kredi Kuruluşları.....	48
2.2.4.1.2. Tarım Kredi Kooperatifleri.....	49
2.2.4.1.3. Özel Kredi Kurumları.....	49
2.2.4.1.4. Merkez Bankaları	49
2.2.4.2. Teşkilatlanmamış Kredi Kaynakları (Şahıslar)	50
2.2.5. Tarımsal Kredi Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar	50
2.3. TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ	51
2.3.1. Türkiye’de Tarım Kredi Kooperatiflerinin Tarihsel Gelişimi Ve Bugünkü Durumu	52
2.3.2. Tarım Kredi Kooperatifleri’nin Amaçları Ve Çalışma Konuları .	55

2.3.2.1. Birim Kooperatiflerin Amaçları ve Çalışma Konuları	55
2.3.2.2. Bölge Birliklerinin Amaçları ve Çalışma Konuları.....	56
2.3.2.3. Merkez Birliğinin Amaçları ve Çalışma Konuları	57
2.3.3. Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinde Teşkilat Yapısı.....	58
2.3.3.1. Birim Kooperatifleri Teşkilat Yapısı.....	59
2.3.3.2. Bölge Birlikleri Teşkilat Yapısı	59
2.3.3.4. Merkez Birliği Teşkilat Yapısı.....	60
2.3.4. Tarım Kredi Kooperatiflerinin Prensipleri (Raiffesien Prensipleri)	61
2.3.5. Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinin Üyesi Olduğu Milletlerarası Kooperatif Kuruluşları.....	62
2.3.5.1. Uluslararası Kooperatif Birliği (International Cooperative Alliance-ICA).....	63
2.3.5.2. Avrupa Birliği Tarım Kooperatifleri Birliği (European Agri-Cooperative-COGECA).....	63
2.3.5.3. Uluslararası Raiffeisen Kooperatifleri Birliği (International Raiffeisen Union-IRU).....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMASYA İLİ TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN 2014-2018 DÖNEMİ FİNANSAL ANALİZİ

3.1. ARAŞTIRMA HAKKINDA BİLGİLER.....	65
3.1.1. Araştırmanın Önemi, Amacı ve Yöntemi	65
3.1.2. Araştırmanın Kapsamı, Kısıtları ve Verilerin Temini.....	66
3.1.3. Araştırmada Kullanılan Finansal Analiz Teknikleri	67
3.1.3.1. Oranlar Analizi (Rasyo Analizi)	68
3.1.3.2. Eğilim Yüzdeleri Analizi (Trend Analizi)	68

3.2. LİTERATÜR TARAMASI.....	69
3.3. BULGULAR	71
3.3.1. Oranlar (Rasyo) Analizi Sonuçları	71
3.3.1.1. Likidite Oranları Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	71
3.3.1.1.1. Cari Oran Açısından Değerlendirme	71
3.3.1.1.2. Asit-Test (Likidite) Oranı Açısından Değerlendirme.....	73
3.3.1.1.3. Nakit (Hassas) Oran Açısından Değerlendirme	75
3.3.1.2. Finansal (Mali) Yapı Oranları Sonuçlarının Değerlendirilmesi	77
3.3.1.2.1. Finansal Kaldıraç Oranı (Yabancı Kaynak Oranı) Açısından Değerlendirme.....	78
3.3.1.2.2. Öz Kaynak (Öz Sermaye) Oranı Açısından Değerlendirme	80
3.3.1.2.3. Finansman Oranı Açısından Değerlendirme	82
3.3.1.3. Faaliyet (Devir Hızı) Oranları Sonuçlarının Değerlendirilmesi	84
3.3.1.3.1. Alacak Devir Hızı ve Süresi (Gün) Açısından Değerlendirme	84
3.3.1.3.2. Stok Devir Hızı ve Süresi (Gün) Açısından Değerlendirme	88
3.3.1.3.3. Aktif Devir Hızı Açısından Değerlendirme	97
3.3.1.4. Kârlılık Oranları Sonuçlarının Değerlendirilmesi	99
3.3.1.4.1. Net Kâr Oranı Açısından Değerlendirme	99
3.3.1.4.2. Öz Sermaye Kârlılığı Açısından Değerlendirme.....	101
3.3.1.4.3. Aktif (Varlık) Kârlılığı Oranı Açısından Değerlendirme	103
3.3.2. Eğilim Yüzdeleri Analizi (Trend Analizi) Sonuçları	105

3.3.2.1. Stoklar İle Net Satışların Göstermiş Olduğu Eğilim	106
3.3.2.2. Dönen Varlıklar İle KVKYK'ın Göstermiş Olduğu Eğilim ..	109
3.3.2.3. Ticari Alacaklar İle Net Satışların Göstermiş Olduğu Eğilim	112
3.3.2.4. Stoklar İle Ticari Borçların Göstermiş Olduğu Eğilim	115
3.3.2.5. Ticari Alacaklar İle Ticari Borçların Göstermiş Olduğu Eğilim	118
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	121
KAYNAKÇA	131
EKLER.....	141
Ek-1: TKK'lerin Borç Devir Süresi Değerlerinin Seyri	141
Ek-2: Onay Belgesi (Verilerin Temini İçin)	142
ÖZGEÇMİŞ	143

KISALTMALAR DİZİNİ

GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
GSYH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'ya
GSMH	: Gayrisafi Milli Hasıla
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
UPF	: (IMF) Uluslararası Para Fonu
DB	: (WB) Dünya Bankası
Vd	: ve diğerleri
ICA	: Uluslararası Kooperatifler Birliği
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜRKİYE KOOP:	Türkiye Milli Kooperatifler Birliği
COGECA	: Avrupa Birliği Tarım Kooperatifleri Birliği
IRU	: Uluslararası Raiffeisen Kooperatifleri Birliği
TKK	: Tarım Kredi Kooperatifi
KVYK	: Kısa Vadeli Yabancı Kaynak
ADH	: Alacak Devir Hızı
SDH	: Stok Devir Hızı
NDS	: Nakit Dönüşüm Süresi
KÖY-KOOP	: Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Merkez Birliği

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Tarımın Gayri Safi Milli Hâsıla İçerisindeki Payı	10
Tablo 2: Türkiye'nin İhracatında Tarım Sektörünün Yıllara Göre Oranı	11
Tablo 3: Kredi Türleri	35
Tablo 4: Ödeme Kapasitesi Örneği	46
Tablo 5: Bölge Birlikleri ve Kapsadığı İller.....	60
Tablo 6: Araştırma Kapsamındaki Tarım Kredi Kooperatiflerine Ait Bilgiler.....	66
Tablo 7: Literatür Özeti.....	69
Tablo 8: TKK'lerin Cari Oran Değerlerinin Seyri.....	72
Tablo 9: TKK'lerin Asit-Test Oran Değerlerinin Seyri	74
Tablo 10: TTK'lerin Stok Bağımlılık Oran Değerlerinin Seyri	75
Tablo 11: TKK'lerin Nakit Oran Değerlerinin Seyri	76
Tablo 12: TKK'lerin Finansal Kaldıraç Oran Değerlerinin Seyri	79
Tablo 13: TKK'lerin Öz Sermaye Oran Değerlerinin Seyri	81
Tablo 14: TKK'lerin Finansman Oran Değerlerinin Seyri	83
Tablo 15: TKK'lerin Alacak Devir Hızı ve Ortalama Tahsilat Süresi Değerlerinin Seyri	86
Tablo 16: TKK'lerin Stok Devir Hızı ve Ortalama Devir Süresi Değerlerinin Seyri.....	89
Tablo 17: Etkinlik Süresi Değerlerinin Seyri (2014-2018).....	93
Tablo 18: Nakit Dönüşüm Süresi Değerlerinin Seyri (2014-2018)	96
Tablo 19: TKK'lerin Aktif Devir Hızı Oran Değerlerinin Seyri	98
Tablo 20: Net Kâr Oranı Pozitif Olan Kooperatifler.....	100
Tablo 21: Net Kâr Oranı Negatif Olan Kooperatifler	101
Tablo 22: TKK'lerin Özsermaye Oran Değerlerinin Seyri.....	102
Tablo 23: TKK'lerin Aktif (Varlık) Kârlılığı Oran Değerlerinin Seyri	104

Tablo 24: Stoklar ve Net Satışların Ortalama Tutarları (2014-2018)	106
Tablo 25: Stoklar İle Net Satışlar Trendi (2014-2018)	106
Tablo 26: Terziköy TKK'nin Stoklar ile Net Satışları Trendi (2014-2018)	108
Tablo 27: Dönen Varlıklar ve KVKYK Ortalama Tutarları (2014-2018)	110
Tablo 28: Dönen Varlıklar ile KVKYK Trendi (2014-2018)	110
Tablo 29: Alıcık ve Sarıbuğday TKK'nin Dönen Varlık ve KVKYK Tutarları	111
Tablo 30: Alıcık ve Sarıbuğday TKK'nin Dönen Varlık İle KVKYK Trendi	112
Tablo 31: Ticari Alacaklar ve Net Satışlar Ortalama Tutarları (2014-2018)	113
Tablo 32: Ticari Alacaklar İle Net Satışlar Trendi (2014-2018)	113
Tablo 33: Büyükkızılca TKK'nin Ticari Alacaklar ile Net Satışları Trendi	114
Tablo 34: Stoklar ve Ticari Borçlar Ortalama Tutarları (2014-2018)	116
Tablo 35: Stoklar İle Ticari Borçlar Trendi (2014-2018)	116
Tablo 36: Ticari Alacaklar ve Ticari Borçlar Ortalama Tutarları (2014-2018)	119
Tablo 37: Ticari Alacaklar İle Ticari Borçlar Trendi (2014-2018)	119

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: TKK'lerin 2014-2018 Dönemine Ait ADH ve SDH Yıllık Ortalamaları..	91
Grafik 2: Stoklar ile Net Satışlar İlişkisi.....	107
Grafik 3: Terziköy TKK'nin Stoklar ile Net Satışları İlişkisi	109
Grafik 4: Dönen Varlıklar ile KVK İlişkisi	111
Grafik 5: Ticari Alacaklar İle Net Satışlar İlişkisi.....	114
Grafik 6: Büyükkızılca TKK'nin Ticari Alacaklar ile Net Satışları İlişkisi.....	115
Grafik 7: Stoklar İle Ticari Borçlar İlişkisi.....	117
Grafik 8: Ticari Borçlar ile Mali Borçlar İlişkisi.....	118
Grafik 9: Ticari Alacaklar İle Ticari Borçlar İlişkisi	120

ÖZET

Tarım Kredi Kooperatifleri, üreticilerin ekonomik çıkarlarını korumak ve özellikle meslek ve geçimleriyle ilgili gereksinimlerini karşılamak amacıyla karşılıklı yardım prensibine dayanılarak kurulan ve tarım sektöründe faaliyet gösteren birey ve işletmelere kaynak sağlayan örgütlerdir.

Bu çalışmanın amacı, Tarım Kredi Kooperatiflerinin finansal durumlarını tespit etmektir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için Samsun Bölge Birliği bünyesinde bulunan ve Amasya ilinde faaliyet gösteren 16 Tarım Kredi Kooperatifinin 2014-2018 dönemine ait bilanço ve gelir tablolarından faydalanılmıştır. Kooperatiflere ait mali verilere, finansal analiz yöntemlerinden, “Oran (Rasyo) Analiz” ve “Eğilim Yüzdeleri Analizi (Trend Analizi)” uygulanmıştır.

Analiz sonucunda, cari oran ortalamasının 1,06 olarak gerçekleştiği ve dönen varlıklar vasıtasıyla kısa vadeli borçların ödenmesinde genel olarak başarılı olduğu; asit-test oranı ortalamasının 0,96 olduğu ve stoklar elden çıkarılmadan da kısa vadeli borçların çok büyük bir bölümünün ödenebildiği; nakit oran genel ortalamasının 0,0159 olarak hesaplandığı ve nakit ve nakit benzeri varlıkları aracılığı ile kısa vadeli borçların ödenmesinde istenilen seviyenin oldukça altında kaldığı; varlıkların ortalama %67’si kadar yabancı kaynak kullanıldığı; borç ve özsermaye dengesini ölçen finansman oranının ortalama %32 ve uzun vadeli borç ödeme gücünü ölçen özsermaye oranının ortalama %33 olarak gerçekleştiği; ticari alacakların ortalama devir hızının 1,13 ve tahsil süresinin 322 gün olduğu ve alacakların tahsilinde zorlanıldığı; stokların yılda 9,92 ve 37 günde bir elden çıkartılabildiği ve bu açıdan alacakların tahsilinden daha iyi bir performans gösterildiği tespit edilmiştir. Ayrıca analize derinlik sağlanması amacıyla etkinlik süresi ile nakit dönüşüm süresi de ele alınmış; etkinlik süresinin yıllar itibariyle azalış gösterdiği ve bu durumun olumlu olduğu; nakit dönüşüm süresinin kısmi olarak artış yönlü bir seyir takip ettiği bu durumun ise olumsuz olduğu belirlenmiştir. Kârlılık oranları açısından 13 kooperatifin net satışlarının ortalama %6’sı kadar net kâr elde ettikleri ve özsermaye kârlılıklarının ortalama %9 olduğu; diğer 3 kooperatifin ise zarar ettikleri görülmüştür.

Trend analizi sonuçlarının ise oranlara yapılan yorumları destekler nitelikte sonuçlar verdiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarım, Tarım Kredi Kooperatifi, Finansal Analiz.

ABSTRACT

Agricultural Credit Cooperatives are organizations established on the basis of mutual assistance principle to protect the economic interests of producers and to meet the requirements of producers, especially their professions and livelihoods. Agricultural Credit Cooperatives are among the leading institutions in our country in terms of creating resources for individuals and businesses operating in the agricultural sector.

The purpose of this thesis study is to determine the financial status of Agricultural Credit Cooperatives. In order to realize this aim, the balance sheet and income statements of the 2014-2018 period of the 16 Agricultural Credit Cooperatives operating in Amasya province within the Samsun Regional Union were used. Financial Analysis methods, "Analysis by Ratio (Ratio)" and "Trend Percentage Analysis (Trend Analysis)" were applied to financial data of cooperatives.

As a result of the analysis, the average of the current ratio was 1.06 and it was generally successful in the payment of short-term debts through current assets; the acid-test ratio average is 0.96 and a large part of the short-term debt can be paid without stopping the stocks; the general average of the cash ratio is calculated as 0.0159, and it is well below the desired level in the payment of short-term debts through its cash and cash equivalents; an average of 67% of foreign resources are used; the financing ratio, which measures the debt and equity balance, is 32% on average and the equity ratio, which measures the long-term debt solvency, is 33%; the average turnover of commercial receivables is 1.13 and the collection period is 322 days and it is difficult to collect the receivables; It has been determined that stocks can be disposed of once every 9.92 and 37 days a year, and in this respect, they perform better than the receivables collection. The duration of the activity in which the research has been deepened has decreased over the years and this situation is positive; however, it was determined that the cash conversion period followed a partial increase, and this situation was negative. In terms of profitability ratios, 13 cooperatives earned an average of 6% net profit and equity profitability was 9%; it was observed that the other 3 cooperatives were harming.

Trend analysis results were found to give results supporting the comments on the rates.

Keywords: Agriculture, Agricultural Credit Cooperative, Financial Analysis.

GİRİŞ

Tarım, eski çağlardan günümüze kadar dünya genelinde her coğrafya ve iklimde kendine yer bulmuştur. İnsanların hayatta kalması için gerekli olan besin, giyinme ve barınma gibi temel ihtiyaçların sunulmasında baş rolde olan tarım, dünya nüfusunun ve insan gereksinimlerinin artması ile birlikte günümüzde daha çok ihtiyaç duyulan, gelişen ve yaygınlaşan bir sektör görünümü kazanmıştır. Gelişen ülkeler, ekonomiler ve teknolojiler ile birlikte daha da önemli hale gelen tarım sektörü, yalnızca temel ihtiyaçların karşılandığı bir yapıdan çıkarak ticari bir sektör kimliği de kazanmıştır. Tarım sektörü, özellikle ülkelerin mali dayanağı olan sanayi sektörü ve yan sektörlerle hammadde sağlaması ve istihdamı artırması sebebiyle ülkeler için ekonomik bir koz haline gelmiştir. Fakat zamanla yaşanan doğal afetler, göçler, savaşlar ve arazilerin giderek bölünmesi ve küçülmesi, devletler ve çiftçileri başka arayışlara itmiştir.

İnsan kavramını merkeze yerleştirerek, birlikte iş yapma bilincini, tarımsal verimliliği ve yaşam standartlarını artırmak ve girdi maliyetlerini azaltmak sureti ile ülkelerdeki ekonomik istikrara önemli katkılar sunan kooperatifler, devletler tarafından ekonomik ve sosyal kalkınmanın anahtarı olarak belirlenmiştir.

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de tarım sektörünün finanslanması büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda ülkemizde ilk kez 1863 yılında Mithat Paşa döneminde, çiftçi ve çiftçi işletmelere kaynak oluşturma düşüncesi ile kurulan “Memleket Sandıkları” bu günlerde yerini Tarım Kredi Kooperatifleri’ne bırakmıştır. Ülkemizde tarımın gelişmesi, tarımsal verimliliğin ve tarımsal istihdamın artması ve kırsal alanlarda yaşayan insanların refah düzeylerinin gelişmesinde önemli rol oynayan Tarım Kredi Kooperatifleri geçmiş yıllarla mukayese edildiğinde büyük oranda azalmış olmakla beraber günümüzde 1 Merkez Birliği, 17 Bölge Birliği, 1625 Birim Kooperatifi ve 186 hizmet bürosu ile kırsalda yaşayan 1,1 milyon üreticinin (ortağın) tarımsal üretimine katkıda bulunarak hizmet vermeye devam etmektedir. Tarım Kredi Kooperatifleri, özellikle küçük ölçekte tarım ile uğraşan çiftçilere pazar bulma, ürettikleri mamulleri değerinde elden çıkartma, düşük maliyetli kredi ve hammadde, mazot, gübre gibi ayni destekler sağlaması yönü ile tarım sektörünün öncü kuruluşlarından.

Bu çalışmanın amacı; Tarım Kredi Kooperatifleri'nin finansal durumlarını tespit etmektir. Bu amaçları gerçekleştirebilmek için Samsun Bölge Birliği bünyesinde bulunan, Amasya ilinde faaliyet gösteren 16 Tarım Kredi Kooperatifinin 2014-2018 dönemine ait bilanço ve gelir tablolarından faydalanılarak kooperatiflere ait mali verilere, finansal analiz yöntemlerinden, “Oranlar (Rasyo) Analizi” ve “Eğilim Yüzdeleri Analizi (Trend Analizi)” uygulanmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, tarım sektörü ve kooperatifçilik hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Bu kapsamda, tarım sektörünün tanımı, önemi, özellikleri, sınıflandırılması ve sorunları ile kooperatifin tanımı, özellikleri, ilkeleri, gelişimi ve sınıflandırılmasına değinilmiştir.

İkinci bölümde, kredi başlığı altında; kredinin tanımı, unsurları, fonksiyonları ve çeşitleri, tarımsal kredi başlığı altında; tarımsal kredinin tanımı, amaçları, tarım işletmelerinde krediye ihtiyaç duyulma sebepleri, tarımsal işletmelerin kredi kaynakları ve tarımsal kredinin uygulanmasındaki sorunlar ele alınmıştır. Bu bölümde son olarak ise tezinde kapsamını oluşturan tarım kredi kooperatiflerinin tarihsel gelişimi, bugünkü durumu, amaçları, çalışma konuları ve teşkilat yapıları detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm ise; tezin uygulama aşamasını oluşturmaktadır. Bu bölümde, araştırmanın amacı doğrultusunda tarım kredi kooperatiflerinin mali durumlarının tespit etmek amacıyla finansal analizler yapılmıştır. Uygulama hakkında genel bilgiler verildikten sonra literatür taraması yapılmış ve ilgili çalışmalar tablo şeklinde sunulmuştur. Daha sonra likidite oranlarından; cari, asit-test ve nakit oran, finansal yapı oranlarından; finansal kaldıraç, özkaynak ve finansman oranı, faaliyet oranlarından; alacak ve stok devir hızları ile aktif devir hızı oranı açısından kooperatifler incelenmiştir. Bu aşamada kooperatiflere ait etkinlik ve nakit dönüşüm süreleri de hesaplanarak çalışmaya derinlik kazandırılmıştır. Oranlar yönteminde son olarak kooperatiflerin kârlılıklarına ilişkin oranlara değinilmiştir. Trend analizinde ise birbiri ile ilişkili olan kalemler ve bunların göstermiş olduğu eğilimler saptanmıştır. Elde edilen sonuçlar tablo ve grafikler yardımı ile yorumlanarak önerilerde bulunulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARIM SEKTÖRÜ VE KOOPERATİFÇİLİK

1.1. TARIM SEKTÖRÜNE GENEL BİR BAKIŞ

Tarım, insanoğlunun varoluşundan beri süregelen ve insanların hayatta kalması için gerekli olan besin, giyinme ve barınma gibi ihtiyaçlarını karşılayan dinamik bir süreçtir. Eski çağlardan günümüze kadar, insan nüfusunun ve gereksinimlerinin sürekli artış içersinde olması, tarım sektörünün de gelişmesine ve yaygınlaşmasına sebep olmuştur.

Gelişen ülkeler ve ekonomiler ile birlikte tarım, yalnızca insan ihtiyaçların karşılandığı bir araçtan çok ticari bir sektör görünümü kazanmıştır. Özellikle, sanayi devrimi ile birlikte tarımda gelişmiş araç kullanımı başlamıştır. Bu araçların kullanılması ile birlikte, zaman, maliyet ve verimlilik gibi unsurlarda gelişmeler yaşanmıştır. Günümüzde ise tarım, teknolojik gelişmelerle birlikte tüm dünyada faaliyet gösterilen, tarım dışındaki sektörlere doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlayan, ülkelerin istihdamında ve ekonomisinde pay sahibi olan önemli bir sektördür.

Bu bölümde Türkiye'nin ekonomisinde çok önemli bir yere sahip olan tarım sektörünün önemi, tanımı ve özelliklerinden bahsedilmiştir. Ardından tarım sektörünün sınıflandırılması ve Türkiye'de tarım sektörü ele alınmıştır. Son olarak ise tarım sektörünün sorunlarına yer verilmiştir.

1.1.1. Tarım Sektörünün Önemi, Tanımı ve Özellikleri

Tarım sektörü, farklı besin maddeleri üreten, üretilen bu maddeleri çeşitli işlemlerden geçirerek yeni gıdalar oluşturan ve bireylerin kullanımına sunan, insan sağlığı ve ülke kalkınması açısından son derece önemli bir sektördür. Tarım; ülke nüfusunun yaşamını idame ettirebilmesi, yeni iş sahalarının açılması, Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'ya (GSYH) katkısı, diğer sektörlere ve ihracata doğrudan veya dolaylı

olarak etkisi ve ekosisteme olan katkısı sebebiyle vazgeçilemez bir sektör konumundadır (Doğan vd. 2015: 30).

Tarım kavramı, bitkisel ve hayvansal üretim olarak dar bir kapsamda tanımlanabilir. Daha geniş bir tanıma göre ise tarım, insanoğluna gıda ve hammadde sunmak amacı ile bitkisel ve hayvansal varlıkların biyolojik üretim yeteneklerinin planlı bir şekilde kullanılmasıdır (Gürler 2016: 1) şeklinde tanımlanabilir.

5488 no.lu Tarım Kanunu'nun 3. maddesinde tarım; *“Doğal kaynakları uygun girdilerle birlikte kullanarak yapılan her türlü üretim, yetiştirme, işleme ve pazarlama faaliyetleri”* (Tarım Kanunu md.3) şeklinde tanımlanmıştır. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun (GVK) 52. maddesine göre ise tarım, zirai faaliyet adı altında detaylı bir şekilde açıklanmıştır. GVK'ye göre zirai faaliyet; *“... arazide, deniz, göl ve nehirlerde, ekim, dikim, bakım, üretme, yetiştirme ve ıslah yollarıyla veyahut doğrudan doğruya tabiattan istifade etmek suretiyle nebat, orman, hayvan, balık ve bunların mahsullerinin istihsalini, avlanmasını, avcılar ve yetiştiricileri tarafından muhafazasını, taşınmasını, satılmasını veya bu mahsullerden sair bir şekilde faydalanılmasını ifade eder”* (GVK md.52) şeklinde tanımlanmıştır.

Tarım sektörünün temel özelliklerine bakılacak olunursa, üretim, piyasa-fiyat ilişkileri ve pazarlama-tüketim yönleri ön plana çıkmaktadır.

Tarım sektörü ilk olarak üretim düzeyinde ele alınacak olunursa, tarımsal üretimde hava durumu, değişik hastalıklar ve toprağın yapısı gibi dış etkenler bulunmaktadır. Bu gibi durumlar tarımsal üretim miktarının sadece fiyatlar ve kullanılan girdi miktarına bağlı olmadığını göstermektedir (Çağatay 2008: 19). Üreticilerin, bu doğal etkenlerin olumsuz etkilerini tamamen ortadan kaldırmaları imkânsız olsa da gerekli teknolojik donanımlarla sınırlandırmaları mümkün olabilir.

Tarımsal üretimde girdi ve çıktı ilişkisi net bir şekilde bilinmemektedir. Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse; üretici, üretimi azaltmak amacı ile girdi miktarını az kullandığı bir dönemde, hava şartlarının ortalamanın üzerinde iyi seyretmesinden dolayı çıktı miktarında da paralel bir şekilde artış; üretimi artırmak amacı ile girdi miktarını artırdığı bir dönemde ise hava şartlarının kötü olması sebebiyle de ürün miktarında bir azalış olabilir (Kazgan 2013: 4).

Tarım sektöründe sanayi sektöründen farklı olarak “Azalan Getiriler Kanunu” geçerlidir. Yani tarımsal üretimde en önemli girdi olan toprak sabit tutulur ve diğer değişkenler artırılırsa üretim marjinal seviyeye çıktıktan sonra, verimde düşüş yaşanmaya başlanacaktır. Bu hususlardan dolayı, tarımsal üretim ve dolaylı olarak istihdamda risk unsuru ortaya çıkmaya başlayacaktır (Çağatay 2008: 20; Özel 2018: 5). Bu durumun farkında olan üretici kesimi fazla sermaye kullanımını önleyerek verimlilik ve kârlılıklarını artırabileceklerdir.

Tarım sektörü piyasa-fiyat etkileşimi açısından incelendiğinde, güçlü üretici birlikleri ve lobiler bulunmadığı takdirde, üreticilerin genellikle tam rekabet piyasasında bulundukları söylenebilir. Bu da girdi ve çıktı piyasalarında pazar güçlerinin zayıf olduğunu göstermektedir (Çağatay 2008: 20). Öte yandan tarım sektöründe, arz ve talebin fiyat esneklikleri genelde çok düşüktür. Üretimin fazla olduğu dönemlerde talebin düşmesi, ürün fiyatlarını hızlı bir şekilde aşağı çekebilir; üretimin az olduğu dönemlerde ise, ürüne olan talebin artması, fiyatlarda aşırı bir artışa sebep olabilir (Akdeniz 2019: 7). Tarım sektöründe, artan talebe karşılık, talebi karşılamak ve fiyatları düşürmek maksadı ile ürün arzını hemen artırmak mümkün olmamaktadır. Belirtilen bu durumlarda arz ve talebin birbirine uymamasından dolayı tarım ürünlerinde dönem dönem fiyat dalgalanmaları yaşanabilmektedir.

Son olarak tarım sektörünün pazarlama-tüketim yönlerine bakılacak olunursa; tarım sektörünün varlığının iki temel amacı pazarlama ve öz tüketimdir denilebilir (Özel 2018: 5). Buradan da anlaşılabacağı üzere tarım sektörü, insanoğlunun yaşamını idame ettirmesi için gereken besinleri sağlamanın yanı sıra bu besinleri elde etmesi için gereken geliri de üreticiye sağlama özelliğine sahiptir.

Tarım sektörünün temel özelliklerini kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür (Tuğcu, Erdem 2015: 99);

- Tarımsal üretimde iklim belirleyici bir unsurdur. Tarım sektöründe alınacak bir takım önlemlerle, iklimin tarım üretimi üzerindeki olumsuz etkisini azalmak mümkün olabilmektedir.
- Tarımsal üretimde iklim kadar mevsimlerde etkilidir. Bir takım tarımsal faaliyetlerin yapılabilmesi için uygun mevsimlerin beklenmesi gerekmektedir.

- Tarım sektörü, sanayi sektörünün aksine sermaye yoğun değil emek yoğunudur. Bu yüzden tarımsal faaliyetlerde üretim tekniklerinin gelişimi sınırlıdır.
- Tarımsal ürünlere olan talep, kişilerin gelir artışlarına oranla daha az artmaktadır. Bu da tarım üreticilerinin gelir esnekliklerinin düşük olduğu anlamına gelmektedir.
- Tarım sektörü genellikle küçük ve orta ölçekte ve dağınık bir yapı içerisindedir.
- Tarımsal üretimde üreticilerin, hammadde temininde “Aksak Rekabet Piyasası”, ürettikleri malları arz ederken ise “Tam Rekabet Piyasası” koşullarına bağlı olduklarını söylemek mümkündür.
- Tarımsal üretimde fiyatlar istikrarsızdır. Değişen arz ve talep unsurları, dönemler itibari ile tarımsal ürün fiyatlarını istikrarsız hale getirebilmektedir.
- Tarım sektöründe diğer sektörlerden farklı olarak “azalan verimler kanunu” geçerli olmaktadır.

1.1.2. Tarım Sektörünün Sınıflandırılması

Tarım sektörü çeşitli alanlarda yapılan geniş kapsamlı faaliyetleri içerisinde barındırır. Genel olarak tarım sektörü; bitkisel üretim, hayvansal üretim, orman ürünleri üretimi ve su ürünleri üretimi olarak sınıflandırılabilir (Kıllı 2014: 20).

1.1.2.1. Bitkisel Üretim

Bitkisel üretim, toplam tarımsal üretim içerisinde en yüksek paya sahip olan tarımsal üretim türüdür. Bitkisel üretim tarla üretimi ve bahçe ürünleri üretimi olarak iki dalda incelenebilmektedir. Toprakta yapılan bir üretim türü olan bitkisel üretim içerisinde buğday, arpa, mısır, gibi tahıllar, mercimek, nohut ve fasulye gibi baklagiller, tütün, pamuk ve şeker pancarı gibi sanayi bitkileri, ayçiçeği ve yerfıstığı gibi yağlı tohumlar, turp, patates ve soğan gibi yumru bitkiler, tarla ürünleri olarak adlandırılmaktadır (Akdoğan vd. 2011: 497).

Bahçe ürünleri üretimini; elma ve armut gibi meyveleri yumuşak çekirdekli, kızılcık, kiraz ve şeftali gibi meyveleri sert çekirdekli, antep fıstığı

ve ceviz gibi yemişleri sert kabuklular, ahududu ve asma gibi meyveleri zms meyveler, limon ve portakal gibi meyveleri turunçgiller ve avokado ve nar gibi meyveleri ise Akdeniz, tropik ve subtropik meyveler olarak sınıflandırmak mümkündür (Gökgöz 2012: 11).

1.1.2.2. Hayvansal retim

Ortaya çıkardıkları ürünler ve gleriyle insanlara fayda sağlayan evcil hayvanların bakımı, beslenmesi, üretimi ve yetiştirilmesini kapsayan tarım kolu, hayvansal üretim olarak adlandırılmaktadır (Fasal 2019: 75). Süt, kırmızı ve beyaz et, yumurta, yn, deri, bal vb. gibi ürünler hayvansal üretim içerisinde değerlendirilebilir.

Artan nüfus, kentleşme, sanayileşme ve gelir seviyesindeki yükseliş, hayvansal üretime olan talebi günden güne artırmaktadır. Bu yüzden, ülke nüfusunun yeterli ve dengeli beslenmesi açısından hayvansal retimn önemi büyüktür (zkan 2001: 12).

1.1.2.3. Orman rnleri retimi

Ormancılık uygulaması açısından ürün kavramını ana ve yan ürünler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Ormanların ana ürünü olan ağacın kesilmesi ile birlikte hammadde olan odun elde edilir. Yan rnleri ise; reçine, sığla yağı, balzami yağ ve katran, palamut, ıhlamur çiçekleri, yaprakları, diğer orman bitkilerine ait yaprak, iek, kök, soğan vb. oluşturmaktadır (Türker 2009: 11).

Dünyanın akciğeri hüviyetindeki ormanlar, başta kağıt olmak üzere, inşaat ve mobilya gibi birçok sektöre hammadde ve yardımcı malzeme sunmakta ve ekonomik olarak büyük katkılar sağlamaktadır (Akdoğan vd. 2011: 498). Ormanları, ekonomiye sağladıkları yararın yanı sıra, heyelan, erozyon ve çığ gibi doğal afetlerin etkisini en aza indirme konusunda da yadsınamayacak bir yere sahip oldukları söylenbilir.

1.1.2.4. Su rnleri retimi

Su rnleri yetiştiriciliğini hayvansal (balık, kabuklu, yumuşakça ve eklem bacaklılar) ve bitkisel (alėler) su canlılarının tamamen veya kısmen kontrol altında

gıda, stok takviyesi, süs, sportif ve bilimsel amaçlı olarak yetiştirilmesi şeklinde tanımlamak mümkündür (Başçınar 2004: 6). Türkiye’de su ürünleri üretimi için gerekli olan coğrafya ve potansiyel mevcut olmasına karşın ekonomiye katkısı çok düşüktür (Akdoğan vd. 2011: 498).

1.1.3. Türkiye’de Tarım Sektörü

Tarım sektörü bir ülke için vazgeçilemez bir sektördür. Tarımsal faaliyetler ülke içerisinde birçok alana katkı sağlamaktadırlar. Bunları, nüfus ve işgücü katkısı, sanayi sektörüne katkısı, milli gelire katkısı ve dış ticarete katkısı başlıklarıyla incelemek mümkündür.

1.1.3.1. Nüfus ve İşgücü Katkısı

Nüfus, belirli bir zamanda belirli bir bölgede yaşayan kişi sayısı olarak açıklanabilir. Kişilerin eğitimi onların niteliğini, nüfusun niteliği ise üretimi doğrudan etkilemektedir. Nüfus hem tüm sektörler için işgücüne bir kaynak hem de çeşitli sektörlerin ürettikleri mal ve hizmetlere talep oluşturmaktadır (Uzundumlu 2012: 35). Tarım sektörü istihdam sağlamada önemli bir yere sahiptir. Geçmiş yıllara oranla son yıllarda tarım sektörünün istihdama doğrudan katkısı azalsa da, tarım dışı sektörlerle ve özellikle endüstriyel sektörlerle olan işgücü transferleri ile önemli bir kaynak olmaya devam etmektedir (Fasal 2019: 77). Bu bağlamda tarım sektörünün istihdama katkısı 2001 yılında %37,6 iken 2018 yılsonu itibariyle %17,3 olarak gerçekleşmiştir (www.tarimorman.gov.tr). Aynı dönemlerde tarım dışı sektörlerle istihdam edilen kişi sayısında ise artış yaşanmıştır.

Tarım sektöründeki istihdam oranının yıllar itibari ile düşüş yaşaması şu dört madde ile açıklanabilir (Fasal 2019: 77);

- Gelişmekte olan ülkelerde tarım dışı sektörlerle olan istihdamın artırılması,
- Teknolojik gelişmeler sonucunda tarım sektöründe makineleşmenin artması ve işgücüne olan ihtiyacın giderek azalması,
- Toprakların miras yolu ile bölünmesinden dolayı tarım alanlarının küçük parçalara ayrılması ve verimli bir şekilde tarımsal faaliyetlerin gerçekleşmemesi,
- Taşralardan kentlere olan göçlerin artması.

1.1.3.2. Sanayi Sektörüne Katkısı

Tarım ve sanayi sektörleri birbirleri ile etkileşim içerisinde olan sektörlerdir. Bir ülkedeki sanayi sektörünün hammadde ihtiyacının bir bölümü tarım sektörü sağlamaktadır. Bu sebepten dolayı, tarım sektörü, tarıma dayalı sanayi kollarının gelişmesinde büyük önem arz etmektedir. Netice olarak sektörler arası iletişim arttıkça, sektörlerdeki gelişmede paralel olarak artacaktır (Uzundumlu 2012: 39). Türkiye’de tarımın sanayiye sağladığı ara mal girdi oranının gelişmiş ülkelere göre fazla oluşu, ülkemiz sanayisinin önemli ölçüde tarıma dayalı olduğunu göstermektedir (Kıllı 2014: 23).

Türkiye’de tarımsal hammaddelerin işlenmesinde, sanayi sektörü içerisinde yer alan imalat sanayi önemli bir yer tutmaktadır. İmalat sanayiye, gıda ve dokuma sanayi olarak iki grupta incelemek mümkündür. Gıda sanayi içerisinde, şeker, bitkisel yağ, un, konserve, süt ve et sanayi örnek verilebilir. Dokuma sanayinde ise pamuk ipliği, yün ipliği, pamuklu ve yün dokuma sanayileri ön plana çıkmaktadır (Uzundumlu 2012: 39).

1.1.3.3. Milli Gelire Katkısı

Milli gelir, dönem başı ve dönem sonu aynı zenginlikte kalmak kaidesi ile bir ülkede, bir yıl içerisinde üretilen mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarının toplam değerine eşittir (Erdoğan 1997: 262).

24 Ocak 1980 kararlarının ana stratejisi doğrultusunda, devletin ekonomiye olan müdahalesinin azalması, serbest piyasa şartlarının monte edilmesi ve ekonominin dışa açılması yönünde uygulanan politikalar tarım sektöründe temel yapısal dönüşümler sağlayacak reformları içermediğinden bu sektörün sorunları artarak devam etmiştir. Üstelik tarıma olan destekler de azaltılmıştır (Şahin 2012: 298). Buna bağlı olarak tarım sektörünün Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) içindeki payı 2010 yılında %9 iken 2018 yılında 5,8 olduğu Tablo 1’de görülmektedir (www.tarimorman.gov.tr). Tarımın GSMH’deki nispi oranında düşüş yaşansa da, gelişmiş ülkelerde bu oranın %2 civarı olduğu düşünüldüğünde, Türkiye’nin hâlâ bir tarım ülkesi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Fasal 2019: 80).

Tablo 1: Tarımın Gayri Safi Milli Hâsıla İçerisindeki Payı

Yıllar	Tarım (Bin TL)	Türkiye (Bin TL)	Tarımın Oranı(%)
2018	213.350.153	3.700.989.489	5,8
2017	188.650.644	3.104.906.706	6,1
2016	161.304.618	2.608.525.749	6,2
2015	161.447.917	2.338.647.494	6,9
2014	134.724.745	2.044.465.876	6,6
2013	121.709.079	1.809.713.087	6,7
2012	121.692.893	1.569.672.115	7,8
2011	114.838.169	1.394.477.166	8,2
2010	104.703.635	1.160.013.978	9,0
2009	81.234.274	999.191.848	8,1

Kaynak: Strateji Geliştirme Verileri, www.tarimorman.gov.tr.

1.1.3.4. Dış Ticarete Katkısı

Türkiye, başta Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere birçok ülkeye tarım ürünleri ihraç etmektedir. Fındık, kuru incir, çekirdeksiz kuru üzüm, tütün, zeytin yağı, pamuk, tahıl, yaş sebze ve meyve gibi ürünler dış pazarda tüketici ile buluşmaktadır.

Tablo 2: Türkiye’nin İhracatında Tarım Sektörünün Yıllara Göre Oranı

Yıllar	Toplam İhracat(1000\$)	Tutar(1000\$)	Tarım(%)
2019 ¹	104.163.749	12.749.797	12,2
2018	63.532.569	22.645.609	13,85
2010	112.219.256	15.039.712	13,23
2000	27.180.265	4.019.377	14,7

Kaynak: İhracat Rakamları, www.tim.org.tr.

Türkiye’de tarım sektörünün son yirmi yıldaki ihracata katkısı Tablo 2’deki gibi özetlenecek olunursa; bu yirmi yılda inişli çıkışlı bir eğilim gözlenmiştir. Fakat Tablo 2’ye genel olarak bakıldığında, tutarlar değişse de tarım sektörünün, ülkenin toplam ihracatına oranı yıllar itibarı ile istikrarlı bir grafik çizmiştir denilebilir.

1.1.4. Tarım Sektörünün Sorunları

Tarım sektörünün yaşadığı temel sorunlar maddeler halinde şu şekilde özetlenebilir;

- Tarım sektörünün ilk yapısal sorunu, ülkemizde uygulanmakta olan miras hukukunun arazilerin bölünerek küçük parçalara ayrılmasına imkan tanımasıdır (Doğan vd. 2015: 39). Verimli tarım açısından arazi genişliğinin oldukça önem taşıdığı, işletme kapasitesinin belirli bir optimum büyüklüğe ulaşmasının gerekli olduğu dikkate alındığında, Türkiye’deki tarım arazilerinin büyüklüklerinin verimli tarım faaliyetlerini gerçekleştirme açısından yeterli yapıda olmadığı söylenebilir. Arazi sayısı az ve toplu olduğunda, zaman, makine ve maliyet gibi kaynakların kullanımı da verimli bir şekilde yönetilmiş olacaktır (Acar, Aytüre 2014: 232).
- Ülkemizdeki tarımsal faaliyetler genellikle hayvansal ve bitkisel üretimin karma bir yapıda olduğu işletmeler tarafından yapılmaktadır. Bu işletmelerde uzmanlaşmaya pek sık rastlanmamakta ve çoğunlukla aile tipi işletmeler tarafından yürütülmektedir (Yalçınkaya vd. 2006: 101).

¹ 2019 yılı 1 Ocak-31 Temmuz arası dönemin rakamlarını içermektedir.

- Devletin izlediği küçülme politikaları doğrultusunda geçmiş dönemlerde tarım sektörüne önemli katkılar sunan toprak-su ve zirai mücadele gibi kurumların kapatılması, çiftçilerin hizmet alımını kısıtlamış ve dolayısı ile verimlilikte azalışlara yol açmıştır (Doğan vd. 2015: 39).
- Tarım ilaçları, gübre, makine, yakıt vb. gibi tarımsal üretim için temel teşkil eden girdilerdeki aşırı fiyat artışı, tarım işletmelerinin kârlarını düşürürken, genel olarak tarım sektörünün de verimliliğinin düşmesine yol açmıştır (Doğan vd. 2015: 39).
- Uluslararası Para Fonu (UPF: IMF), Dünya Bankası (DB: WB) ve AB gibi evrensel kuruluşların dolaylı olarak Türkiye tarım sektörüne olan müdahaleleri, tarım işletmeleri üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmuştur (Doğan vd. 2015: 39).
- Geçmişte girdi bazlı (Tohum, gübre, mazot vs.) verilen devlet desteği, zamanla doğrudan gelir desteği olarak verilmeye başlamıştır. Bu durumun sonucunda, toprağı olan fakat tarımsal faaliyette bulunmayan üreticilere gelir sağlanmış, girdiye ihtiyacı olan asıl üreticilere ise önemli bir katkı sağlanamamıştır (Fasal 2019: 82; Doğan vd. 2015: 39).
- Kooperatifler, maliyeti azaltma ve üretilen ürünleri pazarlanması noktasında etkin bir kuruluştur. Gelişmiş ülkelerde, özellikle küçük işletmeler bazında tarım sektörüne önemli katkılar sunan kooperatifler, ülkemizde verimli bir şekilde kullanılamamaktadır (Fasal 2019: 82).
- Çiftçiler için gerçekleştirilen eğitimlerin yeterli düzeyde olmaması ve modern teknolojik gelişmelere ayak uydurulamamasından dolayı üreticilerin, bilgi ve donanım olarak eksik kalmaları, hem bilinçsiz tarımı ortaya çıkarmış hem de gereksiz sermaye kullanımına sebep olmuştur (Yalçinkaya vd. 2006: 102; Fasal 2019: 82).

1.2. KOOPERATİF VE KOOPERATİFÇİLİK

Kooperatifler, asıl amacı kâr elde etmek olan işletmelerden farklı bir yapıdadır. Kooperatiflerin merkezinde bireyler yer alırken, sermaye işletmelerinin merkezini ise kâr elde etme düşüncesi oluşturmaktadır (İnan 2008: 17).

Kooperatif ve kooperatifçilik hareketlerini günümüzde yaygın bir şekilde görmek mümkündür. Gerçek ve tüzel kişilere sağladığı ekonomik ve sosyal yararlarından dolayı ayrı ayrı veya birlikte kurdukları kooperatiflerin sayısı ve türleri oldukça fazladır (Karanlık 2009: 3). Bu sebepten dolayı kooperatifler yarının işletmeleri olarak kabul edilmektedir (Fasal 2019: 56).

1.2.1. Kooperatifin Tanımı

Kooperatif kavramı, Latince coopera'tion kelimesinin kaynağını oluşturan Fransızcadaki coéperer kelimesinden doğmuş ve tüm dünyada kabul görmüştür. Kooperatif, birlikte iş görmek veya işbirliği anlamında kullanılmaktadır (Koç 2001: 1). Kooperatifi kavramsal olarak açıklamaya yönelik birçok tanıma rastlanmaktadır. Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) kooperatifi şu şekilde tanımlamıştır; gönüllü olarak bir araya gelmiş insanların, müşterek bir sahiplik yapısında ve demokratik bir yönetimde, ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını ve özemlerini karşılamak maksadı ile oluşturdukları özerk birliklerdir (ICA 1995: 3). Bu tanımda yer alan gönüllü olarak bir araya gelen insanlar, müşterek sahiplik, demokratik yönetim ve özerk birlik gibi ifadeler, kooperatifin diğer işletme türlerinden farklı olduğunu gözler önüne sermektedir (Fasal 2019: 56).

Başka bir tanıma göre ise kooperatif; kişilerin tek başlarına yapamadıkları veya birlikte yaptıklarında sağlanacak yararın daha fazla olduğu işleri, en iyi şekilde ve maliyette yapmak için ekonomik güçlerini bir araya getirmesidir. Dünya çapında üne sahip olan Fransız kooperatifçi Gide kooperatifi; “kârı ortadan kaldırma amacını güden bir birleşme” olarak tanımlamıştır (Mülayim 2006: 49). Türk Dil Kurumu (TDK) Kooperatifi; “Ortaklarının gereksinimlerini uygun şartlarda elde etmelerini sağlamak amacıyla kurulan birlik” (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlamıştır

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu 1. maddesine göre ise kooperatif; “Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklara kooperatif denir” (Kooperatifler Kanunu md.1) şeklinde açıklanmıştır.

Sonuç olarak kooperatifin evrensel bir tanımını yapmak zordur. Bu zorluğun sebebi, kooperatifin çeşitli amaçlara ve birbirinden çok ayrı ekonomik ve toplumsal sistemlere kolaylıkla uyabilen esnek bir yapıda olmasıdır. Ancak kooperatifin bir sonuç değil, belli bir amaca ulaşmak için bir araç olduğu görüşü genel geçer bir görüştür (Özdemir 2016: 8).

1.2.2. Kooperatiflerin Özellikleri

Kooperatiflerin özellikleri, onların yapısal karakterleri hakkında bilgi vermektedir. Bütün kooperatiflerde ortak olarak görülen temel özellikler (Muhasebe ve Finansman-Kooperatifler 2014)'te belirtildiği gibi şu şekilde sıralanabilir;

- Kooperatifler, ortakların müşterek ihtiyaçlarını karşılamak veya meslekleri ile ilgili gereksinimlerini en az maliyetle karşılamak gayesi ile kurulurlar.
- Kooperatiflerde ortak sayısı arttıkça sermaye tutarı da artar.
- Gerçek kişilerin yanı sıra tüzel kişilerin de ortak olabildikleri kooperatiflerde, her ortağın ortaklık haklarının isme yazılı ortaklık senetleri ile temsil edilmesi gerekmektedir.
- Kooperatiflerde sermaye olarak, nakdi sermaye yerine ayni (mal, demirbaş, bina, taşıt) sermaye konulması ancak ana sözleşmede belirtilmiş olmakla mümkündür.
- Kooperatiflerde ortaklıktan çıkmak için, hesap döneminin sonunun beklenmesi ve en az 6 ay önceden haber verilmesi gerekmektedir.
- Kooperatiflerde her ortak, sermaye payına bakılmaksızın bir oy hakkına sahiptir. Ortak, eğer isterse bu oyu, başka bir ortağa veya ailesinden bir kişiye kullanırabilir.
- Kooperatiflerde ortakların en az bir ortaklık payları vardır. Bir ortak, değeri 100 TL olan paylardan en fazla 5000 adet satın alabilir.
- Kooperatiflerin sorumluluğu, esas sözleşmede aksi belirtilmediği sürece mal varlığı ile sınırlandırılmıştır. Ortakların sorumlulukları ise sermaye payları ile sınırlandırılmıştır.

1.2.3. Kooperatifler İle Diğer İşletmelerin Karşılaştırılması

Kooperatifler, genel yapısı itibari ile kâr amacı güden işletmelerden birçok noktada ayrılmaktadır. Kooperatifleri diğer şirketlerden ayıran bazı önemli farklılıkları şu şekilde sıralamak mümkündür (İnan 2008: 43-44; Karanlık 2009: 8-10; Koç 2001: 7-8);

- Sermaye ortaklıklarında veya diğer adıyla şirketlerde (kollektif, komandit, anonim ve limited) ortaklar, sermayelerine göre kârdan bir pay alırlar. Kooperatiflerde ise kâr amacı güdülmez. Bütün faaliyetler sadece ortaklara dönüktür ve ortakların ihtiyaçları topluca sağlandığından, maliyetler azaltılmış olur.
- Sermaye şirketlerinin olmazsa olması sermaye iken kooperatiflerde ortakların kendisi önemlidir, yani insan unsuru kooperatiflerde ön plandadır. Bu sebeple şirketler bir sermaye ortaklığı, kooperatifler ise şahıs ortaklığıdır.
- Sermaye şirketleri ortaklarına, sermayeleri ile orantılı kâr payı (temettü) dağıtırlar. Kooperatiflerde ise sermayeye kâr veya faiz ya hiç verilmemekte ya da sınırlı bir miktarda verilmektedir. Ayrıca dönem sonlarında kâr ortaya çıkmış ise ortaklara, sermaye paylarına göre değil, kooperatiflerle yaptıkları alışveriş oranına göre dağıtılmaktadır. Bu dağıtıma “risturn” adı verilmektedir.
- Şirketlerde ortakların oy sayıları sermayeleri ile paralellik gösterirken kooperatiflerde ortakların sahip oldukları ortaklık payları ne olursa olsun yönetimde bir oya sahiptirler. Bu da kooperatiflerde demokratik bir karar verme mekanizmasının varlığını göstermektedir.
- Şirketlerde ortak başına fazla kâr düşmesi düşüncesi ile ortak sayısının az olması istenir. Kooperatiflerde ise maliyetlerin daha da düşmesi ve sermayenin çoğalması için ortak sayısının fazla olması istenir.
- Şirketlerde, yedek akçeler hisse senedi sahiplerine aittir. Ortaklığın sona ermesi durumunda yedek akçeler ortaklara, sahip oldukları hisse adedine

göre paylatılır. Kooperatiflerin tasfiyesi halinde ise ihtiyatlar ve yedek akçeler dağıtılmaz.

1.2.4. Kooperatifçilik Değerleri ve İlkeleri

Kooperatif değer ve ilkeleri ilk olarak kooperatifin kimliğinin belirlenmesine katkıda bulunmaktadır. Kooperatiflerin toplum ve ekonomi üzerindeki yeri ve önemi ile ilgili fonksiyonları da ortaya koyması, kooperatif değer ve ilkeleri önemli yapan bir diğer unsurdur.

Uluslararası Kooperatifler Birliği (International Co-operative Alliance-ICA) 1985 yılında kurulmuş ve o günden beri, kendisine bağlı kooperatifler tarafından “kooperatif değerleri ve ilkelerinin koruyucusu” olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda ICA, kooperatif değer ve ilkelerine sahip çıkmakta ve gerekli görülen durumlarda bu değer ve ilkeler gözden geçirilerek yeniden düzenlenmektedir (Fasal 2019: 60).

1.2.4.1. Kooperatifçilik Değerleri

Kooperatifçiliğin ICA tarafından belirlenen temel değerlerini iki grupta ele almak mümkündür. Kooperatif organizasyonunun çatısını oluşturan kendine yardım, kişisel sorumluluk duygusu, demokrasi, eşitlik, adalet ve dayanışma gibi temel değerler birinci grubu oluşturmaktadır. Bu temel değerlere ek olarak kooperatif ortaklarının inandıkları ahlaki değerleri kapsayan ikinci grupta ise; dürüstlük, açıklık, sosyal sorumluluk ve başkaları ile ilgilenme gibi kavramlar yer almaktadır (İnan 2008: 52).

1.2.4.2. Kooperatifçilik İlkeleri

Kooperatifçilik ilkeleri ilk olarak 1844 yılında İngiltere’nin Manchester kentine yakın Rochdale kasabasında 28 dokuma işçisi tarafından, kendi aralarında birer sterlin toplayarak bir tüketim kooperatifi kurmaları ile ortaya çıkmıştır (İnan 2008: 52). Bu ilkelerin değişik şekillerde yorumlanmaması ve birlikteliğin sağlanması amacı ile ICA tarafından 1937 yılında 7 ilke belirlenmiş fakat bu ilkeler tartışma konusu olunca 1966’da yine ICA tarafından 6 ilke kabul edilmiştir. Son

olarak 1995 yılında ICA tarafından kabul edilen kooperatifçilik ilkeleri halen geçerliliğini korumaktadır (Koç 2001: 3).

1937 yılında yayınlanan ilkeler arasında yer alan, peşin-veriş ilkesi, 1966 yılında kaldırılmıştır. Ayrıca siyasi ve dini tarafsızlık ilkesi serbest giriş ilkesine dahil edilmiştir. İlkeler bir bütün olarak ele alınmış, 1. ve 2. derece ilkeler ayrımından vazgeçilmiştir (Mülayim 1999: 68).

1.2.4.2.1. Gönüllü ve Serbest Giriş İlkesi

Açık kapı ilkesi de denilen bu ilkeye göre ırk, dil, din ve sınıf ayrımı yapılmaksızın kooperatifin belirlediği amaçlara uyan ve sorumluluk sahibi herkes kooperatifin bir üyesi olabilir (Güloğlu, Korkmaz 2005: 818; Koç 2001: 3). Aynı şekilde, kooperatiftan çıkmak isteyen ortaklarda bu kararda özgürdür. Kooperatiftan çıkışlarda genel kurul veya yönetim kurulundan izin alınması ya da belirli bir süre ortaklık şartı kooperatif ana sözleşmesinde yer alabilir. Bu koşullar, ortaklar tarafından peşinen kabul edildiği için ilkenin dışına çıkıldığı anlamına gelmemektedir (İnan 2008: 53). Ancak kooperatifin işleyişini sıkıntıya sokan ortaklar, yönetim kurulunun onayı veya genel kurulun kararı ile kooperatiftan çıkartılabilirler (Özdemir 2016: 18).

1.2.4.2.2. Demokratik Yönetim İlkesi

Kooperatiflerde demokratik bir yönetim yapısını görmek mümkündür. Bir ortağın kooperatifteki sermaye payı ve kooperatife giriş tarihi ne olursa olsun, genel kurulda bir oy hakkına sahiptir. Bu durum neticesinde, her ortak eşit oy hakkı ile genel kurul kararlarına katılmış ve etkide bulunmuş olur (Karanlık 2001: 4).

Demokratik yönetim ilkesi, kooperatifçiliğin temelini oluşturan, yönetimde insan unsurunun önemini ortaya koyan bir ilke olduğu için, kooperatifleri sermaye şirketlerinden ayıran önemli bir özelliktir (Koç 2001: 4).

1.2.4.2.3. Ortakların Ekonomik Katılımı İlkesi

Bu ilke doğrultusunda, ortaklar, kooperatifin sermayesini ortak ve demokratik bir şekilde kontrol ederler. Kooperatiflerde işletme fazlasının bir kısmı yedek akçe olarak ayrılırken diğer bir kısmı ise ortaklara, sermaye oranlarına göre değil,

kooperatifle olan alışveriş oranlarına göre “risturn” olarak dağıtılır. İşletme fazlalarının bir kısmı da ortaklık sermayesine faiz olarak ayrılmaktadır (İnan 2008: 55; Koç 2001: 4; Özdemir 2016: 19).

1.2.4.2.4. Özerklik ve Bağımsızlık İlkesi

Kooperatifler, ortakları tarafından yönetilen özerk ve karşılıklı yardımlaşmaya dayanan bağımsız örgütlerdir. Kooperatifler, devletler ve kooperatifler dışındaki şirket vb. kuruluşlarla anlaşmaya girdiklerinde veya dış kaynaklardan, sermaye artırımını amacı ile fon sağlama yoluna gittiklerinde bu ilkeyi dikkate alırlar. Bu tarz anlaşmalar ve dış kaynaklardan fon sağlanması, kooperatiflerin bağımsızlıklarını kaybettiği anlamı taşımamaktadır. Ortakların demokratik kontrolü ve kooperatifin özerkliği korunduğu taktirde bu tarz anlaşmalar yapılabilir (Fasal 2019: 61; İnan 2008: 56).

1.2.4.2.5. Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme İlkesi

Kooperatifler; kooperatiflerin gelişimine katkı sağlamak amacı ile, ortaklarına, yöneticilere, seçilmiş kişilere ve çalışanlarına eğitim ve öğretim hizmeti vermektedirler. Kooperatif ilkeleri, kimliği, değerleri ve topluma yararları hakkında kamuoyuna ve özellikle gençler ve kanaat önderlerine bilgi vermek çok önemlidir. Bu ilke doğrultusunda, kooperatiflerin sadece ortaklarına değil tüm ülkeye fayda sağladığı, toplum tarafından daha iyi anlaşılmış olur (İnan 2008: 56).

1.2.4.2.6. Kooperatifler Arası İşbirliği İlkesi

Bu ilke, kooperatiflerin birbirleriyle, üst kuruluşlarıyla ve uluslararası platformlardaki kooperatiflerle, ortaklarına ve topluma fayda sağlayacak şekilde işbirliği içerisinde olmasını ifade etmektedir (Karanlık 2001: 6). Bu işbirlikleri sonucunda, kooperatifler aracılığı ile dünya ticaretinin ve barışının gelişmesine de katkı sağlanacaktır (Koç 2001: 6).

1.2.4.2.7. Toplumsal Sorumluluk İlkesi

Kooperatifler, ortaklar tarafından kabul edilen politikalar aracılığıyla içinde bulundukları toplumun sürdürülebilir kalkınması için çalışırlar. Bu ilkenin diğer ilkelerden farkı tamamı ile yeni oluşudur. Bu ilkeyle insan unsurunun ön planda

olduğu kooperatiflere, ortakların çıkarları ötesinde toplumsal sorumluluk misyonu da yüklenmiştir (Koç 2001: 7; Özdemir 2016: 20).

1.2.5. Kooperatifçiliğin Gelişimi

Kooperatifler, temelde işbirliği ve yardımlaşmaya dayanmaktadır. Bu sebepten dolayı bireyler, tek başlarına gerçekleştirmekte zorlandıkları faaliyetleri işbirliği yaparak kolaylaştırmakta ve ekonomik olarak da kazançlı çıkmaktadırlar. Kooperatifler, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, etkin kullanıldığı zaman, hem sosyal hem de ekonomik anlamda topluma hareketlilik kazandırdığı kabul edilir. Gerçek anlamda kooperatifler, sanayi devrimi sonrası ortaya çıkmaya başlamıştır. İști sınıfının geçim sıkıntısı içerisinde olması ve çalışma şartlarının ağırlaşmasından dolayı, birlik, beraberlik, dayanışma, ortak çözüm bulma ve karşılıklı yardımlaşmayı arttırmak amacıyla yeni arayışlar kooperatifçilik kavramını doğurmuştur (Fasal 2019: 62).

1.2.5.1. Dünya’da Kooperatifçiliğin Gelişimi

Bugünkü anlamda olmasa da, işbirliği ve yardımlaşma şeklinde kooperatifsel hareketlere çok eski tarihlerde de rastlanmaktadır. Milattan önce üç bin yıl öncesine kadar dayanan kooperatifçilik benzeri hareketlerin temeli, Babil’de ve Çin’de toprakların toplu olarak işlenmesi ile atılmıştır (İnan 2008: 24). Almanya, İsviçre, Fransa, Avusturya ve İtalya’da Alpler üzerinde görülen ortak süthanelerle birlikte, Anadolu’nun her bölgesinde görülen ve eski çağlardan bugüne kadar süregelen ortak süthaneler, fırınlar, çamaşırhaneler, ortak çoban tutmalar vs. kooperatifçilik hareketlerinin tarihin her bölümünde mevcut olduğunun açık örneklerindendir.

Örgütlü kooperasyon hareketleri, tarih boyunca, belirli bir şekilde esnaf kuruluşlarında görülmüştür. Ahi Evran-ı Veli’nin 13. Yüzyılda geniş bir kavramsal çerçevede geliştirdiği ve Osmanlı Devleti’ne başarılı bir şekilde uygulanmış olan Ahi’lik, sosyal barış ve ekonomik açıdan zamanın örnek iş birliği hareketidir (Koç 2001: 11).

19. yüzyılın başlarında İngiltere’de işçiler, kapitalizmin ağır şartları ile boğuşuyorlardı. Çalışma sürelerinin uzun olması, çalışma koşullarının zorlu olması ve 10 yaşından küçük çocukların bile çalıştırılması, gerçek anlamda kooperatifçilik

hareketinin lideri konumunda olacak olan Robert Owen'ı etkilemiştir. Robert Owen (1771-1858), işçilerin çalışma şartlarını iyileştirmek ve onlara daha insanca bir yaşam sunmak amacı ile mücadeleler vermiştir. Aynı zamanda bir fabrika sahibi olan Owen, fabrikasında bir tüketim mağazası ve tasarruf sandığı kurmuş, işçi çalışma saatlerini 16 saatten 10 saate indirmiş, işçilere kesilen para cezalarını kaldırmış ve 10 yaşından küçük çocukların çalışmasını yasaklamıştır.

İşçiler için yaptığı bu sosyal yenilikleri genişletme ve geliştirmek maksadıyla hükümete başvurursa da, hükümetin ilgisizliği ve kapitalist işletmelerin tepkisi sebebiyle 1825 yılında İngiltere'den ayrılarak Amerika'ya gitmiş, ve kooperatifsel çalışmalarına 2 yıl Amerika'da devam etmiştir. Orada da başarılı sonuçlar elde edemeyince İngiltere'ye geri dönmüş, kooperatifçilik faaliyetlerini sürdürmüş ve konferanslar vermiştir.

Owen, üst üste başarısız sonuçlar alsa da, yılmadan, yıllarca düşüncelerini uygulamak ve yaymak amacıyla yayın yapmış, 3000 kişilik bir salon kiralayarak, işçilere her gün orada konferanslar vermiştir. 87 yaşında, bir konferans esnasında fenalaşmış ve ölümüne yakın, ailesi bir papaz çağırmıştır. Papazın, bütün bir yaşamını ve servetini gerçekleştirmesi imkansız projelere harcamasından dolayı Owen'a pişman olup olmadığını sorması üzerine Owen: “Hayır, hayatım boşuna geçmedi. Bir çok gerçeği ortaya çıkardım ve bunlar dünyada hala barış getirmediyse, sebebi fikirlerimin henüz anlaşılabilmiş olmasındandır. Zamanından önce doğmuş olduğum için insanları suçlayamam” demiştir (İnan 2008: 25; Koç 2001: 11).

Fikirleri ile kooperatifçilik düşüncesini yaymak ve geliştirmek isteyen bir diğer önemli isim ise Owen ile aynı dönemde İngiltere'de yaşayan Dr. William King (1786-1865)'tir. King, Owen ile paralel bir düşünceyle, emek sahiplerinin sermaye karşısındaki kötü durumlarını iyileştirmek amacıyla 1827 yılında Brighton'da ilk tüketim kooperatifini kurmuştur. Ortakların sermayesine faiz de veren kooperatif, piyasa fiyatına satış yapmıştır. Bu girişimin ardından, 300'e yakın kooperatif kurulsa da, veresiye satış yaptıkları ve risturn dağıtmadıkları için başarısız olmuşlardır (İnan 2008: 25).

Robert Owen'ın ortaya attığı fikirlerin zamanla gelişmesi ve 21 Aralık 1844 yılında İngiltere'nin Manchester şehrinin Rochdale kasabasında, Owenist fikirli 28

dokuma işçisinin bir tüketim kooperatifi kurması, modern anlamda kooperatifçiliğin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu kişiler aynı zamanda, halen uygulanmakta olan kooperatif ilkelerinin de temelini atmıştır (Deligöz 2005: 3; Karanlık 2001: 9).

Kollektif çalışma hareketleri, Fransa'da 1831 yılında başlamıştır. Fransa'da üretim kooperatifçiliğinin öncülüğünü, Ch. Fourier, L. Balanc ve Ch. Gide yapmıştır. Fakat o dönemlerde Fransa'daki kooperatifçilik faaliyetleri, uygulamadan çok düşünce düzeyinde kalmıştır. Bu hareketin öncüleri, çalışmalar yapmaları ve eserler yayınlamalarına rağmen kooperatifçilik hareketi istenilen seviyeye ulaşmamıştır. Daha sonraki dönemlerde, Fourier (1772-1837) devletin desteğini de alarak, hayalindeki üretim kooperatiflerini kurmayı başarmıştır (Fasal 2019: 63; İnan 2008: 27; Karanlık 2001: 9).

Kooperatifçiliğin dünyada öncülüğünü yapan bir başka ülke ise Almanya'dır, Almanya'da kooperatifçilik hareketleri 1849 yılında başlamıştır. Herman Schulze-Delitzch (1808-1883) esnaf kefalet kooperatiflerinin, Frederich Wilhelm Raiffeisen ise tarım kredi kooperatiflerinin Almanya'daki kuruluş ve gelişiminde önemli rol oynamışlardır (İnan 2008: 28).

Bu gelişmeler ışığında; İngiltere tüketim kooperatiflerinin, Fransa üretim kooperatiflerinin, Almanya ise kredi kooperatifçiliğinin doğduğu ülke olarak kabul edilebilir.

1.2.5.2 Türkiye'de Kooperatifçiliğin Gelişimi

Ülkemizin tarihi incelendiğinde, modern kooperatifin izlerine rastlanmaktadır. Ahilik teşkilatı ve imece usulü çalışmanın özellikleri, bir çok açıdan bugünkü kooperatifçiliğe benzemektedir. Şu anda uygulanmakta olan kooperatifçilik ilkelerinin bir kısmı da bu faaliyetlerin esasını oluşturmaktadır (Fasal 2019: 64).

Türkiye topraklarında kooperatifçilik faaliyetleri ilk olarak, Mithat Paşa'nın Niş valisi iken Pirot kasabasında Memleket Sandıkları'nı kurması ile 1863 yılında başlamıştır. Bu sandıklar, modern anlamdaki kredi kooperatiflerine benzemektedir. İstanbul'da 1913 yılında çeşitli tüketiciler tarafından tüketim kooperatifleri, 1914 yılında İzmir'de incir üreticilerince tarım satış kooperatifleri kurulmuş fakat birinci dünya savaşı ile birlikte bu hareketler durma noktasına gelmiştir (Karanlık 2001: 9).

Bugünkü anlamda kooperatif ise Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal Atatürk tarafından başlatılmıştır. Atatürk'ün; “Muhakkak surette birleşmede kuvvet vardır. Kooperatif yapmak, maddi ve manevi kuvvetleri, zeka ve maharetleri birleştirmektir” sözleri ile birlikte bireyler, heyecan ve cesaretle birlikte kooperatifçilik hareketini geliştirmek ve tüm yurda yaymak için çalışmışlardır (Özdemir 2016: 27).

Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün kooperatif hareketine öncülük yapması, kooperatifçilikle ilgili kanunların çıkmasında kolaylık sağlamıştır. Nitekim, 1924 yılında 498 sayılı itibari Zirai Birlikler Yasası çıkmıştır. Bu birliklerle, hem kredi hem de satış kooperatiflerinin görevlerini yerine getirmesi hedeflenmiştir. Ne var ki uygulamaya gereken özen verilmemiş ve sonuç alınamamıştır. Daha sonra 1929 yılında 1470 sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri Yasası çıkarılmıştır. Bu yasaya göre; işçi ücretleri, tohumluk gübre, koruma ilacı, küçük tarım aletleri ve çift hayvanları gibi işletmelerin kısa vadede ihtiyaçlarının karşılanması amacı ile, köy, kasaba ve şehirlerde, zirai kredi kooperatifleri kurulacaktır. Bu kooperatiflere para toplama hakkı da tanınmıştır (Bilgin, Tanıyıcı 2008: 142-143; Koç 2001: 14).

Genel olarak bakıldığında, Atatürk sonrası 1938'den 1961 yılına kadarki dönemde kooperatifçilik alanında önemli bir çalışma yapılmamış, yapılsa da istenilen seviyede olmamıştır. Özellikle 1950-1961 yılları arasında kooperatifçilik tamamen ihmal edilmiştir (İnan 2008: 40). 1960'dan 1980 yılına kadar ise önceki dönemlerin aksine kooperatifçilikte, çok sayıda hukuki gelişmelerin olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda Türkiye tarihinin anayasasında daha önce kooperatifçilik ile ilgili hiçbir madde bulunmaz iken, ilk olarak 1961 Anayasası'nda bu konuya değinilmiştir (www.ticaret.gov.tr). 1961 Anayasası'nın 51. maddesin uyarınca, “*devlet kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirler alır*” ibaresi ile ilk kez kooperatifçilikten bahsedilmiştir. Bu durum, daha sonraki dönemler için de kooperatifçiliğin gelişmesi yönünde önemli bir adım olarak sayılabilmektedir (T.C. 1961 Anayasası md.51).

1961 Anayasası ile birlikte Türkiye'de planlı kalkınma dönemi de başlamıştır. Bu dönemden sonra hazırlanan 5 yıllık kalkınma planlarının içerisinde de yer almaya

başlayan kooperatifçilik, 24.04.1969 tarihinde kabul edilen 1163 sayılı “Kooperatifçilik Kanunu” ile hukuki bir yapıya kavuşmuştur. Ülkemizdeki tüm kooperatiflerin ortak bir çatı altına alınması ile birlikte, bütün kooperatiflerin bu kanun hükümlerine göre hareket etme zorunluluğunu da getirmiştir. Fakat kendine özel kanunları bulunan kooperatiflerde vardır. “Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Kanunu”, “Tarım Kredi kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu” örnek olarak verilebilir. Özel kanuna sahip kooperatifler, kendi kanunlarındaki hükümlere göre çalışmalarını idame ettirmektedirler (Karanlık 2001: 9).

Tarımın büyük bir geçim kaynağı olduğu 1960’lı yıllarda köy kalkınma kooperatifleri kurulmaya başlanmıştır. Bu kooperatifleri geliştirmek için ise 1966’da Köy İşleri Bakanlığı bünyesinde kooperatifçilik dairesi kurulmuştur. Başta Almanya olmak üzere birçok ülkeye işçi gönderildiği bu dönemlerde, bakanlıklar ve ilgili kuruluşların ortak çalışmaları sonucu, “*dış ülkelere işgücü sevkinde kooperatif kuran köylülere öncelik verilmesi projesi*” geliştirilmiştir. Bu proje kapsamında genel amaçlar; kooperatifçiliğin yaygın hale getirilmesi, yurtdışına giden işçilerin tasarruflarının değerlendirilmesi, tarımın, istihdamın ve köylere hizmetin geliştirilmesidir. Proje 1965 yılında ilk kez 12 köy kalkındırma kooperatifi ile uygulamaya konulmuş ve her kooperatife 20 kontenjan verilmiştir. Daha sonra kooperatif sayısı 296, kontenjan sayıları ise 50’ye çıkarılmıştır. Fakat, bu projenin asıl amacı, köyleri kalkındırmak olmasına rağmen, işçilerin yurtdışına öncelikli gitmek için kooperatifleri aracı olarak kullanmaya başlaması ile birlikte bazı yönetim ve denetim sorunları ortaya çıkmaya başlamış ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) 1966 yılında projeyi geçici olarak durdurmuştur. Fakat 1969 yılında kabul edilen Kooperatifçilik Kanunu’nun etkisi ve düzenlemeleri ile birlikte 1971 yılında tekrar uygulanmaya konmuştur (www.ticaret.gov.tr).

Köy Kalkınma Kooperatifleri, yaşanan sorunların ardından, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle beraber, yapılanarak üst örgütlenme yoluna gitmişlerdir. 1965 yılında 58 adet bulunan bu kooperatiflerin sayısı, 1970’de 1.776, 1975’de 5.507, 1980’de ise 8.372’ye ulaşmıştır. Hızlı bir şekilde sayıları artan köy kalkınma kooperatifleri, birlikler düzeyinde örgütlenmiş ve 1971 yılında bir araya gelen 9 birlik, “Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Merkez Birliği”, diğer bir adıyla KÖY-KOOP’u kurmuşlardır (www.ticaret.gov.tr).

1982 yılına gelindiğinde ise yeni bir anayasa çıkarılmış ve burada da kooperatifin geliştirilmesine yönelik bir maddeye yer verilmiştir. Anayasa'daki bu maddeyle beraber devletin kooperatifler üzerindeki müdahalesinde artış olduğu görülmektedir. 1982 Anayasası'nın 171. maddesinde kooperatifçilik ile ilgili şunlar belirtilmiştir; *“Devlet, ulusal ekonominin yararlarını dikkate alarak öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirler alır. Devletin her türlü kontrol ve denetimine tabi olup, siyasetle uğraşamaz ve siyasi partilerle iş birliği yapamazlar”* (T.C. 1982 Anayasası md.171). Bu maddenin son cümlesinde yer alan, “siyasetle uğraşamaz” yasağı 1995’de yapılan Anayasa değişikliği ile kaldırılmıştır.

Türk kooperatifçiliğinin üst örgütlenmesinin tamamlanması açısından büyük bir gelişme de 30 Aralık 1991 yılında Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin (TÜRKİYE KOOP) kurulması ile yaşanmıştır. Kurulan bu birlik sayesinde, Türkiye’de faaliyet gösteren bir çok kooperatif bir çatı altında toplanmıştır (Türkiye Milli Kooperatifler Birliği 2013).

Son olarak 2016 yılında hazırlanan “Türkiye Kooperatifçilik Raporu” doğrultusunda, Türkiye’de 37 farklı türde kooperatif bulunmaktadır. Toplamda ise aktif olarak faaliyet gösteren 53.259 kooperatif ve 7.422.994 ortak bulunmaktadır. 27.361 kooperatif ve 1.273.274 ortak sayısı ile Konut Yapı Kooperatifleri bu alanda birinci sırada yer almaktadır (Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2017: 13).

1.2.6. Türkiye’de Kooperatiflerin Sınıflandırılması

Kooperatiflerin çalışma alanlarının çok çeşitli olması sebebi ile hepsini tek bir sınıflandırma içerisinde değerlendirmek oldukça güçtür. Genellikle kooperatifler tarım dışı (kentsel) ve tarımsal (kırsal) kooperatifler olarak iki grupta incelenebilir. Kırdaki ve kentte yaşayan insanların ihtiyaçlarında farklılıklar olabilmektedir. Kentlerde yaşayan insanlar daha çok, gıda maddeleri, giyecek, konut ve meslekleriyle ilgili birlikteliklere ihtiyaç duymaktadırlar. Kırsalda yaşayan insanlar ise genellikle tarımsal faaliyetlerini idame ettirebilmeleri için gerekli olan girdilere ve üretilen ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasına ihtiyaç duyarlar. Bu sebeple Türkiye’de kentsel kooperatiflerin çoğunluğunu, konut, esnaf kefalet, taşıma ve az da olsa tüketim kooperatifleri oluştururken, kırsal kooperatifleri ise tarımsal

kalkınma, tarım satış, tarım kredi, pancar ekicileri, tarımsal alım ve su ürünleri kooperatifleri oluşturmaktadır (İnan 2008: 121; Karanlık 2001: 12).

1.2.6.1. Tarım Dışı (Kentsel) Kooperatifler

Türkiye’de oldukça çeşitli tarım dışı kooperatifler bulunmaktadır. Tüketim kooperatifleri, esnaf ve sanatkârlar kredi ve kefalet kooperatifleri ve konut yapı kooperatifleri sayıca fazla olan tarım dışı kooperatifleridir. Tarım dışı kooperatiflerde çeşitliliğin fazla olmasına karşın, yönetsel ve işlevsel açıdan fazla gelişim gösteremediği söylenebilir (Fasal 2019: 67).

1.2.6.1.1. Tüketim Kooperatifleri

Ortaklarını nihai tüketicilerin oluşturduğu tüketim kooperatifleri, genellikle dar gelirli kişiler tarafından kurulmaktadır. Tüketici durumunda olan ortaklarına daha ucuz ve daha kaliteli mal ve hizmet sunmak amacı ile kurulan tüketim kooperatiflerinin amacı; başta gıda ve giyim olmak üzere, yakacak, ev aletleri, mobilya gibi tüketim maddelerini piyasaya göre daha uygun bedellerle temin ederek ortaklara sunmaktır. Bu bağlamda, ihtiyaç maddelerini toplu bir şekilde satın alarak maliyeti düşürmek ve kazanç sağlamak hedeflenmektedir. Kooperatif bu hizmeti sunarken, herhangi bir kâr beklentisi içerisinde olmamalıdır. Ancak, hizmetin sürekliliği için bir iş yeri açılması gerekiyor ise, buranın giderlerini karşılamak amacı ile fiyatlara az da olsa bir kâr payı eklenmektedir (Karanlık 2001: 12; Koçtürk 2006: 121).

1.2.6.1.2. Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri

Ortaklarını, esnaf ve sanatkârlar odasına kayıtlı olan, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin oluşturduğu esnaf ve sanatkârlar kredi ve kefalet kooperatiflerinin genel amacı, esnaf ve sanatkârlara mesleki faaliyetleri için gerekli olan ve herhangi bir sebeple bankalardan talep edemedikleri finansman ihtiyacını karşılamaktır. Esnaf ve sanatkârlar, bankalara maddi teminat verememeleri, talep edilen miktarların genellikle küçük hacimli olması, bununda işlem maliyetlerini artırması sebebiyle, kooperatifler vasıtasıyla bankalardan kredi kullanabilmektedirler. Bu sistemde kooperatifler, ortakları tarafından talep edilen krediyi doğrudan ortaklara vermeyip, ortağın bankadan alacağı krediye kefil

olmaktadır (Hazar 1990: 516). Günümüzde esnaf ve sanatkârlara kredi verme ve kaynak aktarma görevini Türkiye Halk Bankası üstlenmektedir. Türkiye’de, esnaf ve sanatkârlar kredi ve kefalet kooperatifleri yaygın bir şekilde faaliyet göstermelerine karşın, kredi almak isteyen kişilere kefil olmanın ötesine geçememiştir. Esnaf ve sanatkârlar bu kooperatiflere, bankalardan kredi çekmek amacıyla zorunlu olarak ortak olmaktadır. Bu da ortakların kooperatifçilik bilincinin gelişmemesine sebep olmaktadır. Bu bağlamda, esnaf ve sanatkârlar kredi ve kefalet kooperatiflerinin, ortakların finansman ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılayacak şekilde bir kredi kooperatifçiliğine dönüşmesi, ortakların, kooperatifçilik bilincinin de gelişmesine katkı sağlayabilecektir (Fasal 2019: 68).

1.2.6.1.3. Konut Yapı Kooperatifleri

Konut yapı kooperatifleri, birlikte iş görme ve dayanışma anlayışının bir gereği olarak, dar ve orta gelirli bireylerin konut ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan bir kooperatif türüdür. Amacı, ortaklarının gereksinimleri doğrultusunda hizmet etmek olan bu kooperatifler, kâr amacı gütmediklerinden, ekonomik faaliyetlerde sosyal içerikli kuruluş niteliği taşımaktadır. (Koç 2001: 125). Özellikle kırdan kente göçlerin başladığı dönemlerde, yaşanan konut açığını kapatabilmesi açısından, konut yapı kooperatifleri önemli bir misyon üstlendiği söylenebilir.

Ülkemizde oldukça fazla sayıda konut yapı kooperatifi olmasına rağmen, beklenen düzeyde fayda sağlanılamamıştır. Buna sebep olarak, kooperatiflerin yönetiminde art niyetli olması, finansal sıkıntılar ve konut fiyatlarının yükselmesinin yanı sıra, amacı, dar ve orta gelirli bireyleri daha ucuza konut sahibi yapmak olan konut yapı kooperatiflerine, daha çok yüksek gelirli bireylerin ikinci veya üçüncü konutlarını daha uygun fiyatlara almak için ortak olmaları gösterilebilir (Fasal 2019: 69).

1.2.6.1.4. Karayolu Yolcu Taşıma Kooperatifleri

Karayolu yolcu taşıma kooperatifleri genel olarak, ortaklarının yolcu taşımacılığı faaliyetlerini pazarlamak, bizzat taşımacılık yapmak, yaptırmak ve ortaklarının bu hizmetlerle ilgili gereksinimlerini karşılamak olarak tanımlanabilir (Karayolu Yolcu Taşıma Kooperatifi Anasözleşmesi 2019).

Karayolu yolcu taşıma kooperatiflerinin bazı faaliyetleri şu şekilde maddelendirilebilir;

- Öğrenci, personel servisi ve turizm amaçlı yolcu taşıma hizmeti verir ya da veririr,
- Ortaklarının yolcu taşımacılığı faaliyetlerini sorunsuz ve en iyi şekilde yapabilmeleri için gerekli araç, gereç ve malzemeleri temin eder ve gerekirse imal eder,
- Kooperatifin amaçlarına en uygun olan araçları kiralar, kiraya verir, satın alır, ihtiyaca göre satar, ortaklarına devreder ya da devralır,
- Ortaklarının kooperatif konusu ile ilgili sigorta ihtiyaçlarında aracı vazifesi görür,
- Gerek duyulduğunda, konusu ile ilgili, eğitim, yayın ve araştırma faaliyetlerinde bulunur,
- Düzen ve denetimi sağlamak amacıyla çalışma ve kayıt sistemi kurarlar.

1.2.6.2. Tarımsal (Kırsal) Kooperatifler

Türkiye’de kooperatifçilik tarihi incelendiğinde tarım kooperatifçiliğinin, diğer kooperatifçilik çeşitlerine göre daha yaygın ve başarılı olduğu görülmektedir. Çiftçiler; tüketici, üretici veya kredi alıcısı olarak ekonomik haklarını savunmak ve işbirliği kurmak amacıyla birleşerek çeşitli isimlerle tarımsal kooperatifler kurmaktadır (Fasal 2019: 69; Güllü 2010: 14). Tarım kooperatifleri farklı açılardan değişik şekillerde sınıflandırılabilir. Bu bölümde, Türkiye’de faaliyet gösteren tarımsal kooperatifler bağlamında; tarım satış kooperatifleri, tarım kredi kooperatifleri, pancar ekicileri kooperatifleri ve köy kalkınma kooperatifleri kısa bir şekilde özetlenecektir.

1.2.6.2.1. Tarım Satış Kooperatifleri

Tarım sektöründe, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler, pahalı ve aynı zamanda da kârlı olan pazarlama hizmetlerinden, maddi kaynak ve olanaksızlıklardan dolayı yoksundurlar. Ayrıca, ürünün işlenmesi ve pazarlanmasını günümüzde uzmanlık gerektirmektedir (İnan 2008: 123). Bu sebeplerden dolayı tarım satış kooperatifleri, ürünlerin pazara ulaşana kadarki, taşıma, komisyoncu,

toptancı vs. gibi maliyetleri ortadan kaldırarak, kooperatif ortaklarının kâr elde etmelerini sağlamaktadır.

Tarım satış kooperatiflerinin genel amacı; tarım ürünlerini üreticilerden satın alıp işleyerek katma değer kazandırmak, standart hale getirmek ve ambalajlayarak iç ve dış pazarlara pazarlamaktır. Ayrıca görev verilmesi durumunda bu kooperatifler, devlet adına alımlar yapmaktadırlar (Özdemir 2016: 55-56).

1.2.6.2.2. Tarım Kredi Kooperatifleri

Tarım kredi kooperatifleri, ortaklarına uygun şartlarda kredi temin etmek amacıyla kurulan örgütlerdir. Çoğunlukla bankaların büyük çiftçilere, tüccarlara ve sanayicilere kredi vermesinden dolayı küçük ve orta düzeydeki tarım işletmeleri bu imkandan yüksek faiz ve işlem maliyetleri sebebiyle yeteri kadar yararlanamamaktadır. Bu sebeple tarım kredi kooperatiflerinin ortakları genellikle, küçük ve orta büyüklüklerdeki tarım işletmeleri sahipleridir. Bu kooperatifler, ortaklarına tek başlarına alamadıkları kredileri, maliyetine ve düşük faizle temin etmeye çalışmaktadırlar (İnan 2008: 132).

Tarım kredi kooperatiflerinin genel amacı tarım kredi kooperatifi ana sözleşmesinde şu şekilde açıklanmıştır; üreticilerin ekonomik çıkarlarını korumak ve özellikle meslek ve geçimleriyle ilgili gereksinimlerini karşılamak amacıyla karşılıklı yardım prensibine dayanılarak kurulan örgütlerdir (Tarım Kredi Kooperatifi Anasözleşmesi 2016: md.5).

1.2.6.2.3. Pancar Ekicileri Kooperatifleri

Pancar ekicileri kooperatifleri, şeker pancarı üreticilerinin önderliğinde ilk olarak 1951'de Adapazarı'nda kurulmuştur. Pankobirlik olarak da adlandırılan pancar ekicileri kooperatiflerinin genel amacı; şeker pancarı ile birlikte diğer tarım ürünlerinin de geliştirilmesini ve verimliliğin artırılmasını sağlamaktadır (Bilgin 2005: 48).

Türkiye'de şeker pancarı üretimi yapan ve ürettikleri ürünü şeker pancarı fabrikalarına teslim eden tüm çiftçilerin kooperatife ortak olma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu sebepten dolayı pancar ekicileri kooperatifleri günümüzde; 31

pancar ekicileri kooperatifi, 313 şubesi ve 1,5 milyon ortağı ile Türkiye’deki tarımsal kooperatifler alanında en yaygın örgütlerdir (Fasal 2019: 71).

1.2.6.2.4. Köy Kalkınma Kooperatifleri

Daha önce açıklanan tarım kooperatifleri tek bir amaçla kurulan kooperatiflerdir. Köy kalkınma kooperatifleri ise ortakların birçok konuda kalkınmasını amaç edinmiş örgütlerdir (Güllü 2010: 18). Köy kalkınma kooperatiflerinde; ortakların her türlü bitkisel, hayvansal ve ormancılık konularındaki üretimini geliştirmek ve verimliliklerini artırmak için temin, tedarik, işletme, pazarlama ve değerlendirme güçlerini üst seviyeye çıkararak tarımsal kalkınmaya destek sağlamak amaçlanmaktadır (Özdemir 2016: 56).

1.2.7. Ortakların Sorumluluklarına Göre Kooperatifler

Bir önceki bölümde kooperatifler, tarım ve tarım dışı kooperatifler olarak detaylı bir şekilde incelenmişti. Fakat kooperatifleri, ortaklarının sorumlulukları açısından da sınıflandırmak mümkündür. Ortakların sorumluluk durumu ve derecesi, kooperatiflerin kuruluş aşamasında hazırlanan ana sözleşmede açıkça belirtilmeli, tüm ortaklar sorumluluklarını net bir şekilde bilmelidirler. Ortakların sorumlulukları açısından kooperatifleri, sınırlı sorumlu kooperatifler ve sınırsız sorumlu kooperatifler olarak iki kısımda incelemek mümkündür.

1.2.7.1. Sınırlı Sorumlu Kooperatifler

Ortakların, kooperatif borçları karşısında sınırlı düzeyde sorumluluk taşıması durumunda bu kooperatifler “sınırlı sorumlu kooperatifler” olarak adlandırılmaktadır. Bu tür kooperatiflerde ortaya çıkan borçların, kooperatif kaynakları ile ödenemeyecek düzeyde olması durumunda, ortakların bu borçlara karşı sermaye payları kadar sorumlulukları bulunmaktadır. Fakat, kooperatifin kuruluş aşamasında hazırlanan ana sözleşmeye, kooperatif varlıklarının borçları ödemediğinde yetersiz kaldığı durumda, ortakların bulunduğu sınırlı sorumluluklarının genişletilmesi ile ilgili bir madde eklenebilmektedir (Karanlık 2001: 13).

1.2.7.2. Sınırsız Sorumlu Kooperatifler

Kooperatifler Kanunu'nun 29. maddesine göre sınırsız sorumlu kooperatiflerin ortakları, kooperatif borçlarından dolayı, kendi sermaye payları dışında da şahsen ve tüm mal varlıkları ile sorumludurlar. Sınırsız sorumlu kooperatiflerde, alacaklı kesimi, borçlarını temin konusunda sadece kooperatifin değil ortaklarında mal varlıklarına başvurabilmektedir. Ayrıca bu tür kooperatiflerde ortaklar arasında müteselsil (zincirleme) sorumluluk vardır. Ortaklar arası müteselsil sorumluluk ise, alacaklıların, ortaklardan, ekonomik durumu en iyi olan kişiden alacaklarını tahsil edebileceğini ifade eder. Borçların büyük bir kısmını ödeyen ortağın, fazla ödediği payları diğer ortaklardan isteme hakkı vardır (Gürbüz 2010: 466; Kooperatifler Kanunu md.29).

İKİNCİ BÖLÜM

KREDİ, TARIMSAL KREDİ VE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ HAKKINDA BİLGİLER

2.1. KREDİ KAVRAMI

Kredi, ülke ekonomisi ve finansal piyasa için olmazsa olmaz bir kavramdır. Ülkemizde yer alan birçok şirket de, faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde yürütebilmek için kredi kaynaklarına başvurumaktadırlar. Genellikle şirketler, ülke içi ekonomik sıkıntılar, sektör bazlı ekonomik zorluklar ve büyüme düşüncelerinden kaynaklı kredi kullanmak istemektedirler. Fakat şirketler, kredi kullanımı konusunda, uzman kişilerce hazırlanmış analizler ve uygun tutarda borçlanmalara gitmelidirler. Aksi takdirde firmalar, büyük bir faiz yükünün altına girebileceği gibi kredi sağlayan kuruluşlar da, kredi riski ile karşı karşıya kalacaklardır.

2.1.1. Kredinin Tanımı

Kredi, Latince’de inanma anlamına gelen ‘credere’ kökünden gelmekte ve dilimizde, mali itibar, güven ve kredili alışveriş anlamlarında kullanılmaktadır (Parasız 2009: 227; Takan 2002: 191).

Kredi kavramı, birçok kaynaktan çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bu durum sebebiyle, kredinin tek bir tanıma sığdırılamayacak kadar geniş bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Birkaç farklı kaynağa göre kredinin tanımı şöyledir:

Ansiklopedik tanıma göre kredi; “...*alacaklı ya da ödünç verenin, borçlu ya da ödünç alana, geleceğe yönelik ödeme vaadi karşılığında para, mal, hizmet ya da menkul değer vermesi...*” işlemi olarak tanımlanmıştır (Ana Britannica Ansiklopedisi 1992: 616).

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu’nda kredi; “*Bankalarca verilen nakdî krediler ile teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayrinakdî krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen*

ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdi krediler, tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, gayrinakdi kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve Kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler izlendikleri hesaba bakılmaksızın bu Kanun uygulamasında kredi sayılır”

“Birinci fıkrada belirtilenlere ilâve olarak, kalkınma ve yatırım bankalarının finansal kiralama yöntemiyle sağladığı finansmanlar ile katılım bankalarının taşınır ve taşınmaz mal ve hizmet bedellerinin ödenmesi suretiyle veya kâr ve zarar ortaklığı yatırımları, taşınmaz, ekipman veya emtia temini veya finansal kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı, ortak yatırımlar veya benzer yöntemlerle sağladıkları finansmanlar da bu Kanun uygulamasında kredi sayılır” (Bankacılık Kanunu md.48) şeklinde tanımlanmıştır

Bankacılık ve Finansal Terimler Sözlüğü’ne göre ise kredi; *“belli bir süre sonra ödenme vaadi ile, mal, hizmet ve para cinsinden satın alma gücünün sağlanması”* şeklinde tanımlanmıştır (Aytekin 2008: 527).

Yapılan tanımlamalar sonucunda genel olarak krediyi; mevcut satın alma gücünün belli bir süre sonunda geri alma koşulu ile başka birine devredilmesi olarak tanımlamak mümkündür (Parasız 2009: 227).

2.1.2. Kredinin Unsurları

Kredinin unsurları, genel kaniya göre; zaman unsuru(vade), risk unsuru (teminat), güven unsuru (itimat) ve gelir unsuru (verim) şeklinde dört başlık altında incelenmektedir (Parasız 2009: 228).

2.1.2.1. Zaman Unsuru (Vade)

Kredinin tanımından da anlaşılacağı gibi, devredilen satın alma gücünün belli bir süre sonunda ödenmesi vaadinden söz edilmektedir. Bu yüzden kredi, belirli bir başlangıç ve bitiş süresi içermelidir. Vade unsuru olmayan işlemler kredili işlem olarak değerlendirilemez. Çünkü paranın bir zaman değeri vardır ve zaman yoksa risk unsuru belirgin hale gelmektedir. Gerçek veya tüzel kişiler, kredili işlemlerde,

borcun belirli bir tarihte bitmesi gerektiğini bilmektedirler (Kaya 2017: 279; Parasız 2011: 192).

2.1.2.2. Risk Unsuru (Teminat)

Geri ödenmeme ihtimali olduğu için, tüm kredilerde açıldıkları andan itibaren risk unsuru mevcuttur. Bu sebeple bankalar, riski en az seviyeye indirmek amacıyla, kredi kullandırdıkları gerçek veya tüzel kişilerin sağlamlık düzeylerine göre; ipotek, ticari işletme rehni ve kefalet gibi teminatlar almaktadırlar (Takan 2002: 192). Böylece, şüpheli hale gelmiş olan alacakların, kredi sağlayan kuruluşlara maliyeti de azaltılmış olacaktır.

2.1.2.3. Güven Unsuru (İtimat)

Kredinin en temel unsuru olma özelliğini taşıyan güven unsuru, krediyi alacak gerçek veya tüzel kişilerin bankanın huzurunda bir saygınlığının olması gerekliliğini savunmaktadır. Kredi sağlayan ve kredi alan arasında mutlak bir güvenin olması önemlidir. Karşılıklı güvene dayalı bu ilişki, banka tarafından kullanılacak kredinin, teminat alınarak ya da teminatsız bir şekilde kullanılmasında belirleyici olacaktır (Güney 2011: 80; Kaya 2017: 279).

2.1.2.4. Gelir Unsuru (Verim)

Bankaların kullandığı kredinin gelirini faiz ve/veya komisyon oluşturmaktadır. Bu durum, bankaların verdiği kredilerin de verimliliklerini artırmaktadır (Parasız 2011: 192).

2.1.3. Kredinin Fonksiyonları

Kredi, ülke ekonomisinin kalkınması ve büyümesinde sürekliliğin sağlanması açısından kullanımı zorunlu olan bir finansal kaynaktır. Ekonomik faaliyetlerin sürekli artması ve gelişmesi ile birlikte işletmeler, süreklilik sağlamak ve teknolojik gelişmelere ayak uydurmak için fona ihtiyaç duyarlar. Bu fon gereksinimleri ise genellikle, bankalar tarafından sağlanan kredilerle karşılanmaktadır (Aras 1996: 5).

Kredinin ülke ekonomisi içerisindeki fonksiyonları aşağıdaki gibi özetlenebilir (Birdal 1993: 54);

- Bir tedavül (dolanım) aracı olmasının yanı sıra kredi ekonomisi, para ekonomisinin gelişmiş bir aşamasını teşkil etmektedir. Kredinin olduğu bir ekonomide, nakit para taşınması azalacak ve ticari işler sürat kazanacaktır.
- Ekonomideki atıl (kullanılmayan) ve dağınık fonlar, kredi sistemi sayesinde yeni yatırımlara yönlendirilmektedir. Sermaye ve tasarruf sahiplerinin kullanmadıkları fonlar, kredi şeklinde, kaynağa ihtiyaç duyulan kişilere aktarılmaktadır. Netice olarak, bir yandan fon sahipleri atıl durumdaki sermayelerinden gelir elde etmekte diğer yandan da ekonomide hem arz hem de talep genişlemesi sağlanmış olmaktadır. Böylece tasarruflar, ülke ekonomisinin gelişmesi ve genişlemesine katkıda bulunacaktır.
- Kredi, sermaye birikimini artırmaktadır. Girişimciler ve yatırımcılar, ihtiyaçları olan sermayeyi, kredi vasıtası ile tasarruf sahiplerinden temin ederler. Vade sonunda da, aldıkları krediyi geri ödeyerek sermaye birikimine katkı sağlarlar.

2.1.4. Kredi Çeşitleri

Krediler çeşitli açılardan sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmalar tablo 3'teki gibi yapılabilir (Takan 2002: 194-197);

Tablo 3: Kredi Türleri

Niteliğine Göre Krediler	Nakdi Krediler Gayrinakdi Krediler
Vadeleri Açısından Krediler	Kısa Vadeli Krediler Orta Vadeli Krediler Uzun Vadeli Krediler
Veriliş Amacı Açısından Krediler	Yatırım Kredileri Donatım (Teçhizat) Kredileri İşletme Kredileri
Güvencesi (Teminat) Açısından Krediler	Güvencesiz Krediler Güvenceli Krediler
İş Konusu Açısından Krediler	Ticari Krediler Sanayi Kredileri İhracat Kredileri Tarım Kredileri Konut Kredileri Tüketici (Bireysel) Kredileri
İzin Açısından Krediler	Şube Yetkili Krediler Otorize Krediler
Kaynak Açısından Krediler	Banka Kaynağından Kullandırılan Krediler Reeskont Kredileri Dış Kaynaklı Krediler

Tablo 3'te ayrımı yapılan kredi çeşitleri, sırasıyla özet bir şekilde açıklanacaktır.

2.1.4.1. Niteliğine Göre Krediler

Krediler niteliklerine göre nakdi ve gayrinakdi krediler olarak iki başlıkta incelenebilir.

Nakdi Krediler: Kredi müşterilerine nakit olarak verilebilecek krediler toplamı, nakdi krediler olarak adlandırılmaktadır. Bu tür krediler; iskonto, iştirak, avans ve borçlu cari hesap şeklinde kullanılmaktadır. İşletmelerin çalışma (işletme) sermayesi finansmanını temin etmeye yönelik olan bu kredilere karşılık kredi sağlayan kurumlar; faiz ya da faiz + komisyon almaktadırlar (Şakar 2015: 50; Takan 2002: 194).

Gayrinakdi Krediler: Bankanın, alacağı bir ücret ya da komisyon karşılığında, gerçek veya tüzel kişilerin, bir takım işlerinin yapılması, borçlarının ödenmesi ya da belli sorumluluklarının yerine getirilebilmesi için yükümlü adına taahhütte bulunması olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle, bankanın gerçek veya tüzel kişilere kefil olması biçiminde kullandırılan kredilerdir. Bu tür kredilerde başlangıçta ödünç para verilmesi söz konusu değildir. Ancak banka, borç ödenmez ve sorumluluklar yerine getirilemezse, alacaklının ya da iş yaptıranın zararını karşılamakla yükümlüdür. Bu tür kredilere; teminat mektupları, kabul kredisi, akreditif, aval kredisi gibi örnekler verilebilir (Güney 2011: 69).

2.1.4.2. Vadeleri Açısından Krediler

Vadeleri açısından krediler; kısa, orta ve uzun vadeli krediler olarak üçe ayrılmaktadır.

Kısa Vadeli Krediler: Vadeleri 1 yıla kadar olan kredilerdir. Kısa vadeli krediler genellikle firmaların, işletme sermayesi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla başvurdukları kredilerdir (Babuşçu, Hazar 2017: 148). Kısa vadeli krediler, orta ve uzun vadeli kredilere oranla daha az risk ve maliyet içermektedir. Bu sebeple, bankaların tercihi bu yönde olduğu için kısa vadeli kredilere daha sık rastlanılmaktadır.

Orta Vadeli Krediler: Vadeleri 1 ile 5 yıl arasında değişen kredilerdir. Şirketlerin orta ve uzun vadeli finansman ihtiyacını karşılamaya yönelik olan bu kredi türünün yöneldiği alanlara; sanayi, madencilik, gemi inşası, turizm, dışarıdan gemi ve uçak alımı, tarım gibi örnekler verilebilir (Şakar 2015: 52).

Uzun Vadeli Krediler: 5 yıldan daha uzun vadeli kredilerdir. Genel olarak orta vadeli kredilerin kullanım alanları ile benzerlik göstermesinin yanı sıra, şirketlerin kuruluş ve örgütlenme giderleri için de faydalanılan kredilerdir.

2.1.4.3. Veriliş Amacı Açısından Krediler

Veriliş amaçlarına göre krediler; yatırım kredileri, donatım kredileri ve işletme kredileri olarak üç başlıkta incelenebilir.

Yatırım Kredileri: Orta veya uzun vadeli olma zorunluluğu bulunan bu kredi türü, işletmelerin bina ve tesisleşme gibi sabit yatırımlarını finanse etmek için kullanılmaktadır.

Donatım (Teçhizat) Kredileri: İşletmelere ait tesislerin genişletilmesi, kapasitenin artırılması ve modernize edilmesi, makine ve ekipman sağlanması amacıyla açılan kredilerdir.

İşletme Kredileri: Daha çok kısa veya orta vadeli olarak kullanılan bu kredi türü işletmelerin, üretim faaliyetlerine ve işletme sermayesine finansal kaynak oluşturmaktadır.

2.1.4.4. Güvencesi (Teminat) Açısından Krediler

Güvence alınıp alınmamasına göre krediler; güvenceli ve güvencesiz krediler olarak ikiye ayrılmaktadır.

Güvencesiz Krediler: Açık kredi olarak da adlandırılan bu kredi, sadece kredi müşterisinin itibar ve kredibilitesine güvenilerek, hiçbir teminat alınmadan, tek bir imza ile açılan kredilerdir (Şakar 2015: 53).

Güvenceli Krediler: Kredi müşterisinin imzasına ek olarak, başka teminatlarla alınarak açılan kredi türüdür. teminatlı kredilerde de iki ayırım söz konusudur. Bunlar;

- **Şahsi Teminatlı Krediler:** Kredi müşterisinin yanı sıra bir veya daha fazla gerçek ya da tüzel kişinin imzası (kefilliği) karşılığında kullanılan kredilerdir.
- **Maddi Teminatlı Krediler:** Kredi müşterisinin imzasıyla beraber, taşınmaz ipotegi, senet rehni, hisse senedi ve tahvil gibi maddi değerlerin rehin alınmasıyla kullanılan kredilerdir (Güney 2011: 70).

2.1.4.5. İş Konusu Açısından Krediler

İş konusu açısından krediler, bireylerin ilgilendikleri alanlara göre açılan kredilerdir. Ticaretle uğraşan kişilere, bu işleri için gerekli fon kaynağını sağlamak amacıyla açılan kredilere *ticari krediler*, sanayi sektöründe faaliyette bulunan

firmalara verilen kredilere *sanayi kredileri*, dış satımı finanse etmek amacıyla kullandırılan kredilere *ihracat kredileri*, tarım sektörünü finanse etmek amacıyla kullandırılan ve bağcılara, pamukçulara ve tütüncülere yapılan tarımsal iskonto ve açılan borçlu cari hesaplar biçiminde görülen kredilere *tarım kredisi* denmektedir. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı nezdinde yapılan anlaşma hükümlerine göre kendi kaynaklarından konut alan kişilere açtıkları bireysel kredilere ve ipotēge dayalı bireysel konut kredileri ve konut sektörünü kredilendirmeye yetkisi olan kamu iktisadi teşebbüsü statüsündeki bankaların kendi mevzuatları çerçevesinde açtıkları krediler *konut kredisi* olarak adlandırılmaktadır. Son olarak, gerçek bireylere, ticari amaçlı kullanmamak şartıyla, mal ve hizmet alımları için kullandırılan kredilere *tüketici kredileri* denmektedir (Takan 2002: 195-196).

2.1.4.6. İzin Açısından Krediler

İzin açısından krediler, şube yetkili krediler ve otorize krediler olarak iki başlıkta sınıflandırılabilir.

Şube yetkili krediler; üst bir makamın iznine ihtiyaç duyulmaksızın şubede açılan kredilerdir. *Otorize krediler* ise; ancak genel müdürlük, bölge müdürlüğü ve yönetim kurulu gibi üst organların izni ile açılabilen kredilerdir (Babuşçu, Hazar 2017: 149).

2.1.4.7. Kaynak Açısından Krediler

Krediler kaynak açısından; banka kaynaklı krediler, reeskont kredileri ve dış kaynak kredileri olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Bankaların kendi kaynaklarından kullandıkları krediler *banka kaynaklı krediler* olarak adlandırılmaktadır. *Reeskont kredileri*, bankaların müşterilerden aldıkları kısa veya orta vadeli senetleri, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na (TCMB) iskonto ettirerek müşterilerine kullandıkları kredilerdir. *Dış kaynaklı krediler* ise bankaların, başka kredi kuruluşlarından temin ettikleri fonlarla müşterilerine kullandıkları kredilerdir (Kaya 2017: 267).

2.2. TARIMSAL KREDİ KAVRAMI

Tarım, bireylerin gıda ihtiyaçlarını karşılaması, ticaret sebebi olması, kazanç kaynağı olmasının yanı sıra diğer sektörlerle doğrudan ve dolaylı katkı sağladığı için tarih boyunca vazgeçilemez bir sektör olmuştur. Gelişen dünya ekonomisinde, bir yandan köyden şehre göçlerin artması diğer yandan da çeşitli sektörlerin ortaya çıkması ile birlikte tarımla hayatını idame ettiren bireylerin sayısında, buna bağlı olarak da tarımsal üretimde düşüş yaşanmıştır. Ancak, gelişmekte olan diğer ülkelere oranla tarım sektörünün ülkemizde hâlâ önemli bir geçim kaynağı olduğu söylenebilir.

Sahip olunan arazilerin hem toplam yüzölçümüne oranına hem de miktarına bakıldığında Türkiye, yaklaşık 24 milyon hektar tarım arazisiyle, tarımsal potansiyel açısından dünyanın en önemli ülkelerden birisidir. Fakat, küçük ve parçalı işletmeler, çiftçilerin eğitim seviyelerinin düşük oluşu, modern makine ve teçhizat eksikliği ve finansal noksanlıklar sebebiyle var olan bu potansiyel tam olarak kullanılamamaktadır (Hayran vd. 2018: 272).

2.2.1. Tarımsal Kredinin Tanımı ve Amaçları

Türkiye’de, tarımsal ürün bağlamında, hem dışa bağımlılığı azaltmak hem de tarımsal üretimi geliştirmek ve tarımsal üretimde bulunan bireylerin refahını sağlamak amacıyla çok sayıda teşviklerden söz edilebilmektedir. Bu teşviklerin başında “tarımsal kredi” gelmektedir. Tarımsal krediyi diğer kredi türlerinden ayıran en önemli özellik ise sosyal bir yönünün olmasıdır.

Tarım işletmelerinde hem makineleşme hem de tarımsal gelişme açısından yabancı sermayenin (borçlanmanın) önemi yadsınılamaz. Genel olarak, tarım sektöründeki yabancı sermaye noksanlığını tamamlamak üzere “tarımsal kredi” kullanılmaktadır. Tarımsal krediler, tarım sektörünün yapısını iyileştirici, daha çok sosyal boyutu olan tarım politikası araçlarındandır. Buradaki sosyal boyut, ticari kredilere göre farklılıklar arz etmesidir. Tarımsal kredileri, devlet tarafından bir destekleme politikası olarak görülen ve uygulanan, tarım kesiminin sermaye ihtiyacına yardımcı olan sosyal bir araç olarak görmek yanlış olmayacaktır (Aksöz 1972: 6; Gaytancıoğlu 2009: 56).

Tarımsal krediler, tüm kredi türlerinde olduğu gibi üç unsurdan meydana gelmektedir. Bu unsurlar (Baysal 1984: 352-353);

- Bir kimsenin, başka birine ait bir malı veya parayı kendi gereksinimi için kullanması,
- Belirli bir süre sonunda, paranın veya malın geri verilmesi vaadi,
- Para veya malı kullanmanın karşılığı olarak bir bedel (faiz) ödenmesidir.

Tarımsal krediler genel olarak, çiftçilerin ekonomik güçlerini artırmak, işletme sermayesi ihtiyaçlarını temin etmek, işletmelerin etkin ve kârlı çalışmalarına yardımcı olmak ve verimlilik sağlayarak gelirlerini artırmak amaçlarıyla kullandırılan, diğer kredi türlerine kıyasla, daha az maliyetli sosyal bir kredidir. (Gaytancıoğlu 2009: 56).

Tarımsal kredilerin kullanılma amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Tarımsal işletmelerin, kısa vadeli işletme sermayesi ihtiyaçlarını (işletmelerin hayatlarını idame ettirebilmeleri için gerekli fon ihtiyaçları) ya da orta-uzun vadeli, kapasite artırımı, donatım ve teçhizat gereksinimlerini karşılamak,
- Tarım ürünlerinin çıktı miktarını ve üretimini artırmak,
- Tarımsal işletme ile ilgili her türlü yapı ve tesisi edindirmek,
- Küçük yapıdaki çiftçiler, tarım kooperatifleri ve bu kooperatiflerin üst kuruluşlarının fiilen işlemek üzere toprak edinmelerine destek olmak,
- Tarım ürünlerinin iç ve dış piyasalarda pazarlanmasını sağlamak ve pazarlama imkanlarını geliştirmektir.

2.2.2. Tarım İşletmelerinde Kredi İhtiyacını Doğuran Sebepler

Genel olarak tarımsal kredi kullanımı, işletmelerin sermaye durumu, tarım teknikleri, halihazırdaki üretim kapasitesi, işletmecinin eğitim düzeyi ve tarımsal girdilerden yararlanma olanakları gibi etmenlerle yakından ilişkilidir (Bülbül vd. 1995: 1073).

Küçük yapılardaki aile işletmelerinin yaygın olduğu tarım arazileri ve teknolojik değişimin yeterli seviyede yenilenemeyişinden dolayı rantabilite düşük düzeylerde gerçekleşmektedir. Türkiye tarım işletmelerindeki eksik fon unsurlarını ve bu unsurlardaki dağılımın dengesizliğini azaltmada kullanılan en etkili faktörlerden birisi tarımsal kredilerdir. Türkiye’deki tarımsal yapının genellikle küçük işletme karakterli olması, buna bağlı olarak da işletmelerin yıllık gelirlerinin tasarruf yapmalarına imkân vermediği bir gerçektir. Dolayısıyla işletmeler ihtiyaç duydukları kaynakları, kredi kuruluşlarından karşılamak zorunda kalmaktadırlar (Bülbül vd. 1995: 1073; Özçelik vd. 2005: 5).

Diğer sektörlerden farklı olarak tarımsal faaliyetler, açık alanda yapıldığı için doğal olaylardan sıkça etkilenmektedir. Bu durum da işletme gelirlerini olumsuz yönde etkilemekte ve çıktı miktarında dalgalanmalara yol açmaktadır. Gelirlerin sabit olmaması, işletme sahibi çiftçilerin kısa ve uzun vadeli borçlarını ödemesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca, tarımsal işletmelerin küçük parçalar şeklinde oluşu, yeterli seviyede pazara dönük üretimde bulunamamaları, işletme sahiplerinin eğitim ve gelir düzeylerinin düşük olması ve buna paralel olarak tarımsal sigorta bilincinin de yeterli düzeyde olmayışı krediye olan ihtiyacı artırmaktadır. Genel olarak bakılacak olunursa; tarımsal faaliyetlerin temel özellikleri, hem krediye olan ihtiyacı artırmakta hem de krediden yeterli ve verimli bir şekilde yararlanmayı olumsuz etkileyebilmektedir.

Tarım işletmelerinde kredi ihtiyacını doğuran sebepler başlıca dört grupta toplanabilmektedir. Bunlar; tabii olaylar, hastalık, haşere ve hayvanların sebebiyet verdiği zararlar, savaşlar ve göçler ile ekonomik ve sosyal sebeplerdir (Aksöz 1972: 6).

2.2.2.1. Tabii Olaylar

Tarımsal üretim, kuraklık, su baskınları, dolu, don ve rüzgarlar gibi olumsuz meteorolojik olaylardan doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmektedir. Bu olaylar sonucunda, tarımsal verim ve üretim miktarı düşmekte, işletmelerin gelirleri azalmaktadır. Gelirlerin azalması sonucu çiftçiler, gelecek dönem üretimi için gerekli olan işletme sermayesini tasarruf edememelerinin yanı sıra, durumun vahametine göre tüketim ihtiyaçlarını dahi karşılamakta zorlanmaktadırlar. Netice olarak

çiftçiler, sermaye ihtiyaçlarını karşılayabilmek için tarımsal kredilere başvurmak zorunda kalmaktadırlar (Aksöz 1972: 7).

2.2.2.2. Hastalık, Haşere ve Hayvanların Verdiği Zararlar

Bitki ve hayvanlarda mevsimlere göre çeşitlilik gösteren hastalık ve haşerelerle, yabani hayvanların sebep olduğu zararlar, verimi olumsuz yönde etkileyerek işletme gelirini azaltmakta ve işletmenin sermaye yapısını bozmaktadır. Bozulan sermaye yapılarını düzeltmek amacıyla işletmeler, tarımsal kredilere ihtiyaç duymaktadırlar (Yalman 1996: 28).

2.2.2.3. Savaşlar ve Göçler

Savaşlar, doğrudan veya dolaylı olarak tarımsal işletmelere ve üretime tesir edebilirler. Savaş zamanlarında, işletmelerde çalışan insan gücünün azalması, hareket sahası içerisinde kalan tarım topraklarının zarar görmesi veya savaş ya da siyasi-ekonomik sebeplerle göç edilmesi neticesinde tarımsal işletmeler her konuda büyük bir ihtiyaçla karşı karşıya kalırlar. İşletmelerin öz kaynaklarının bu ihtiyaçları karşılamada yetersiz olmasından dolayı, yine tarımsal kredilere gereksinim duyulmaktadırlar (Aksöz 1972: 7).

2.2.2.4. Ekonomik ve Sosyal Sebepler

Tarımda kredi ihtiyacını doğuran faktörlerin başında ekonomik ve sosyal sebepler yer almaktadır. Ekonomik ve sosyal sebepler başlıca dört başlıkta incelenebilmektedir.

İşletmelerin Çoğunun Yeterli Büyüklükte Olmayışı ve Sermaye Bakımından Yetersizlik: İşletmelerin elde ettikleri gelirlerin bir kısmının, rutin ihtiyaçlar için kullanılması, bir kısmının da tasarruf edilerek sermayeye dönüştürülmesi gerekmektedir. Eğer bir ülkede küçük ölçekli tarım işletmeleri çoğunluktaysa, bu işletmeler ancak kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmekte ve tasarruf yapma imkanları olmamaktadır. Türkiye’de mevcut tarım işletmelerinin %99.5’ini küçük tarım işletmeleri (1-500 dönüm arasındaki işletmeler) oluşturmaktadır. Bu duruma göre özellikle, toplamın %68,7’sini oluşturan 1-50 dönüm arası arazi varlığına sahip işletmeler, kendi öz kaynağı yetersiz olan, sermaye bakımından dış kaynağa, yani

tarımsal kredilere ihtiyaç duyan işletmelerdir (Gaytancıoğlu 2009: 57; Karacan 1991: 50).

Piyasa İçin Üretim ve Verimin Artırılması: İlk toplumlarda ve küçük aile işletmelerinde pazar için üretimin bulunmaması ve üretimin yalnızca aile ihtiyaçlarını karşılamak amaçlı yapılması, fazla sermaye ihtiyacı doğurmamaktaydı. Fakat teknolojik yenilikler ve hızlı makineleşme, tarım ürünlerinin pazara sunulmasına, kullanılan yöntemlerin değişmesine ve pazar isteklerinde farklılaşmaya yol açmaktadır. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda, üretimin ve verimliliğin artmasını sağlamak amacıyla, arazi, arazi ıslahı, makine ve yeni metotların temini için sermaye ihtiyacı doğmaktadır. İşletmelerin artan sermaye ihtiyacı da doğal olarak tarımsal krediye olan talebi artırmaktadır (Aksöz 1972: 10; Gaytancıoğlu 2009: 57).

Veraset ve İntikal İşlemlerinin Düzenlenmesi: Mal sahibinin ölümüyle beraber genellikle tarım işletmelerinin bütünlüğü bölünmekte ve küçük parçalara ayrılmaktadır. Miras hukuku hükümlerine göre arazilerin bu şekilde bölünmesi sonucu, varislerden her birine düşen arazi parçası ve işletme sermayesi yeterli büyüklükte olmamaktadır. Arazisini genişletmek ve işletme sermayesi noksanlığını gidermek amacıyla pay sahiplerinin her biri, ayrı ayrı tarımsal kredilere başvurmak zorunda kalmaktadırlar (Aksöz 1972: 10).

Tarımsal Ürünlerin Fiyatlarındaki Düşüşler: Tarım sektörünün gayri elastik bir yapıda olmasından dolayı tarımsal işletmeler çoğunlukla yılda bir kez ürün alabilmekte ve satarak gelir elde edebilmektedirler. Doğal olarak, ürün fiyatlarındaki düşüşler, tarımsal işletmelerin gelir kaynağına doğrudan tesir etmektedir. Neticede, beklenen geliri elde edemeyen işletme sahipleri, zararlarını karşılamak ve gelecek dönem tarımsal üretim için gerekli hammadde ve malzemeleri tedarik etmek için tarımsal kredilere ihtiyaç duyarlar (Aksöz 1972: 11).

2.2.3. Kredinin Alınması ve Kullanılmasındaki Esaslar

Kredi, çiftçiler için başvurulacak en önemli kaynaklardan biri olmakla beraber, alınan kredinin başarılı bir şekilde kullanılması çok da kolay değildir. Bu yüzden bazı çiftçiler aldıkları kredileri verimli bir şekilde kullanarak gelirlerini artırırken, bazıları ise bu konuda başarısız olabilmektedirler. Tarımsal kredinin amacına ulaşabilmesi için kredi alınmadan önce çiftçinin bir takım analizler yapması

gerekmektedir. Kredinin alınması ve kullanılmasında üzerinde durulacak hususları 5 başlıkta incelemek mümkündür. Bunlar; işletme için borçlanmanın gerekli olup olmadığı, borçlanma zamanı, borçlanma miktarı, alınan kredinin kullanılacağı sahanın tespiti ve borcu geri ödeme planı (Aksöz 1972: 81; Karacan 1991: 65).

2.2.3.1. İşletme İçin Borçlanmanın Gerekli Olup Olmadığı

Borçlanmanın işletme için doğru olup olmadığı, tüm çiftçilerin karşı karşıya olduğu bir sorudur. Genellikle az sayıda çiftçinin mali kaynakları üst seviyededir. Böyle bir durum, varlıklı bir aile yapısıyla ya da tasarruf edebilme derecesiyle paralellik gösterebilir. Bu grubun haricindeki kısım ise faaliyetlerini ödünç alınmış fonlar ile idame ettirmek durumunda kalmaktadırlar. Ödünç alınan kaynaklarla gerçekleştirilen faaliyetlerin iyi bir şekilde analiz edilerek uygulamaya konması gerekmektedir. Netice olarak çiftçiler kredi almadan önce şu sorulara cevap aramalıdır;

- Borçlanma yoluyla edinilen fon, işletmenin gelirini ve işletme sahibinin yaşam standartlarını artıracak mı?
- Yapılan yatırım, işletme gelirlerini artırarak masrafları karşılayacak ve çiftçiye de bir gelir bırakacak mı?

Bu sorulara olumlu cevap bulmak ve sonra girişimde bulunmak bir kredi işlemi için ilk aşamadır denilebilir.

Kredinin kullanılması sonucunda; net çiftlik geliri, ana para ve faizi karşılaması ve çiftçiye ilave bir gelir sağlaması durumunda borçlanma doğru ve yerinde olur. Borçlanmanın emniyetli olabilmesi için gelirdeki artışın maliyetteki artıştan daha fazla olması gerekmektedir. Borçlanmanın doğru olup olmadığının tespitinde bütçe metodundan faydalanılabilir. Bu yöntemde kredi kullanılmadan önceki ve kredi kullanıldıktan sonraki durumlarla ilgili olmak üzere iki tane proforma bütçe hazırlanır ve bu iki bütçe birbiri ile karşılaştırılır. Fark, kredinin taksiti ve faizinin toplamından büyükse borçlanmak doğru olacaktır. Ters bir durumda ise fayda sağlaması için kullanılmak istenen kredi, işletme için zararlı sonuçlar doğurabilmektedir (Aksöz 1972: 81-82; Karacan 1991: 65).

2.2.3.2. Borçlanma Zamanı

Kredi almada borçlanma zamanı da son derece önemlidir. Fiyatların artış gösterdiği dönemlerde kredi almak daha kârlıdır. Çünkü bu dönemde çiftçinin eline geçen fiyatlar, faiz oranlarından daha süratli artmaktadır. Genel fiyat düzeyinin daha yeni yükselmeye başladığı dönemlerde borçlanmak risksiz, buna karşın fiyatların yükselme devresinin sonuna doğru borçlanmak çok risklidir. Son durumda borçlanmak, alınan kredinin faizinin dahi ödenmesini zora sokabilmektedir. Hem fiyatlardaki düşüşler hem de verimdeki dalgalanmaları göz önüne alarak çiftçiler, kredi maliyetinin, kredi gelirine eşit olduğu noktaya kadar (başa baş noktası) borçlanmak istemeyebilirler (Aksöz 1972: 82).

2.2.3.3. Borçlanma Tutarı

Tarımsal işletmeler için, emniyetli bir şekilde borçlanılacak tutarın belirlenmesi de çok önemlidir. Emniyet içerisinde borçlanılacak tutar bazı kriterler göz önünde bulundurularak belirlenebilir. Bu tutar belirlenirken; işletmenin üretim kapasitesine (arazinin verimliliğine), çiftçinin işletmecilik kabiliyetine, işletmenin mevcut sermaye durumuna, cari ve gelecekteki beklenen ürün fiyatlarına bakılır. Bazı kesimlerce, borçlanılacak tutarın, tarımsal işletme kıymetlerinin %50-75'ine kadar olmasının güvenli bir borçlanma olduğu kabul edilir (Karacan 1991: 68).

Alınacak kredi tutarının tespitinde işletmenin ödeme kapasitesi de önemlidir. Ödeme kapasitesi genel olarak, nakdi gelirden, nakdi masraflar ve çiftçi ailesinin geçim masrafları düşülerek, amortisman ve envanterdeki değişimler işleme dahil edilerek (envanterde artış var ise +, azalış var ise -) bulunur (Karacan 1991: 68). Ödeme kapasitesini Tablo 4'ten yararlanarak açıklamak mümkündür.

Tablo 4: Ödeme Kapasitesi Örneği

1. Nakdi Gelir	30.000 TL
2. Nakdi Masraflar	21.000 TL
3. Net Nakdi Gelir (1-2)	9.000 TL
4. Amortisman ve Envanter Ayarlaması	(3.000) TL
5. Çiftçinin Geçimi ve Borç Ödemesi İçin Kalan Miktar (3-4)	6.000 TL
6. Çiftçi Ailesinin Geçim Masrafları	4.300 TL
7. Borç Ana Parası ve Faizi İçin Yıllık Ödeme Gücü (5-6)	1.700 TL

Tablo 4’te görüldüğü gibi, şirketlerin yıllık ödeme kapasitesini bulmak için ilk olarak, yıllık nakdi gelir (1) ve gider(2) birbirinden çıkarılarak net nakdi gelir (3) tespit edilir. Bu tutardan amortisman ve envanter (4) çıkarılır (veya eklenir) ve çiftçilerin geçim ve borç ödemesi için kalan tutar (5) bulunmuş olur. Son olarak çiftçinin geçim masrafları (6) bu tutara mahsup edilerek şirketin yıllık borç ödeme gücü (7) tespit edilmiş olunur.

2.2.3.4. Alınan Kredinin Kullanılacağı Sahanın Tespiti

Tarımsal işletmecilik yönünden sermayenin nakledileceği alanların tespitinde şu hususlar göz önünde bulundurulur; en fazla getiri sağlayacak üretim alanlarının (tarla bitkileri veya hayvancılık) seçimi, ekonomik olarak en uygun üretim tekniğinin tespiti, her bir teşebbüsün büyüklüğünün tayini ve risk seviyesi ve üretim periyodunun uzunluğu (Aksöz 1972: 92).

Sermaye ihtiyacı açısından üretim dalları birbirinden ayrılır. Sermayenin durumu veya üretime yönlendirilecek sermaye tutarı, teşebbüslerin seçiminde verilecek karara doğrudan etki eder. Bu karar vermede işletme öz sermayesinin yanı sıra borçlanma ile temin edilebilecek yabancı sermaye de göz önüne alınır. Diğer taraftan üretim tekniği de, üretim masrafları ve dolayısıyla kredi kullanma ile ilgili alınacak kararlara doğrudan etki etmektedir. Çünkü üretim tekniği değiştikçe üretim maliyetleri farklılaşacak, bu durum da kredi kullanıp kullanmama kararlarını etkileyecektir. Alınacak krediden daha verimli bir şekilde faydalanmak için en ekonomik üretim metod ve teknikleri seçilmelidir (Karacan 1991: 69).

Alınacak kredinin geri ödenmesi bakımından üretim dalının (bitkisel, hayvansal vs.) büyüklüğü de önem arz etmektedir. İşletme sahipleri, marjinal gelir, marjinal maliyetten büyük olduğu sürece borçlanmaya ve marjinal gelir marjinal maliyete eşit oluncaya kadar teşebbüsü genişletmeye devam ederler. Bu prensip, teşebbüsün büyüklüğü ve borçlanılacak para tutarının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Son olarak, üretim periyodunun uzunluğu ve risk durumu da kredi kararlarına tesir eder. Özellikle küçük aile işletmelerinde, sonraki yıllarda elde edilecek hasılatın tahmin edilememesi, verilecek kredi kararlarına etki edebilmektedir. Bu yüzden, ancak kendi geçimlerini idame ettirecek kadar gelir elde eden çiftçilerin riskten kaçınması gerekir. Aynı şekilde, sınırlı sermaye ile faaliyet gösteren işletmeler, gelir elde edebilmek için uzun vade gerektiren üretim dalları yerine kısa vadede getiri sağlayan üretim dallarını tercih etmelidirler (Aksöz 1972: 93).

2.2.3.5. Borcu Geri Ödeme Planı

Kredi kullanımı, işletme sahibinin krediyi kullanmadan önceki halinden daha iyi bir seviyeye getirecek ve borcu ödeyecek şekilde planlanmalıdır. Çiftlikte, toprak, bitki, hayvancılık ve işgücü arasındaki dengeyi düşünmek, işletmede ana ve tamamlayıcı üretim dallarını iyi ayarlamak, bitki ve hayvan yetiştiriciliği alanında uyumlu ilişkiler kurmak, borç ödemede önemli etmenlerden birkaçıdır. Eğer, borç alınan fonlar, çiftlik işlerinde denge sağlanmasıyla, net gelirden yükselmeye yardımcı olursa, borcun ödenmesi de kolaylaşacaktır (Çetin 2008: 33).

Birim başına yüksek verim veya üretim, satılan ürünlerde birim başına iyi fiyat, düşük nakdi üretim ve tüketim masrafları, iyi ödeme kabiliyetini doğuran koşullar olarak sıralanabilir. Geri ödeme düzeyindeki zayıflığın sebepleri ise; küçük ölçekli işletme, düşük gayrisafi gelir, birim başına düşük üretim, birim başına düşük fiyat, yüksek üretim ve tüketim masraflarıdır (Karacan 1991: 70-71).

2.2.4. Tarım İşletmelerinin Kredi Kaynakları

Tarım sektöründe, pazara yönelik üretimlerin artması, tarımsal verimliliğin geliştirilmeye çalışılması, işletmelerin proje ve plan hedeflerine ulaşmak istemeleri, uygun ve yeterli düzeyde kaynak ihtiyacını doğurmaktadır. Bilhassa geri kalmış ve

gelişmekte olan ülkelerde, tarımsal üretimin ve verimliliğin artırılmasında düzgün işleyen rasyonel kredi kaynaklarına gereksinim vardır. Kredi kullanımı, tarımsal üretim üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Fakat ülkemizde tarımsal işletmeler, yeterli miktarda ve uygun zamanda kredi bulamamaktadır.

Tarım işletmeleri, ihtiyaçları olan finansmanı çeşitli kredi kaynaklarından temin edebilirler. Bu kaynaklardan yararlanmada, tarım işletmesinin genel ve ekonomik gelişimi, alınan kredinin şartları ve alternatif kredi kaynakları önem taşımaktadır (Bülbül vd. 1995: 1074-1076).

Genel olarak tarımsal kredi kaynakları; teşkilatlanmamış kredi kaynakları ve teşkilatlanmış kredi kaynakları olarak iki grupta incelenebilmektedir.

2.2.4.1. Teşkilatlanmış Kredi Kaynakları

Tarımsal işletmeler, kredi müesseselerinden de borç alarak sermaye noksanlıklarını giderebilmektedirler. Bu kurumlar, kanun ve yönetmeliklerle kurulmuş, kredi verme işlemlerini belirli esaslara göre yürüten resmi ve özel kuruluşlardır. Bu kurumlar, faiz oranlarını istedikleri gibi değiştiremezler. Faiz oranları, ülke ekonomisinin kredinin kullandırıldığı dönemdeki durumu göz önüne alınarak belirlenmektedir. Teşkilatlanmış kredi kaynakları, hem faizlerin daha düşük olması hem de vadelerinin daha uzun ve iyi koşullarda olması sebebiyle, şahıslardan sağlanan kredilerden net bir şekilde ayrılmaktadır (Aksöz 1972: 19; Çetin 2008: 40).

Teşkilatlı kredi kaynakları; kamu tarımsal kredi kuruluşları, tarım kredi kooperatifleri, özel kredi kurumları ve merkez bankaları olarak gruplandırılabilir.

2.2.4.1.1. Kamu Tarımsal Kredi Kuruluşları

Bu tür kuruluşlar, tarımsal kredi faaliyetlerini yürütmek amacıyla doğrudan devlet tarafından kurulabilen veya sermayesine devletçe iştirak edilebilen, resmi ya da yarı resmi kuruluşlardır. Birçok ülkede bu amaçla kurulmuş olan bankalar mevcuttur. Türkiye’de, T.C. Ziraat Bankası, İran ve Hindistan’daki Ziraat Bankaları ve Amerika Birleşik Devletlerindeki Farmes Home Administration bu tür kuruluşlara örnek olarak verilebilir. Bu bankaları diğer ticari bankalardan ayıran en temel özellik olarak, kuruluş amaçlarının çiftçilere üretim, yatırım ve işletme kredisi vermek olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, tarımsal kredi alanında ülkemizin öncü

kuruluşlarından T.C. Ziraat Bankası çiftçilere şu amaçlarla kredi temin etmektedir (Gaytancıoğlu 2009: 80);

- Çiftçinin bir tarım işletmesi sahibi olmasını sağlamak veya bir işletmeyi genişleterek arazi edindirmek,
- Çiftçilerin işletme sermayesi ihtiyacını temin etmek,
- Tarımsal üretimin verimini artırmak ve kalitesini yükseltmek,
- Tarımsal ürünlerin sürümünü ve satışını kolaylaştırmaktır.

2.2.4.1.2. Tarım Kredi Kooperatifleri

Bu konu 2.3. başlığı altında detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

2.2.4.1.3. Özel Kredi Kurumları

Bu gruba sermayedarlar tarafından şirket şeklinde kurulmuş ve tarım işletmelerine de kredi veren kuruluşlar girer. Ticari bankalar, ipotek bankaları, tasarruf sandıkları ve sigorta şirketleri, özel kredi kurumlarına örnek olarak verilebilir. Günümüzde birçok banka tarımsal kredi vermek ve bu alandaki eksikliği gidermek için ciddi bir bütçe ayırmakta ve kredi vermektedir (Gaytancıoğlu 2009: 81). Ancak ülkemizde, faiz oranlarının yüksek, tarım sektöründen elde edilecek kâr oranının ise diğer sektörler göre daha düşük oluşu, hem özel hem de kamu kredi kuruluşlarının tarım sektörüne olan ilgisinin gereğinden düşük olmasına yol açmaktadır (Çetin 2008: 42).

2.2.4.1.4. Merkez Bankaları

Birçok ülkede Merkez Bankaları, tarım sektörünü finanse etmek, tarımsal krediyi kolaylaştırmak, yaygınlaştırmak ve genişletmek amacıyla faaliyette bulunmaktadır. Merkez Bankalarının kredi faaliyetleri, tarımsal işletmeleri finanslamaktan ziyade kredi kurum ve kuruluşlarını (T.C. Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatifleri vs) finanse etmek ve reeskont işlemleri ile katkı sağlamak şeklinde yürütülmektedir (Aksöz 1972: 24).

2.2.4.2. Teşkilatlanmamış Kredi Kaynakları (Şahıslar)

Şahıslardan sağlanan borç en eski ve yaygın olan kaynak türüdür. Çiftçiler, kurumsal kredi teşkilatları kurulmadan önce de, çevrelerinde bulunan ve tarımla uğraşan kişilerden borç temin ederek ihtiyaçlarını karşılamaktaydılar (Çetin 2008: 39). Teşkilatlanmamış kredi kaynakları esasen iki grupta incelenebilmektedir. İlk grupta, arkadaş, komşu ve akraba gibi kişilerden sağlanan, bir faiz ödemesinin ve sözleşmenin söz konusu olmadığı ve karşılıklı güvene dayanan kredi kaynaklarından bahsedilebilir. İkinci grupta ise, verilen borca karşılık (kısa bir vade için olsa bile), yüksek faiz ve sözleşme isteyen, özellikle çok zor durumda olan tarım işletmelerinin başvurduğu ve “tefecî” diye bilinen kişiler yaygın olarak yer almaktadır (Karacan 1991: 155-156).

Şahıslardan veya teşkilatlanmamış kredi kaynaklarından borçlanmanın diğer bir yolu da, tüccar veya satıcılardan ihtiyaç duyulan maddelerin alınmasıdır. Tüccar ve satıcılar, bir kredi kaynağı olmalarından ziyade, mallarını satmaya çalışan kişilerdir. Bireylerin ihtiyacı olan üretim ve tüketim maddelerini taksitle veya belli bir vadede olmak üzere veresiye satarlar. Sattıkları ürünleri kredili olarak verdiklerinden genellikle fazla masraf ve faiz yükleyerek daha yüksek fiyattan satış işlemini gerçekleştirirler (Aksöz 1972: 19).

Gelişen ülkeler ve ekonomilere paralel olarak birçok kamu ve özel kredi kurumları da gelişmekte ve ülkeler için önemli bir konuma gelmektedir. Bu gelişmelere rağmen, ülkemizin bazı bölgelerinde özel şahıslar halen kredilendirme faaliyetlerinde önemli bir figür olmaya devam etmektedir. Çiftçilerin, halihazırda bulunan kurumsal kaynaklar yerine, şahıslardan kredi temin etmek istemelerine; borçlanmadaki kolaylık, prosedürlerdeki azlık ve tüketim-üretim arasında ayırım yapılmaması sebep olarak gösterilebilir.

2.2.5. Tarımsal Kredi Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar

Tarım işletmelerinin küçük ölçekli, tarım arazilerinin ise parçalı ve dağınık oluşu, bu alanda yapısal, sosyal ve ekonomik sorunların bulunuşu sebebiyle krediden yeterli düzeyde faydalanılamamaktadır.

Tarımın yangın, dolu, don, sel ve kuraklık gibi doğal faktörlerden etkilenmesi ile birlikte tarımsal kredilere olan ihtiyaç artmaktadır. Bu doğal riskler, hem alınan kredinin verimliliğini düşürmekte hem de işletmenin faaliyet yapısını ve ekonomik durumunu olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

Türkiye'deki tarımsal işletmelerde genellikle kısa vadeli işletme kredileri kullanılmaktadır. Tarım sektöründe işletmelerin, sermaye güçlerinin ve yatırım olanaklarının yetersiz olmasından dolayı uzun vadeli kredi kullanımı yaygın değildir. Uzun vadeli kredilerin kullanımında, kredi veren kurumlar tarafından teminat için taşınmaz malların ipotek olarak gösterilmesinin istenmesi ve işletme sahiplerinin yeterli değerde güvence gösterememeleri de kredilerden yararlanmayı güçleştirmektedir. Bu sorunlardan dolayı tarım sektöründe, uzun vadeli krediler yerine, leasing (kiralama) işlemleri daha yaygındır.

Tarımsal kredilerin sorunlarından biri de faiz oranlarının yüksekliği ve kredi işlemlerinin basit ve herkes tarafından anlaşılır bir yapıda olmayışıdır. Devletler tarafından desteklenen kredi kuruluşlarından olan bankaların, kredi kaynaklarını amacına uygun ve optimal bir şekilde kullanamaması da tarımsal kredinin problemlerindendir.

Son olarak, bankalar ve diğer tarımsal kredi kuruluşları (Tarım Kredi Kooperatifleri, özel kredi kuruluşları ve merkez bankası) arasında karşılıklı bilgi alışverişinin olması ve koordinasyonun sağlanması gerekmektedir. Olması gereken bu ilişkinin sekteye uğraması, kredilendirmede etkinliğin azalmasına, kaynaklardan yeterli ölçüde yararlanılamamasına ve verimlilik yönünden tarımsal kredilerin olumlu yönlerinin azalmasına sebep olmaktadır (Bülbül vd. 1995: 1081-1084; Yalman 1996: 43-44).

2.3. TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ

Tarım kredi kooperatifleri, üretici kişilerin kendi aralarında kurdukları ve devletlerin bazı katkı ve himayelerini sağlayan tarımsal ortaklıklardır. Ülkelerde, hem tarım kredi kooperatiflerinin hem de diğer tarımsal kooperatiflerin geliştirilmesi, taşra kesiminin hayat standartlarının yükseltilmesi ve üretimin artırılmasıyla yakından ilişkilidir. Tarım kredi kooperatiflerindeki asıl amaç; çiftçilerin tarımsal

üretime yönelik kısa ve orta vadeli ihtiyaçlarını karşılamaktır. Kısa vadeli ihtiyaçlar; genel gereksinimler, gübre, ilaç, tohumluk ve akaryakıt iken orta vadeli ihtiyaçlar; iş hayvanı, araç, tarımsal makine ve teçhizatdır (Baysal 1984: 356-357; Karacan 1991: 158).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, kooperatifçilik bilinci tam olarak oluşmadığı için, kredi kooperatifleri, tarım sektörünün finanse edilmesi konusunda yeterli düzeyde katkı sağlayamamaktadır. Bu kooperatiflerin mali olarak güçsüz olmaları, yaygın olmamaları, yeterli bilgi birikimine sahip kişilerin yönetimlerde yer alamaması ve profesyonel bir şekilde yönetilememeleri de tarımsal kooperatiflerin tarımın finanse edilmesi noktasında etkin bir rol üstelememesinin sebeplerindendir. Bu yüzden kooperatifçiliğin gelişimi devlet tarafından sağlanmalıdır. Kooperatifçiliğin gelişimi için devlet, başlangıçta, idare, kontrol, teknik ve mali yardımda bulunması ve çiftçiye bilinçlendirmek amacıyla çeşitli eğitimler vermesi gerekmektedir. (Çetin 2008: 41).

2.3.1. Türkiye’de Tarım Kredi Kooperatiflerinin Tarihsel Gelişimi Ve Bugünkü Durumu

Türkiye’de bugünkü anlamda tarım kredi kooperatiflerinin temeli, 1863 yılında Mithat Paşa’nın Niş Valiliği yaptığı dönemde kurulmuş olan “Memleket Sandıkları”na kadar dayanmaktadır. Memleket sandıkları geniş bir alana yayılmış ve uzun süre faydalı hizmetler vermiştir. Fakat daha sonra, denetim eksikliği sebebiyle yaşanan olumsuzluklardan dolayı, memleket sandıkları yerini 1883 yılında 10 milyon TL sermayeli, denetimi direkt devlete bağlı olan “*Menafi Sandıkları*”na bırakmıştır. Zaman geçtikçe daha modern ve geniş kapsamlı örgütlenme ihtiyacı doğmaya başlamıştır. Bundan dolayı 1888 yılında “Ziraat Bankası” kurulmuş ve tarım kredi kooperatifçiliğinde yeni bir döneme başlanmıştır. Türk milletinin olduğu her yerde var olan “imece” ve “ahilik” gibi sosyal yardımlaşma ve dayanışma içerikli oluşumlar, kooperatifçilik, özellikle tarım kredi kooperatifçiliği ile birlikte daha iyi seviyelere ulaşmıştır (Demir 2003: 58; www.tarimkredi.org.tr).

Tarım kredi kooperatiflerinin gelişimi Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Bu doğrultuda, Atatürk öderliğinde 1924 yılında 498 sayılı “*İtibari Zirai Birlikler Kanunu*” çıkarılmıştır. Bu kanuna göre, Ziraat Bankası’nın göstereceği köy,

belde, kasaba ve şehirlerde İtibari Zirai birlikleri kurulabilecek, bu birliklerin şekli ve idaresi Ziraat Bankası tarafından belirlenecektir (İtibari Zirai Birlikleri Kanunu md.2). Cumhuriyet döneminden sonra gelişimi ivme kazanan tarım kredi kooperatifleri 1929 yılında çıkarılan 1470 sayılı “Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu” ile birlikte bir adım daha ileri gitmiştir denilebilir (www.tarimkredi.org.tr). Bugünkü isim ve anlamda tarım kredi kooperatiflerinin kuruluşu ise 1935 yılında Atatürk’ün desteği ile Raiffeisen İlkerlerine göre hazırlanmış olan 2836 sayılı “*Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu*”nun yürürlüğe girmesiyle olmuştur (İnan 2008: 133). Bu kanuna göre ilk kez tarım kredi kooperatiflerinin kuruluşuna dair net şekilde maddeler yer almıştır. Bu bağlamda, 2836 sayılı kanunda kooperatif oluşturulurken; en az 30 ortak bulundurulmasına ve ortaklarca imzalanan, Türkiye Ziraat Bankası tarafından onaylanan ve Ekonomi Bakanlığı tarafından kabul edilen bir sözleşmenin olması gerekliliğine değinilmiştir (Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu md.4).

Yaklaşık 37 yıl yürürlükte kalan fakat daha sonra yetersiz hale gelen 2836 sayılı kanunun yerini 1972 yılında çıkarılan 1581 sayılı “Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu” almıştır. Bu kanunla birlikte Ziraat Bankası’nın vesayetinden kısmen kurtulunmuş, bölge ve merkez birliklerinin kurulmasına imkan tanınmıştır (Yalman 1996: 49). Dolayısıyla 1581 sayılı kanunda, bir veya birkaç ilin birleşerek bölge birliklerini, en az beş bölge birliğinin de birleşerek merkez birliğini oluşturması, bu merkez birliğinin de tek üst kuruluş olup yerinin Ankara olmasından, ilk kez bahsedilmiştir (Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu md.1).

Tarım kredi kooperatifleri, T.C. Ziraat Bankası bünyesinde faaliyet göstermektedir. 1581 sayılı kanundan sonra bu bağıllığın kısmen azaldığına daha önce değinilmişti. T.C. Ziraat Bankası’nın, tarım kredi kooperatifleri üzerindeki yükümlülüğünün tamamen sona ermesi ise 17 Mayıs 1977 yılında “Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği”nin kurulması ile olmuştur. Böylece tarım kredi kooperatifleri tamamen bağımsız bir çiftçi kuruluşu olmuştur. T.C. Ziraat Bankası ise finansman bankası olarak bugün de hizmet vermektedir. Tarım kredi kooperatiflerinin, kendi ortakları arasından seçilen yönetim kurullarınca yönetilmeye başlanması ve demokratik kooperatifçilik ile ilgili önemli adımlar atılması ile birlikte bu alanda gelişmeler hız kazanmıştır (www.tarimkredi.org.tr).

1984 yılına gelindiğinde, 237 sayılı kanun hükmünde kararname ile, 1581 sayılı kanunda görülen yetersizlikleri ve eksiklikleri gidermek amacıyla, tarım kredi kooperatiflerinde birçok mali ve idari yenilikler yapılmıştır. 1985 yılında ise bu kararname, 3223 sayılı kanun ile yasalaştırılmıştır. Bu kanuna göre, tarım kredi kooperatifleri merkez birliğinin (1977) kurulmasından sonra tamamen bağımsız bir çiftçi kuruluşu olan tarım kredi kooperatifleri, yaşanan bazı yönetim ve denetim sıkıntılarından dolayı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının alt kuruluşu haline getirilmiş ve denetim sorumluluğu da yine bu bakanlığa verilmiştir (Kutlu 2011: 65). Yönetim kurulu başkanlıklarının; merkez birliğinde genel müdüre, bölge birliklerinde ise bölge müdürüne bağlanması sonucu yönetsel sıkıntılar baş göstermeye başlamıştır. Bundan dolayı, 1995 yılında 553 sayılı kanun hükmünde kararname çıkarılmıştır. Bu kararname neticesinde idari yapıda önemli değişiklikler yapılmış ve 1581 sayılı kanundaki yapıya geri dönmüştür. Bu değişiklik sonucunda tarım kredi kooperatifleri daha demokratik ve bir nebze de olsa özerk bir kuruluş olmuştur (İnan 2008: 133; www.tarimkredi.org.tr).

12 Nisan 2005 tarihli resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 5330 sayılı tarım kredi kooperatifleri ve birlikleri kanununda değişiklik yapılmasına ve 553 sayılı kanun hükmünde kararnamenin değiştirilerek kabulüne dair kanun ile kurum, yasal olarak son kez düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile (www.tarimkredi.org.tr);

- Kooperatifler, daha demokratik ve daha bağımsız hale getirildi.
- Kooperatifçilik ilkelerinden olan ”kooperatifler arası dayanışma ilkesi” Türkiye’de ilk kez yasal düzenlemeye dahil edildi.
- Çiftçinin uygun şartlarda tarımsal krediye ulaşabilmesinin yolu açıldı.
- Ülkemizde kooperatifler, sigortacılık işlemlerinde tam yetkili acentelik hakkına sahip oldu
- Çiftçilerin, ucuz akaryakıt temin edebilmeleri için imkanlar artırıldı.

Ülkemizde, tarımın gelişmesi, tarımsal verimliliğin artması ve kırsal alanlarda yaşayan insanların refah düzeyinin gelişmesinde önemli rol oynayan tarım kredi kooperatifleri günümüzde ülke genelinde 17 bölge birliği, 1625 birim kooperatifi, 186 hizmet bürosu ve şirketlerle, kırsal alanlarda yaşayan 1,1 milyon üreticinin

(ortağın), tarımsal üretimine katkıda bulunmakta ve çiftçilerin ürünlerinin değerlendirilerek hizmet vermeye devam etmektedir. Çeşitli alanlarda hizmet veren Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri; merkez birliğinde, bölge birliklerinde, kooperatiflerde ve iştiraklerde 8.000'in üzerinde bireyin istihdamını da sağlayarak, ülke ekonomisinin yanı sıra genel istihdama da önemli katkılar sağlamaktadır (www.tarimkredibirlik.com.tr).

2.3.2. Tarım Kredi Kooperatifleri'nin Amaçları Ve Çalışma Konuları

Tarım kredi kooperatifleri, birim kooperatifler, bölge birlikleri ve merkez birliği olarak 3 ana unsurdan oluşmaktadır. Her birinin amaçları ve çalışma konuları 1581 sayılı "Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu" ve ana sözleşmeler ile belirlenmiştir.

2.3.2.1. Birim Kooperatiflerin Amaçları ve Çalışma Konuları

Birim kooperatiflerinin genel amaçları; üretim yapan bireylerin ekonomik çıkarlarını korumak, özellikle mesleki ihtiyaçlarını ve yaşamsal gereksinimlerini karşılamaktır. Tüm bu amaçlar gerçekleştirilirken, karşılıklı yardım prensibi ile hareket edilmektedir (Tarım Kredi Kooperatifi Anasözleşmesi 2016: md.5).

Türkiye tarım kredi kooperatifi bölge birliklerine bağlı olarak faaliyet gösteren birim kooperatiflerinin ana çalışma konuları şunlardır (Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu md.3; Tarım Kredi Kooperatifi Anasözleşmesi 2016: md. 5);

- Ortaklarına kısa ve orta vadede kredi kullandırarak, üretimleri için gerekli olan girdileri karşılamak,
- Ortakların ürünlerini değerlendirip, iç ve dış pazarlara sunarak değer katmak,
- Ortaklara, birlikte yararlanabilecekleri makine, teçhizat ve tesisleri sunmak,
- Ortaklarının ve gerekirse diğer üreticilerin, zorunlu tüketim maddelerini ve üretim araçlarının tamamını temin etmek,
- Ortakların el sanatlarını geliştirerek ürünlerini değerlendirmek,

- Üreticilerin, mesleki ve teknik beceri ve bilgilerini artırmak amacı ile seminerler ve kurslar açarak eğitim vermek,
- Ortaklardan mevduat toplamak, onlara bankacılık ve sigortacılık hizmeti vermek,
- 1581 sayılı kanun ile daha sonradan değiştirilen ve eklenen maddelere göre kurulmuş olan diğer kooperatifleri, bölge birlikleri ve merkez birliği ile ortakların kredi ihtiyaçlarını karşılamak üzere banka ve sigorta şirketi kurmak veya bu türdeki kuruluşlara ortaklık etmek,
- Bölge birliği tarafından verilecek diğer görevleri üstlenmek.

2.3.2.2. Bölge Birliklerinin Amaçları ve Çalışma Konuları

Tarım kredi kooperatifleri bölge birliklerinin genel amaçları; kendi bünyesinde barındırdığı birim kooperatiflerinin ortak menfaatlerini korumak, çalışmalarını düzenlemek, desteklemek ve amaçlarına ulaşabilmeleri için faaliyetlerde bulunmaktır (Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge Birliği Anasözleşmesi 2016: md.5).

Türkiye tarım kredi kooperatifleri merkez birliğine bağlı olarak faaliyet gösteren bölge birliklerinin ana çalışma konuları şunlardır (Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu md.3; Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge Birliği Anasözleşmesi 2016: md.5);

- Birim kooperatiflerinin finansal yapılarını düzenlemek,
- Ortakların, mahsullerinin değerlendirilmesinde etkin rol almak ve yürütme faaliyetinde bulunmak,
- İhtiyaç duyulduğunda birim kooperatiflerinin üretim ve gerekli tüketim maddelerini toptan karşılamak veya imal etmek, merkez birliğinin izni ile bu maddeleri imal eden kuruluşlara iştirak etmek,
- Birim kooperatiflerde olduğu gibi mevduat toplamak, bankacılık hizmeti vermek ve sigortacılık faaliyetinde bulunmak,
- Kooperatifçilik faaliyetlerinin, kooperatifçilik ilke, prensip ve mevzuat hükümlerine uygun olarak sürdürülmesi için tedbirler almak ve birim kooperatifleri denetlemek,

- Makine, teçhizat, tesis ve idari konularda birim kooperatiflerine yardımcı olmak,
- Kendi bünyesinde faaliyette bulunan kooperatiflere genel ve mesleki eğitimler vererek kooperatifçiliğin gelişmesini ve yaygınlaşmasını sağlamak,
- Kooperatifler, diğer bölge birlikleri ve merkez birliğinin kredi ihtiyaçlarını karşılamak için, banka ve sigorta şirketi kurmak veya bu türde kuruluşlara iştirak etmek,
- Merkez birliği tarafından kendisine verilecek diğer görev ve sorumlulukları üstlenmek,
- Devlet tarafından kooperatiflere verilen desteklerden yararlanmak için gerekli girişimlerde bulunmak.

2.3.2.3. Merkez Birliğinin Amaçları ve Çalışma Konuları

Tarım kredi kooperatifleri merkez birliğinin genel amaçları; birim kooperatiflerinin ve bölge birliklerinin ortak menfaatlerini korumak, her türlü çalışmalarını düzenlemek ve amaçlarına ulaşmaları için gerekli destekleri vermektir (Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Anasözleşmesi 2016: md.3).

Türkiye tarım kredi kooperatifleri merkez birliğinin ana çalışma konuları şunlardır (Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu md.3; Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Anasözleşmesi 2016: md.3);

- Kooperatif ve bölge birliklerinin 1581 sayılı kanuna ve değişen hükümlerine, kooperatifçilik prensiplerine ve ilkelerine uygun olarak gelişmesini sağlamak,
- Kooperatifçilik ve mesleki eğitim faaliyetlerinde bulunmak,
- Birim kooperatifleri ve bölge birliklerinin ihtiyaç duydukları fonlar için finansman kaynağı bulmak ve kredi işlemlerinin düzenli olarak yürütülmesini sağlamak,
- Kooperatiflerin ve bölge birliklerinin üretim ve zaruri tüketim maddelerini toplu bir şekilde temin etmek veya bu maddeleri imal etmek,
- Ortakların ürünlerini değerlendirme faaliyetlerinde rasyonel bir yol izlemek, faaliyet konularına giren alanlarda ihracat ve ithalat yapmak,

- Kooperatif ve bölge birliklerinin gelişimi ve yaygınlaşması için gerekli teşebbüslere girişmek veya iştirak etmek, tesisler kurmak,
- Birim kooperatifleri ve bölge birliklerini denetlemek,
- Kooperatif ve bölge birliklerinin görev ve çalışma konularının düzenli bir şekilde yürütülmesi için genel uygulama esesları hazırlamak,
- Türkiye tarım kredi kooperatifleri unsurlarının (birim kooperatifler, bölge birlikleri, merkez birliği) personel politilasını hazırlamak ve yürütmek,
- Kooperatif ve bölge birliklerinin kuruluşunda karar mercii olmak, kuruluş merkezinin yerini ve çalışma alanlarını tespit etmek,
- Kooperatif ve bölge birliklerinin ihtiyaç duydukları fonları sağlayabilmek için tahvil çıkartmak,
- Hükümet tarafından finansmanı sağlanarak görev verilmesi durumunda, devlet destekleme alımları yapmak,
- Kooperatif ve bölge birliklerinin toplayacakları mevduatların kullanım şekil ve şartları için, ilgili bakanlıklardan ve hazine müsteşarlığından izin almak,
- Bölge birlikleri ve kooperatiflerce sağlanan krediler ile edinilen makine ve araçların kullanılış şekil ve şartları ile amaca uygun olarak kullanılıp kullanılmadığının kontrolünü gösteren yönetmelik hazırlamak,
- Merkez birliği, bölge birlikleri ve birim kooperatiflerinin kredi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla ortaklaşa bir banka ve sigorta şiketi kurmak veya bu şekilde hizmet veren kuruluşlara iştirak etmek.

2.3.3. Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinde Teşkilat Yapısı

Türkiye tarım kredi kooperatiflerinde teşkilatlanma, ilk olarak 1581 sayılı kanunun kabulü (1972) daha sonra 1977 yılında tarım kredi kooperatifleri merkez birliğinin kuruluşu ile belirgin bir yapıya kavuşmuştur. En altta birim kooperatifler, birim kooperatiflerinin tabii oldukları bölge birlikleri ve tüm bölge birliklerinin bağlı bulunduğu merkez birliği şeklinde dikey bir yapıda organize olunmaktadır. Bu bölümde birim kooperatifler, bölge birlikleri ve merkez birliğinin teşkilat yapılarından sırasıyla bahsedilecektir.

2.3.3.1. Birim Kooperatifleri Teşkilat Yapısı

Tarım kredi kooperatiflerinin ana temelini 1972 yılında kabul edilen 1581 sayılı tarım kredi kooperatifleri ve birlikleri kanunu oluşturmaktadır. Bu kanunun ilk maddesinde *“Bu kanunda yazılı hükümlerden faydalanılmak suretiyle üreticiler, aralarında ekonomik menfaatlerini korumak ve özellikle meslek ve geçimleriyle ilgili ihtiyaçlarını sağlamak amacıyla karşılıklı yardım ilkesine dayanan ve tüzel kişiliği olan değişir ortaklı, değişir sermayeli Tarım Kredi Kooperatifleri kurabilirler”* denilmiştir.

Bir tarım kredi kooperatifi kurabilmek için en az 30 ortağın olması şartı aranmış, bu sayının üzerine ise sınırlandırma getirilmemiştir (Tarım Kredi Kooperatifi Anasözleşmesi 2016: md.6). Kurulan birim kooperatiflerinin, çalışma alanları içerisinde yer aldıkları bölge birliklerine dahil olma mecburiyeti bulunmakta aksi takdirde 1581 sayılı kanun hükümlerinden yararlanılamayacağı belirtilmektedir (Tarım Kredi Kooperatifi Anasözleşmesi 2016: md.4). Ülkemizde, 2017 yıl sonu itibari ile açıklanan raporlara göre 1625 adet tarım kredi kooperatifi bulunmaktadır (Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Faaliyet Raporu 2017: 3).

Birim kooperatiflerin organizasyon yapısı, tarım kredi kooperatifleri ana sözleşmesi madde 21’de, genel kurul, yönetim kurulu ve denetçiler olarak belirlenmiştir.

2.3.3.2. Bölge Birlikleri Teşkilat Yapısı

Bir tarım kredi kooperatifleri bölge birliği kurabilmek için en az 30 birim kooperatifin ortaklığı gerekmektedir. Kurulan bölge birlikleri, merkezi Ankara’da bulunan tarım kredi kooperatifleri merkez birliğine girmek mecburiyetindedir. Bu mecburiyete uymayan birlikler 1581 sayılı kanunda yer alan hükümlerden faydalanamamaktadır (Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge Birliği Anasözleşmesi 2016: md.4-6).

Bölge birliklerinin teşkilat yapıları, tarım kredi kooperatifleri bölge birliği ana sözleşmesinin 18. maddesinde, genel kurul, yönetim kurulu, denetçiler ve bölge birliği müdürlüğü olarak belirlenmiştir.

Ülkemizde 2019 yılı itibarıyla 17 bölge birliği bulunmaktadır. Bu bölge birlikleri ülkenin, coğrafi, ekonomik ve ulaşım koşullarına göre belirlenmektedir. Tablo 5’te bölge birlikleri ve bu birliklere bağlı olan iller belirtilmiştir.

Tablo 5: Bölge Birlikleri ve Kapsadığı İller

Bölge	Bölge Birliği	Kapsadığı İller
1. Bölge	Tekirdağ	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, İstanbul (Trakya Kesimi), Çanakkale (Trakya Kesimi)
2. Bölge	Balıkesir	Balıkesir, Bursa, Çanakkale (Anadolu Kesimi)
3. Bölge	Sakarya	Sakarya, İstanbul (Anadolu Kesimi), Kocaeli, Bolu, Zonguldak, Bartın, Karabük, Yalova, Düzce
4. Bölge	İzmir	İzmir, Manisa, Aydın, Muğla, Denizli
5. Bölge	Kütahya	Kütahya, Eskişehir, Afyonkarahisar, Uşak, Bilecik
6. Bölge	Antalya	Antalya, Burdur, Isparta
7. Bölge	Konya	Konya, Niğde, Aksaray, Karaman
8. Bölge	Ankara	Ankara, Çankırı, Çorum, Kastamonu, Kırıkkale
9. Bölge	Kayseri	Kayseri, Yozgat, Kırşehir, Nevşehir
10. Bölge	Sivas	Sivas, Tokat, Erzincan
11. Bölge	Samsun	Samsun, Sinop, Amasya, Ordu
12. Bölge	Trabzon	Trabzon, Giresun, Rize, Gümüşhane, Artvin, Bayburt
13. Bölge	Erzurum	Erzurum, Kars, Ağrı, Iğdır, Ardahan
14. Bölge	Malatya	Malatya, Elazığ, Tunceli, Bingöl, Diyarbakır, Bitlis, Van, Hakkari, Muş
15. Bölge	Gaziantep	Gaziantep, Kahramanmaraş, Kilis
16. Bölge	Mersin	Mersin, Hatay, Adana, Osmaniye
17. Bölge	Şanlıurfa ²	Şanlıurfa, Adıyaman, Mardin, Siirt, Şırnak, Batman

Kaynak: (Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Anasözleşmesi 2016: md.4)

2.3.3.4. Merkez Birliği Teşkilat Yapısı

Tarım kredi kooperatifleri merkez birliğinin kurulabilmesi için en az 5 bölge birliğinin ortaklığı gerekmektedir (Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Anasözleşmesi 2016: md.4). Türkiye’de tarım kredi kooperatifleri merkez birliğinin kuruluşu, 16 bölge birliğinin bir araya gelmesiyle 17 Mayıs 1977 yılında gerçekleşmiş, çalışma merkezi Ankara olarak belirlenmiştir (www.tarimkredi.org.tr).

² Şanlıurfa bölge birliği, merkez birliği kararı ile 2017 yılında oluşturulmuştur.

Merkez birliğinin teşkilat yapısı, birim kooperatifler ve bölge birliklerine göre daha kapsamlı olsa da, tarım kredi kooperatifleri merkez birliği ana sözleşmesinin 15. maddesinde; genel kurul, yönetim kurulu, denetçiler, genel müdürlük, genel müdür yardımcılıkları ve daire başkanlıkları olarak özet bir şekilde açıklanmıştır.

2.3.4. Tarım Kredi Kooperatiflerinin Prensipleri (Raiffesien Prensipleri)

Wilhellm Raiffeisen, tarım kredi kooperatifçiliğinin ilk uygulamasını yapan ve çerçevesini oluşturan ünlü Alman kooperatifçisidir. Aynı zamanda günümüzde ufak değişiklikler olsa da birçok ülkede hâlâ uygulanmaya devam edilen kredi kooperatifi prensiplerinin oluşmasını sağlamıştır. Bundan dolayı, tarım kredi kooperatiflerinin prensipleri, “Raiffeisen Prensipleri” olarak da adlandırılmaktadır (Çiçek 1999: 61).

Bu aşamada tarım kredi kooperatiflerinin prensipleri, birer birer kısaca açıklanılacaktır (Mülayim 1999: 208-212);

Kooperatifin Hisse Senetsiz Kuruluşu: Raiffeisen’e göre, tarım kredi kooperatifleri çiftçiden para alarak kurulmazlar. Bu kooperatifler, ortaklara verilecek kredileri üçüncü kişilerden temin ederler. Bundan dolayı, kredi kooperatifleri, tam olarak şahıs birleşmesidir denilebilir. Fakat zamanla, kooperatiflerin senetsiz kuruluşu prensibi değişmiş, bu kooperatiflere girmek isteyen ortaklardan belirli bir tutarda ortaklık payı koyması şartı getirilmiştir.

Sınırsız Sorumluluk: Raiffeisen, kredi kooperatifleri ortaklarının üçüncü kişilere karşı tüm mal varlıklarıyla sınırsız şekilde sorumlu olması gerektiğini belirtmiştir. Bu şekilde, üçüncü kişilerin güvenlerini kazanarak, ihtiyaç duydukları fonları daha kolay bir şekilde bu kişilerden temin edebileceklerdir.

Çalışma Alanının Darlığı: Hem kooperatifçiliğin sürekli gelişme içerisinde olması hem de ortakların üçüncü kişilere karşı sınırsız sorumluluklarından dolayı Raiffeisen, kooperatif çatısı altındaki ortakların birbirlerini tanıma zorunluluğuna değinmiştir. Bu sebeple tarım kredi kooperatiflerinde dar bir alanda (köy, belde, kasaba, ilçe) çalışmak esas alınmaktadır. Bu prensip sayesinde, yönetim kurulunun alınan ve verilen krediler üzerindeki kontrolde kolaylaşacaktır.

Memurların Ücretsiz Çalışması: Tarım kredi kooperatiflerinin ortaklar tarafından bizzat ve gönüllü olarak yönetilmesi esas kılınmıştır. Bu sebeple Raiffeisen, kredi kooperatiflerinde muhasebe görevlisi haricinde memur ve yöneticilere ücret ödenmemesi gerekliliğini belirtmiştir. Böylece, hem sosyal bir kuruluş olmaya devam edecek hem de kredi faaliyetlerinin yükselmesi engellenmiş olacaktır.

Yedek Akçe Toplanması: Tarım kredi kooperatiflerinde, yapılan işletmeler sonucunda elde edilen kazancın 2/3'si devamlı olarak ve bölünmeden yedek akçeye ayrılmalıdır. Böylece, sınırsız sorumluluk sahibi olan ortaklar, kooperatifin zarara uğraması ya da üçüncü kişilere karşı ödenemeyen borçlardan dolayı korunmuş olacaktır.

Kooperatiflerin Yönetimi: Bu prensibe göre, tarım kredi kooperatiflerinde yönetim organları, genel kurul, yönetim kurulu ve denetçiler olarak belirlenmiştir. Belirlenen bu üç kurultan en yetkili olanı, tüm ortakların üyesi olduğu genel kurultur. Bu kurul aynı zamanda, yönetim kurulu ve denetim kurulu üyelerini de seçmektedir.

Ortaklara Kredi Verme: Raiffeisen'e göre, tarım kredi kooperatiflerinde, ortaklara ancak gerekli düzeyde ve ekonomik olduğu ispat edilen faaliyet dalları için kredi verilebilmektedir. Kredi kooperatiflerinde tüketim kredisi verilmemektedir. Bundan dolayı kooperatif yönetim kurulları, verilen kredinin kullanımı sürekli olarak denetlemektedir. Tarım kredi kooperatiflerinde yalnızca kooperatif ortaklarına kredi verilebilmekte fakat mevduat kabulünde böyle bir şart aranmamaktadır.

2.3.5. Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinin Üyesi Olduğu Milletlerarası Kooperatif Kuruluşları

Ülkemizde Tarım Kredi Kooperatifleri, dünya genelinde kooperatifçilik alanında yaşanan gelişmelere ayak uydurmak, kooperatifçilik düşüncesini yaymak ve geliştirmek, milletlerarası platformda faaliyet gösteren diğer kooperatif birlikleri ile bilgi ve tecrübe alışverişinde bulunmak amacıyla uluslararası kooperatif kuruluşlarına üye olmuştur. Bu kuruluşlar; Uluslararası Kooperatif Birliği (International Cooperative Alliance-ICA), Avrupa Birliği Tarım Kooperatifleri

Birliği (European Agri-Cooperative-COGECA) ve Uluslararası Raiffeisen Kooperatifleri Birliği (International Raiffeisen Union-IRU)'dir.

2.3.5.1. Uluslararası Kooperatif Birliği (İnternational Cooperative Alliance-ICA)

Uluslararası Kooperatif Birliği'nin genel amacı; dünya çapında kooperatifleri birleştirmek, temsil etmek ve hizmet vermektir. En eski sivil toplum örgütlerinden ve insan sayısı ile ölçölen en büyük kuruluşlardan biri olan ICA, 1985 yılında Londra'da kurulmuştur. 109 ölkeden yaklaşık 310 kuruluş uluslararası kooperatif birliği üyesidir. ICA, kooperatiflerin gelişmesini ve yaygınlaşmasını sağlayan yasama ortamlarını oluşturmak için küresel-bölgesel hükümetler ve kuruluşlarla birlikte çalışmaktadır (International Cooperative Allaince 2019).

Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği ise çalışma merkezi İsviçre'nin Cenevre kentinde bulunan uluslararası kooperatif birliğinin, 1987 yılından beri üyesidir. ICA'nın Amerika, Asya Pasifik ve Avrupa'da Bölge Organizasyonları mevcuttur. Ölkemiz, Avrupa'daki kooperatiflerin üye oldukları ICA Avrupa Bölgesine kayıtlıdır. Bünyesinde, tarım, bankacılık, balıkçılık, sağlık, yapı, konut gibi bir çok kooperatif sektörünün barındıran ICA'nın, kooperatifçilik faaliyetlerini geniş kitlelere duyurmada rolü oldukça büyüktür (www.tarimkredi.org.tr).

2.3.5.2. Avrupa Birliği Tarım Kooperatifleri Birliği (European Agri-Cooperative-COGECA)

Avrupa Birliği Tarım Kooperatifleri Birliği 1962 yılında kurulmuştur. Günümüzde, Avrupa Birliği'ndeki Tarımsal Kooperatifleri Konfederasyon'u olarak adlandırılan COGECA, şu anda yaklaşık 660.000 kişiye istihdam sağlayan, 40.000 çiftçi kooperatifinin genel ve özel çıkarlarını koruyan ve temsil eden, yaklaşık 300 milyar euro yıllık ciroya sahip olan dev bir kuruluştur. Tarım ve balıkçılık kooperatifleri, gemi yönetimi ve sigortası, balıkların işlenmesi ve pazarlanması gibi birçok alanda faaliyet göstermektedir. COGECA'nın en önemli amaçları; Avrupa'da faaliyet gösteren tarım, balıkçılık ve tarımsal gıda kooperatiflerinin genel ve özel çıkarlarını temsil etmek, teşvikler sağlamak ve kooperatiflerin gelişimine katkıda

bulunmaktadır. COGECA aynı zamanda, Avrupa’da işbirliğinin sağlanması amacı ile, Avrupa ICA Bölgesi’ne üye olmuştur (European Farmers-European Agri Cooperatives 2019).

Avrupa Birliği ülkelerinin bu kuruluşa tam üyelikleri söz konusu olduğu için, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği 2004 yılı itibarı ile Avrupa Birliği Tarım Kooperatifleri Birliği’ne gözlemci statüsünde üye olmuştur (www.tarimkredi.org.tr).

2.3.5.3. Uluslararası Raiffeisen Kooperatifleri Birliği (International Raiffeisen Union-IRU)

Uluslararası Raiffeisen Kooperatifleri Birliği 1968 yılında kurulan, fikirlerini Wilhelm Raiffeisen ilkelerine (kendi kendine yardım, kendi kendini yönetme ve öz sorumluluk) dayandıran, 33 ülkede 52 üyesi bulunan uluslararası bir kuruluştur. IRU’nun genel amaçları; Raiffeissen’in fikirlerini geliştirmek, kooperatifçilik faaliyetlerini yaygınlaştırmak ve üye kuruluşlar arasında bilgi ve tecrübe alışverişi sağlamaktır. IRU, ticari faaliyetlerde bulunmaz, herhangi bir kâr amacı gütmeyen ve diğer uluslararası kuruluşlarla rekabet etmez (International Raiffeisen Union 2019).

Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği, genel merkezi Bonn-Almanya’da bulunan IRU’ya 1977 yılında üye olmuştur. Merkez Birliği eski yönetim kurulu başkanı İlhami Teke, 2010-2014 döneminde, IRU Yönetim Kurulunda görev almıştır(www.tarimkredi.org.tr).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMASYA İLİ TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN 2014-2018 DÖNEMİ FİNANSAL ANALİZİ

3.1. ARAŞTIRMA HAKKINDA BİLGİLER

Bu aşamada ilk olarak, araştırmanın amaçları, önemi, çalışmanın kapsamı, kısıtları ve verilerin temininden bahsedilecek, ardından araştırmada kullanılan finansal analiz teknikleri izah edilecektir.

3.1.1. Araştırmanın Önemi, Amacı ve Yöntemi

Tarım kredi kooperatifleri (TKK) bireyler için önemli olduğu kadar ülke ekonomisi için de önem arz eden bir yapıdır. Tarım kredi kooperatifleri, bireylerin ortak iş yapma isteğinin artırmasının yanı sıra işletme/üretim maliyetlerinin düşmesine, üretim iştahının artmasına ve ülke ekonomisinin kalkınmasına da katkı sağlayan bir örgütlenme şeklidir. Özellikle küçük ölçekte tarım ile uğraşan çiftçilere, pazar bulma, ürettikleri mamulleri değerinde elden çıkartma, düşük maliyetle hammadde, mazot, gübre vs. sağlama yönleri ile tarım kredi kooperatifleri, tarım sektörünün olmazsa olmaz bir aktörü görünümündedir. Bu sebeplerden dolayı, tarım kredi kooperatiflerinin finansal yapılarının incelenmesi ve analiz edilmesi gerekliliği önem teşkil etmektedir.

Araştırmanın amacı; tarım kredi kooperatiflerinin finansal durumlarını tespit etmek ve sonuçları yorumlayarak çeşitli önerilerde bulunmaktır. Bu araştırma ile aynı zamanda, incelemeye konu olan tarım kredi kooperatiflerinin üyelerine, yeni üye olacak bireylere ve bu kooperatiflerin yöneticilerine faydalı bilgiler sunmak ve yapılacak daha kapsamlı çalışmalar için örnek teşkil etmek de amaçlanmaktadır. Bu amaçları gerçekleştirmek için finansal analiz yöntemleri içinde yer alan “oran (rasyo) analizi” ve “eğilim yüzdeleri analizi (trend analizi)” yöntemlerinden yararlanılmış, tarım kredi kooperatiflerinin 2014-2018 dönemine ait bilanço ve gelir tablolarından faydalanılarak, çeşitli analizler yapılmış ve elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

3.1.2. Araştırmanın Kapsamı, Kısıtları ve Verilerin Temini

Ülkemizde halihazırda faaliyet gösteren 1625 tarım kredi kooperatifi bulunmaktadır. Bu tarım kredi kooperatiflerinin tamamının mali tablolarına ulaşılmasının zorluğundan dolayı pilot bir bölge seçilmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın kapsamını, Samsun Bölge Birliği bünyesinde yer alan Amasya iline ait 16 tarım kredi kooperatifi oluşturmaktadır. Araştırmaya konu olan 16 tarım kredi kooperatifine ait mali tablolar (Bilanço ve Gelir Tablosu), gerekli izinler alınmak ve çeşitli prosedürler uygulanmak koşuluyla, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği bünyesinde faaliyet gösteren Muhasebe ve Bütçe Daire Başkanlığı tarafından sağlanmıştır.

Analiz edilecek 16 tarım kredi kooperatifine ait genel bilgiler Tablo 6'daki gibidir.

Tablo 6: Araştırma Kapsamındaki Tarım Kredi Kooperatiflerine Ait Bilgiler

Kooperatif Adı	Kooperatif No	Kooperatifin Bağlı İli	Kuruluş Tarihi
Gediksaray TKK	1275	Amasya	01.01.1952
Doğantepe TKK	1432	Amasya	23.07.1952
Göynücek TKK	1442	Amasya	01.01.1952
Taşova TKK	2034	Amasya	18.03.1963
Gümüşhacıköy TKK	2041	Amasya	14.01.1966
Doluca TKK	2215	Amasya	15.03.1969
Eraslan TKK	2307	Amasya	25.05.1976
Büyükzıncı TKK	2328	Amasya	21.09.1973
Uygur TKK	2338	Amasya	18.05.1975
Merzifon TKK	2407	Amasya	27.03.1979
Amasya TKK	2439	Amasya	18.07.1978
Terziköy TKK	2676	Amasya	01.01.1986
Alıcık TKK	1188	Amasya	16.08.1951
Sarıbuğday TKK	1189	Amasya	16.08.1951
Suluova TKK	1251	Amasya	25.10.1951
Aydınca TKK	1274	Amasya	15.08.1952

Araştırmaya konu olan tarım kredi kooperatiflerinin bazılarının mali tablolarında, araştırmanın anlamlılığını bozan ve tekniklerin işlerliğinde sıkıntıya yol

açan tutarsız ve yorumlanması mümkün olmayan verilerin varlığı söz konusudur. Bu sebeple bu durumdaki kooperatifler, bazı finansal analiz yöntemlerinde değerlendirme dışında bırakılmış ve bu durum dipnotlar ile gösterilmiştir.

3.1.3. Araştırmada Kullanılan Finansal Analiz Teknikleri

Finansal analiz (finansal tabloların analizi); işletme ilgililerinin amaçları doğrultusunda, bir veya daha fazla döneme ait finansal tablolarda yer alan kalemlerin, hem kendi aralarında hem de bütünle olan ilişkilerinin çeşitli analiz teknikleri kullanılarak ortaya konması, yorumlanması, işletmenin içinde bulunduğu koşullar da göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi ve geleceğe ait öngörülerde bulunulması işlemidir (Akdoğan, Tenker 2001: 515).

Gelişen ekonomiler, profesyonelleşen işletme yöneticileri ve artan rekabet ortamı neticesinde çok sayıda finansal analiz tekniği de kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde yaygın olarak kullanılan finansal analiz teknikleri; “karşılaştırmalı tablolar analizi (yatay analiz), eğilim yüzdeleri analizi (trend analizi), yüzde analizi ile analiz (dikey analiz), oranlar yöntemi ile analiz (rasyo analizi)” şeklinde sıralanabilir (Lagels, Coltman 2004: 97).

Bu tekniklerden, yüzde yöntemi ile analiz tekniği ve oranlar yöntemi ile analiz tekniği statik analiz türüdür. Yani bu analiz tekniklerinin uygulanabilmesi için işletmelerin bir dönemine ait finansal tablolar yeterli gelmektedir. İstenmesi durumunda bu iki analiz tekniği dinamik hale dönüştürülebilir. Yani birden fazla döneme ait finansal tablolar analize dahil edilebilmektedir. Karşılaştırmalı tablolar analiz tekniği ve eğilim yüzdeleri analiz tekniği ise dinamik analiz türüdür. Bu analiz tekniklerini uygulayabilmek için işletmelerin, birbirini izleyen en az iki veya daha fazla döneme ait finansal tablolarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu analiz tekniklerinde, farklı yıllara ait finansal tablo kalemleri arasında karşılaştırmalar yapmak esas olduğu için statik hale dönüştürülemezler. (Demir vd. 2016: 253).

Çalışmanın amaçlarına ulaşmak için mali tablolardan elde edilecek verilere uygulanacak finansal analiz teknikleri; “Oranlar Analizi (Rasyo Analizi)” ve “Eğilim Yüzdeleri Analizi (Trend Analizi)” dir. Bunlar hakkında özet bilgiler aşağıda yer almaktadır.

3.1.3.1. Oranlar Analizi (Rasyo Analizi)

Finansal tablolar analizinde kullanılan en yaygın yöntemlerden biri olan rasyo analizi tekniği; finansal tablolarda incelenmek istenen iki kalem arasındaki basit aritmetik ilişkileri göstermek ve yorumlamak olarak tanımlanmaktadır. Statik bir analiz türü olan oranlar yöntemi ile analizin asıl amacı; oranları hesaplamak değil, hesaplanan oranların yorumlanması ve değerlendirilmesidir (Akgüç 2013: 463; Demir vd. 2016: 314-315). Bu şekilde şirketin halihazırdaki ve gelecekteki durumu için gerekli olan bilgiler etkin bir şekilde sağlanmış olacaktır.

Gelir tablosu ve bilanço kalemlerinden faydalanılarak çok sayıda oran hesaplaması yapılabilmekte ve bunlar sınıflandırılabilir. Herkesçe kabul edilmiş genel bir tasnif şekli olmamakla birlikte genel kabul görmüş sınıflandırma aşağıdaki gibidir (Bakır, Şahin 2009: 134);

- Likidite Oranları,
- Finansal Yapı Oranları³,
- Faaliyet Oranları⁴ ve
- Kârlılık Oranları

3.1.3.2. Eğilim Yüzdeleri Analizi (Trend Analizi)

Yatay yüzde analizi olarak da bilinen trend analizi, oranlar yöntemi ile analizin aksine dinamik bir analiz türüdür. Uygulanabilmesi için birbirini izleyen en az iki dönemin verisine ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla beraber, dönem sayısı arttıkça bu analiz tekniği ile daha doğru sonuçlara ulaşılabilmektedir (Lazol 2010: 47).

Trend analizi, aralarında ilişki olan finansal tablo kalemlerinin uzun vadede gösterdikleri eğilimlerin karşılaştırılması sureti ile yapılan bir analiz tekniğidir. Bu şekilde, inceleme döneminde olumlu veya olumsuz gelişmeler hakkında sonuçlara varılabilmektedir (Akgüç 2013: 428). Bu yöntemde önce, herhangi bir yılın mali tablosundaki tutarlar temel olarak seçilir. Seçilen bu yıldaki her kaleme ait değer 100

³ Finansal Yapı Oranları,”Mali Yapı Oranları”, Borçlanma Oranları” ve “Kaldıraç Oranları” olarak da adlandırılmaktadır.

⁴ Faaliyet Oranları, “Verimlilik Oranları”, “Etkinlik Oranları” veya “Devir Hızı Oranları” olarak da ifade edilmektedir.

olarak kabul edilir. Her hangi bir yıla ait kalem tutarının, temel yıldaki tutara bölünmesi ile hesaplanan, daha sonra 100 ile çarpılarak yüzdelik hale getirilen eğilim yüzdeleri analizinin, mali tablolarda yer alan bütün kalemler için hesaplanmasına gerek yoktur. Aralarında anlamlı ilişkiler kurulabilen kalemler için trend yüzdelerinin hesaplanması daha uygun olacaktır. Ayrıca, trend yüzdelerinin yanı sıra finansal tablolarda yer alan gerçek rakamlarında incelenmesi gerekmektedir. Aksi halde mali analistin yanlış yorumlar yapması ihtimali söz konusudur (Çetiner 2010: 138).

Finansal tabloların ikiden fazla dönemli olarak düzenlenmesi durumunda (istenilen durum) karşılaştırmalar; sabit ve değişken baz yılı yöntemi olarak iki farklı biçimde yapılmaktadır. Sabit baz yılı yönteminde ilk yıl rakamları (seçilecek başka bir yıl da olabilir) 100 kabul edilerek sonraki yıl rakamlarının buna göre büyüklüğü hesaplanırken; değişken baz yılı yönteminde daima bir önceki yıl rakamları 100 kabul edilerek izleyen yılın büyüklüğü hesaplanmaktadır.

3.2. LİTERATÜR TARAMASI

Bu çalışma, yalnızca bir bölgeye bağlı bir ilde faaliyet gösteren tarım kredi kooperatiflerinin finansal analizi üzerinedir. Bu kısıtlara sahip başka bir araştırmaya rastlanamamıştır. Tarım kredi kooperatifleri konusunda, ulusal çapta veya bölge temelli benzer çalışmalar olsa da bu kooperatiflerin finansal analizi üzerinde yoğunlaşan çok fazla çalışma bulunamamıştır. Tarım kredi kooperatifleri üzerine çalışılmış bazı tezlere ve makalelere ait özet bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 7: Literatür Özeti

Yazar	Yöntem	Sonuç (Özet Olarak)
Demir (2003)	Yüzde ve oranlar yöntemi	Cari oranın 1,37 ile 1,50 aralığında gerçekleştiği, likidite oranlarının her dönem 1'in üzerinde, nakit oranların ise her dönem çok düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yabancı kaynak oranı ortalama %78 olarak hesaplanırken, bunların %70'inin kısa vadeli borçlar olduğu belirtilmiştir. Stok devir hızı süresinin 10 yıllık ortalamasının 567 gün, alacak devir hızı süresinin ise 750 gün olduğu hesaplanmıştır. Kooperatiflere ait kâr rakamlarının yıldan yıla azaldığı da bulgular arasındadır.
Seyfioğlu (2010)	Yüzde, trend ve oranlar yöntemi	Hem Merkez Birliği hem de Bölge Birlikleri'nin duran varlık ve özsermayelerinde dönemler itibarıyla artış olduğu gözlenmiştir, bu artışa sebep olarak ise enflasyon

		muhasabesi gösterilmiştir. 2003 yılından itibaren satış rakamlarında artış olduğu, fakat bu artışın kurum kârlılığına yansıtılamadığı hatta kâr marjının düştüğü tespit edilmiştir.
Şahin (1996)	Oranlar yöntemi	Merkez Birliğinin güçlü bir finansal yapıya sahip olduğu, bölge birliklerinin de finansal açıdan yeterli düzeyde oldukları, birim tarım kredi kooperatiflerinin ise yabancı kaynak finansmanı ile faaliyetlerini sürdürdükleri tespit edilmiştir.
Cengiz (2007)	Oranlar yöntemi, kısmi korelasyon, ANOVA ve Tukey's_B testi	Satış giderlerindeki artışın özsermayeye olan ihtiyacı da artırmaktadır. Sermayenin yıllar itibarıyla değişimi gözlenmiş, bölge birliğinde istikrarlı bir artış yaşanırken, bağlı kooperatiflerde aynı ivmeye rastlanmadığı belirtilmiştir. Bir diğer sonuç, özsermayesi güçlü olan bölge birlikleri ile özsermayesi güçlü olmayan bölge birlikleri arasında yabancı kaynak maliyetinin farklılaşmıştır. Toplam net kâr açısından, hem bölge hem de birim kooperatif bazında İzmir Bölgesi en üst sırada yer almıştır. En düşük kâr performansı ise tarımsal üretim çeşitliliğinin az olduğu ve çiftçi ortakların borç ödemede zafiyetlerin yaşandığı Sivas Bölgesi'nde gerçekleşmiştir.
Aydın ve Yaşa (2019)	Teorik	Tarım kredi kooperatiflerinin finansman sorunları ile karşılaşması sebebiyle daha önce de birçok çalışmada öne sürülen "Kooperatifler Bankası" kurulması düşüncesi vurgulanmıştır. Böylece hem kurumun hem de sektörün mali sorunları için iyi bir alternatifin oluşacağı ve daha cazip koşullarda kredi sağlanacağı belirtilmiştir.
Çankaya vd. (2012)	Anket yöntemi ve AMOS programı	Analizin sonucunda, denetçi görüşlerine göre iç denetimin başarısında, uygunluk, bilgi ve sistem denetimlerinden ziyade, mali denetim ve performans denetimlerinin daha etkili olduğu tespit edilmiştir.
Bücük (2004)	Karşılaştırmalar ve yüzde değişimler	Kooperatiflerde kullanılan kredilerin 2001 yılında bir önceki yıla göre %8 ile %33 arasında azaldığı, aynı yılda dönem kârlarının ise %119 ile %170 arasında arttığı tespit edilmiştir. Yine 2001 yılında kooperatif varlıklarının %34 ile %37 arasında, 2002 yılında ise %7 ile %14 arasında azaldığı belirlenmiştir. 2001 yılında ülke genelinde yaşanan ekonomik krizin tüm tarım kredi kooperatiflerini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Eren (2005)	Oranlar yöntemi ve anket yöntemi	Analiz sonucunda, kooperatiflerin %33'ünde bir önceki yıla göre büyüme, %67'sinde ise küçülme görülmüştür. Ayrıca kooperatiflerin yalnızca %20'sinin duran varlıklarını artırdıkları bilgisine ulaşılmıştır. Kooperatiflerin %33'ünün özsermaye oranının arzu edilen seviyede olduğu, %47'sinin kısa vadeli yabancı kaynak ağırlıklı, geriye kalan kooperatiflerin ise uzun vadeli yabancı kaynak ağırlıklı çalıştığını tespit etmiştir. Genel olarak kooperatiflerin kâr elde ettikleri fakat kâr marjlarının çok düşük olduğu da belirtilmiştir.

3.3. BULGULAR

Araştırmanın bu aşamasında; incelenen tarım kredi kooperatiflerinin 2014-2018 dönemindeki mali tabloları temel alınarak, belirlenen finansal analiz teknikler ile hesaplamalar yapılmış ve ulaşılan sonuçlar tablolar halinde sunularak yorumlanmıştır.

3.3.1. Oranlar (Rasyo) Analizi Sonuçları

İncelemeye tabi olan tarım kredi kooperatiflerinin; likidite oranları, mali yapı oranları, faaliyet oranları ve kârlılık oranları, oranlar analizi yöntemi ile tespit edilmiştir.

3.3.1.1. Likidite Oranları Sonuçlarının Değerlendirilmesi

İşletmenin dönen varlık unsurları aracılığıyla kısa vadeli borçları arasında ilişki kuran likidite oranları, firmanın cari durumunun belirlenmesinde önemli bir rol üstlenmektedirler. Bu oranlar; işletmelerin kısa vadeli borçlarını ödeme gücünü ölçmek ve net işletme sermayesinin yeterli olup olmadığını saptamak amacıyla kullanılmaktadır. Likidite oranları genellikle üçlü bir ayrıma tabi tutulur. Bunlar; cari oran, asit-test oranı (likidite oranı) ve nakit oran (hassas oran)'dır (Akdoğan, Tenker 2001: 610; Bakır, Şahin 2009: 134).

Seçilmiş likidite oranlarının⁵ sonuçlarına ait analiz ve değerlendirmeler aşağıda yer almaktadır.

3.3.1.1.1. Cari Oran Açısından Değerlendirme

Dönen varlıkların kısa vadeli yabancı kaynaklara bölünmesi ile bulunan cari oran; firma dönen varlıklarının, kısa vadeli borçlarını ödeme gücünü göstermektedir. Cari oran, işletmenin genel likidite yapısını göstermekte ve net çalışma sermayesinin yeterli olup olmadığını ortaya koymaktadır. Bu oranın, genel kanıya göre 2 olması ideal olarak kabul edilse de gelişmekte olan ülkelerde, varlık likiditelerinin yüksek olmaması ve bankaların kısa vadeli kredi kullandırma isteklerinden dolayı bu ülkelerde cari oranın 1,5 bandında olması yeterli görülmektedir. Bu oranın 1'in

⁵ Çalışmada, likidite oranlarında yaygın olarak kullanılan; Cari Oran, Asit-Test Oranı ve Nakit Oran ele alınmıştır.

altında olması, işletme dönen varlıklarının, kısa vadeli borçlarını karşılayamayacağı şeklinde yorumlanmaktadır (Akdoğan, Tenker 2001: 611-312; Demir vd. 2016: 321-322).

Tarım kredi kooperatiflerinin, 2014-2018 yılları arasındaki bilançolarından faydalanılarak hesaplanan cari oranları Tablo 8'deki gibidir.

Tablo 8: TTK'lerin Cari Oran Değerlerinin Seyri⁶

Kooperatif Adı	Yıllar					Koop. Ort.
	2014	2015	2016	2017	2018	
Gediksaray TTK	1,13	1,07	1,06	1,05	1,08	1,08
Doğantepe TTK	0,74	0,75	0,75	0,76	0,81	0,76
Göynücek TTK	1,23	1,31	1,58	1,53	1,72	1,47
Taşova TTK	0,55	0,48	0,45	0,43	0,45	0,47
Gümüşhacıköy TTK	1,10	1,23	1,24	1,19	1,21	1,19
Doluca TTK	1,22	1,22	1,16	1,06	1,09	1,15
Eraslan TTK	1,05	1,08	1,08	1,06	1,14	1,08
Büyükzılca TTK	1,46	1,46	0,87	0,97	1,08	1,17
Uygur TTK	0,77	0,72	0,77	0,73	0,76	0,75
Merzifon TTK	1,10	1,03	1,07	1,13	1,20	1,10
Amasya TTK	1,08	0,96	0,91	1,02	1,11	1,02
Terziköy TTK	1,10	1,12	0,98	0,99	1,08	1,06
Suluova TTK	1,09	1,09	1,04	1,04	1,12	1,07
Aydınca TTK	1,45	1,29	1,57	1,67	1,62	1,52
ORTALAMASI	1,08	1,06	1,04	1,04	1,11	1,06

Tablo 8'de, 14 Tarım Kredi Kooperatifinin 2014-2018 dönemine ait beş yıllık cari oran ortalamasının 1,06 olduğu görülmektedir. Bu oran, dönen varlıklarla kısa vadeli yükümlülüklerin yerine getirilmesinde bir sorun teşkil edebilir. Zira bulunan değer, ülkemiz açısından olması gereken seviyenin (1,5) bir hayli altındadır. Bu

⁶ Alıcık ve Sarıbuğday Tarım Kredi Kooperatiflerinin cari oranları aşağıdaki gibi olup ortalamayı ciddi olarak etkilediklerinden dolayı değerlendirme dışında bırakılmıştır.

Kooperatif Adı	2014	2015	2016	2017	2018	Koop.Ort.
Alıcık TTK	13,95	22,39	12,36	8,31	6,83	12,77
Sarıbuğday TTK	18,17	12,19	9,76	7,85	6,61	10,92

durumda, kooperatiflerin çalışmalarının devamlılığı için önemli olan net çalışma sermayesinin yeterli seviyede olmadığı anlaşılmaktadır.

Kooperatiflerin beş yıllık cari oranları incelendiğinde, tüm yıllarda 1'in altında yer alan Doğanstepe, Taşova ve Uygur Tarım Kredi Kooperatiflerinin, kısa vadeli borçlarını en likit varlıklarıyla (dönen varlıkları) ödeyemedikleri, nakit sıkıntısı içerisinde oldukları veya net çalışma sermayelerinin yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir. Ortalamaları ideal orana en yakın olan Göynücek ve Aydınca Tarım Kredi Kooperatiflerinin ise kısa vadeli borç ödemede sorun yaşamayacakları, bu borçların tamamının ödenmesi durumunda dahi net çalışma sermayelerinin yeterli seviyede olduğu ifade edilebilir.

Kooperatiflerin yıllık bazda ortalamaları dikkate alındığında ise istikrarlı bir görünüm sergilediklerinden söz edilebilir. 2016 ve 2017 yıllarında cari oranın, emniyet marjı olarak kabul edilen 1'e yaklaştığı görülse de 2014 ve 2018 yıllarında genel ortalamanın (1,06) üzerinde olduğu gözlemlenmiştir.

3.3.1.1.2. Asit-Test (Likidite) Oranı Açısından Değerlendirme

İşletmelerin likidite durumlarının ölçülmesinde kullanılan bir diğer oran asit-test oranıdır. Asit-test oranı; diğer dönen varlık unsurlarına göre likiditesi nispeten daha düşük olan stokların, dönen varlıklardan çıkarılması sonucu elde edilen tutarın, kısa vadeli borçlara oranlanmasıyla hesaplanmaktadır (Karadeniz vd. 2015: 21). Şirketlerin satışlarının bir an durması/olmadığı varsayımı ile, kısa vadeli borçlarını ödemede ne derece kabiliyetli olduğunu ölçmeye yarayan bu oranın 1 olması arzu edilmektedir (Majumder, Rahman 2011: 31). Ülkemiz şartlarında ise bu oranın 1'in biraz altında sonuç vermesi kabul edilebilir bir durumdur. Oranın 1 ve üzeri olması durumunda şirketler, kısa vadeli borçlarının tamamını, mevcut nakit ve süratle paraya çevrilebilir kıymetleri ile ödeyebilecektir (Akgüç 2013: 471-472).

Asit-test oranının 1'in altında olması durumunda, işletmenin stoklarına ne kadar bağımlı olduğunu belirlemek için stok bağımlılık oranını⁷ hesaplamak doğru olacaktır. Stok bağımlılık oranının ise 1'in altında olması arzu edilir.

⁷ Stok Bağımlılık O. = [(Kısa Vadeli Borçlar - (Hazır Değerler + Menkul Kıymetler)]/Stoklar

Tarım kredi kooperatiflerinin 2014-2018 dönemine ait asit-test oranlarının bulunduğu tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 9: TTK'lerin Asit-Test Oran Değerlerinin Seyri⁸

Kooperatif Adı	Yıllar					Koop. Ort.
	2014	2015	2016	2017	2018	
Gediksaray TTK	1,02	0,96	1,00	0,98	1,01	1,00
Doğantepe TTK	0,62	0,70	0,73	0,73	0,77	0,71
Göynücek TTK	1,09	1,08	1,45	1,43	1,52	1,32
Taşova TTK	0,47	0,43	0,39	0,35	0,39	0,41
Gümüşhacıköy TTK	1,05	1,00	1,09	1,02	0,99	1,03
Doluca TTK	0,91	1,05	1,00	0,86	0,93	0,95
Eraslan TTK	0,94	1,00	1,00	0,96	1,03	0,99
Büyüküzülca TTK	1,39	1,36	0,83	0,94	1,06	1,11
Uygur TTK	0,73	0,67	0,73	0,67	0,66	0,69
Merzifon TTK	0,91	0,84	0,96	0,97	1,04	0,94
Amasya TTK	1,03	0,90	0,86	0,93	1,02	0,95
Terziköy TTK	1,07	1,06	0,95	0,94	1,03	1,01
Suluova TTK	1,02	0,99	0,95	0,96	1,05	0,99
Aydınca TTK	1,33	1,17	1,36	1,45	1,37	1,34
ORTALAMASI	0,97	0,94	0,95	0,94	0,99	0,96

Tablo 9'a göre incelenen dönemde, 14 tarım kredi kooperatifinin asit-test oranı ortalaması 0,96 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran arzu edilen seviyenin çok az altındadır ve genel olarak bu kooperatiflerin, stoklarını paraya çevirmeden de kısa vadeli borçlarını karşılayabileceklerini söylemek mümkündür.

Üzerinde çalışılan yılların neredeyse tamamında, hem kooperatif genel ortalamasının hem de ideal seviyenin üzerinde olan Gediksaray, Göynücek, Gümüşhacıköy, Büyüküzülca, Terziköy ve Aydınca Tarım Kredi Kooperatiflerinin; stoklarını elden çıkartmadan kısa vadeli borçlarını, nakit ve hızla paraya

⁸ Alıcık ve Sarıbuğday Tarım Kredi Kooperatiflerinin asit-test oranları aşağıdaki gibi olup ortalamayı ciddi olarak etkilediklerinden dolayı değerlendirme dışında bırakılmıştır.

Kooperatif Adı	2014	2015	2016	2017	2018	Koop.Ort.
Alıcık TTK	13,45	22,06	12,04	7,98	6,52	12,41
Sarıbuğday TTK	17,29	11,32	9,30	7,50	6,36	10,35

dönüştürülebilen varlıkları ile zorlanmadan ödeyebilecekleri söylenebilir. Geriye kalan diğer tarım kredi kooperatiflerinin ise Türkiye’de kabul edilebilir olan seviyede yer aldıkları gözlemlenmiştir.

İncelenen tüm yıllarda hem ideal oran hem tarım kredi kooperatifleri ortalaması hem de ülkemizde kabul edilebilir olan oranın değeri açısından sorunlu olan Taşova Tarım Kredi Kooperatifinin; kısa vadeli yükümlülüklerini, stoklarını elden çıkartmadan karşılayabilmesinin mümkün olmadığı ve nakit sorunu yaşadığı söylenebilir. Kaldı ki, stoklarını elden çıkartsa dahi kısa vadeli borçlarını karşılayamadığı cari oran (Tablo 8) da saptanmıştı.

Araştırmadaki kooperatiflerin beş yıllık asit-test oranları ortalaması dikkate alındığında, Doğantepe (0,71), Taşova (0,41) ve Uygur (0,69) Tarım Kredi Kooperatiflerinin en düşük ortalamalara sahip olduğu Tablo 9’da görülmektedir. Bu durum neticesinde bahsi geçen kooperatiflerin stok bağımlılık oranlarının da hesaplanması gerekliliği doğmuştur. Hesaplanmış oranlar Tablo 10’da gösterilmektedir.

Tablo 10: TTK'lerin Stok Bağımlılık Oran Değerlerinin Seyri

Kooperatif Adı	Yıllar					Koop. Ort.
	2014	2015	2016	2017	2018	
Doğantepe TTK	8,34	18,32	42,02	36,52	22,87	25,61
Taşova TTK	12,57	19,49	15,62	12,24	16,90	15,36
Uygur TTK	26,05	20,75	20,35	16,12	10,49	18,75
ORTALAMASI	15,65	19,52	25,99	21,62	16,75	19,91

Tablo 10’a göre, Doğantepe, Taşova ve Uygur Tarım Kredi Kooperatiflerinin, 1’in altında olması arzu edilen stok bağımlılık oranının, incelenen tüm yıllarda 1’in çok üzerinde yer aldığı gözlemlenmiştir. Bu TTK’lerin kısa vadeli borçlarını ödemede stoklara olan bağımlılıkları çok fazla olup, bu durumun iyi bir sonuç olmadığı söylenebilir.

3.3.1.1.3. Nakit (Hassas) Oran Açısından Değerlendirme

Bu oran, satışların durması ve alacakların tahsil edilememesi gibi olağanüstü durumlarda firmanın en likit varlıklarıyla (nakit ve nakit benzerleri), kısa vadeli borçlarını ödeme kabiliyetini ölçmektedir. Nakit Oran; cari oran ve asit-test oranına

göre daha hassas bir orandır (Bakır, Şahin 2009: 136). Nakit oranın genel kaniya göre, 0,20-0,50 aralığında olması ideal kabul edilmektedir. Oranın, bu aralığın altında olması durumunda şirketlerin nakit sıkıntısı çektiği; çok üzerinde olması durumunda ise şirketlerin ellerinde atıl sermaye bulundurdıkları anlaşılmaktadır (Sokolov 2008: 26).

Tarım kredi kooperatiflerinin nakit oranları Tablo 11’de yer almaktadır.

Tablo 11: TTKK’lerin Nakit Oran Değerlerinin Seyri

Kooperatif Adı	Yıllar					Koop. Ort.
	2014	2015	2016	2017	2018	
Gediksaray TTKK	0,0089	0,0207	0,0066	0,0098	0,0041	0,0100
Doğantepe TTKK	0,0086	0,0169	0,0060	0,0050	0,0113	0,0096
Göynücek TTKK	0,0133	0,0477	0,0246	0,0472	0,0167	0,0299
Taşova TTKK	0,0001	0,0000	0,0017	0,0011	0,0013	0,0008
Gümüşhacıköy TTKK	0,0017	0,0057	0,0199	0,0300	0,0110	0,0136
Doluca TTKK	0,0001	0,0034	0,0068	0,0053	0,0215	0,0074
Eraslan TTKK	0,0051	0,0089	0,0039	0,0075	0,0095	0,0070
Büyükkızılca TTKK	0,0005	0,0019	0,0017	0,0020	0,0057	0,0024
Uygur TTKK	0,0036	0,0132	0,0143	0,0057	0,0108	0,0095
Merzifon TTKK	0,0139	0,0147	0,0065	0,0069	0,0266	0,0137
Amasya TTKK	0,0032	0,0093	0,0113	0,0146	0,0093	0,0095
Terziköy TTKK	0,0037	0,0209	0,0136	0,0091	0,0072	0,0109
Alıcık TTKK	0,0225	0,3099	0,0086	0,0129	0,0465	0,0801
Sarıbuğday TTKK	0,0093	0,0168	0,0122	0,0116	0,0410	0,0182
Suluova TTKK	0,0035	0,0321	0,0070	0,0084	0,0262	0,0154
Aydınca TTKK	0,0084	0,0094	0,0336	0,0253	0,0059	0,0165
ORTALAMASI	0,0066	0,0332	0,0111	0,0126	0,0159	0,0159

Tablo 11’de yer alan nakit oranlar incelendiğinde, 16 tarım kredi kooperatifinin genel ortalaması 0,0159 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, araştırmaya tabi olan tarım kredi kooperatiflerinin, ellerinde nakit bulundurmadıkları veya nakit sıkıntısı çektikleri şeklinde yorumlanabilir. Demir’in(2003), Ankara Bölge Birliği’ne bağlı kooperatiflerin finansal analizini yaptığı tezi, il bazında yapılan bu çalışmanın nakit oranları ile benzerlik göstermektedir. Kooperatif işletmelerinin yapıları gereği, ellerinde nakit ve nakit benzeri varlıklar bulundurma

gibi bir zorunluluklarının veya gereksinimlerinin olmaması da nakit oranın bu seviyelerde gerçekleşmesini açıklayabilecek bir varsayım olabilir.

Başka bir bakış açısına göre ise tarım kredi kooperatiflerinin beş yıllık bilançoları detaylı bir şekilde incelendiğinde; çalışmaya konu olan tüm kooperatiflerin, dönen varlık yapıları içerisinde yer alan ticari alacaklar⁹ grubunda ciddi anlamda bir yığılma tespit edilmiştir. Bu sebeple cari oran ve asit-test oranında anlamlı ve tutarlı sonuçlar çıkmış, nakit oranda ise arzu edilen seviyenin çok altında bir tablo oluşmuştur.

Cari oran ve asit test oranında, çalışmanın anlamlılığına zarar verdiği ve ortalamaları ciddi olarak etkilediği için değerlendirme dışında bırakılan, Alıcık ve Sarıbuğday Tarım Kredi Kooperatiflerinde ise diğer kooperatiflerin aksine, ticari alacaklara ek olarak diğer alacaklar¹⁰ grubunda yüksek tutarlar tespit edilmiş ve bu iki grubun toplamı dönen varlıklarının neredeyse tamamını oluşturmuştur. Bu sebeple cari oran ve asit test oranları çok fazla çıkan Alıcık ve Sarıbuğday Tarım Kredi Kooperatiflerinin nakit oranları, bazı kalemlerde yaşanan yığılmalar sebebiyle, incelenen diğer tarım kredi kooperatiflerinde olduğu gibi ideal seviyeden çok aşağıda bir seyir izlemiştir.

3.3.1.2. Finansal (Mali) Yapı Oranları Sonuçlarının Değerlendirilmesi

İşletmenin kaynak yapısının ve uzun vadeli borç ödeme yeteneğinin ölçülmesinde kullanılan oranlar, finansal yapı oranları grubunda toplanmaktadır. Bir başka deyişle, işletmenin öz kaynak yeterliliğinin ve kaynak yapısı içerisinde borçlar ile öz kaynağın dengesinin belirlendiği oranlardır (Bülüş vd. 2017: 67).

Bu aşamada, finansal yapı oranlarından yaygın olarak kullanılan; finansal kaldıraç oranı, öz sermaye oranı ve finansman oranı ele alınmış, analiz edilmiş ve değerlendirmelere aşağıda yer verilmiştir.

⁹ Tüm kooperatiflerde yığılmanın gerçekleştiği ticari alacaklar grubunda özellikle, “işletme kredileri ve yatırım kredi taksitleri” ile “ertelenen ve taksitlendirilen krediler” kalemlerine kayıt yapıldığı beşer yıllık bilançolar irdelenerek tespit edilmiştir. Bu durum TTK’lerin işleyiş ve yapıları gereği ticari alacaklarının yüksek olmasının normal bir durum olduğunu açıklamaktadır.

¹⁰ Alıcık ve Sarıbuğday Tarım Kredi Kooperatiflerinde, diğer alacaklar grubuna ait tutarın tamamı, tüm yıllarda, teşkilat içi diğer alacaklar hesabına kaydedilmiştir.

3.3.1.2.1. Finansal Kaldıraç Oranı (Yabancı Kaynak Oranı) Açısından Değerlendirme

Aktiflerin yüzde (%) kaçının yabancı kaynaklarla finanse edildiğini gösteren finansal kaldıraç oranı, kısa ve uzun vadeli yabancı kaynak toplamalarının aktif toplama oranlanması ile hesaplanmaktadır (Bakır, Şahin 2009: 138). Bu oranın %50 olması ideal olarak kabul edilmektedir. Ancak, gelişmekte olan ülkelerde, sermaye yetersizliği ve enflasyonun yükselme dönemlerinde borçlanmanın avantajlı olması gibi sebeplerden dolayı oranın %60 civarı olması olağan karşılanmaktadır. Oranın yüksek olması, işletmenin riskli bir şekilde finanse edildiği şeklinde yorumlanır (Demir vd. 2016: 331).

Tarım kredi kooperatiflerinin beş yıllık bilançolarından yararlanılarak hesaplanan finansal kaldıraç oranları Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12: TTK'lerin Finansal Kaldıraç Oran Değerlerinin Seyri¹¹

Kooperatif Adı	Yıllar					Koop. Ort.
	2014	2015	2016	2017	2018	
Gediksaray TTK	0,79	0,81	0,82	0,83	0,84	0,82
Göynücek TTK	0,76	0,71	0,60	0,59	0,54	0,64
Gümüşhacıköy TTK	0,81	0,64	0,63	0,69	0,73	0,70
Doluca TTK	0,84	0,81	0,84	0,88	0,85	0,84
Eraslan TTK	0,90	0,88	0,87	0,85	0,80	0,86
Büyükkızılca TTK	0,85	0,87	0,83	0,84	0,81	0,84
Merzifon TTK	0,80	0,82	0,79	0,77	0,76	0,79
Amasya TTK	0,83	0,81	0,80	0,78	0,77	0,80
Terziköy TTK	0,85	0,86	0,87	0,86	0,84	0,86
Alıcık TTK	0,07	0,04	0,08	0,12	0,14	0,09
Sarıbuğday TTK	0,05	0,08	0,10	0,12	0,14	0,10
Suluova TTK	0,81	0,81	0,83	0,82	0,80	0,82
Aydınca TTK	0,61	0,70	0,53	0,51	0,53	0,57
ORTALAMASI	0,69	0,68	0,66	0,67	0,66	0,67

Tablo 12’de, 13 tarım kredi kooperatifinin beş yıllık finansal kaldıraç oranlarının ortalaması 0,67 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Oran ortalaması, arzu edilen düzeyin (%50-%60) üzerinde gerçekleştiği için tarım kredi kooperatiflerinin, varlıklarını riskli bir şekilde finanse ettikleri söylenebilir. Benzer sonuca, 16 Bölge Birliği’nin finansal analizini yapan Seyfioğlu (2010) ve Merkez Birliği, Bölge Birlikleri ve Birim Kooperatiflerin ayrı ayrı analiz edildiği Şahin’in (1996) tezinde de rastlanmaktadır.

Kooperatiflerin beş yıllık finansal kaldıraç oranlarına bakıldığında, Alıcık (0,09) ve Sarıbuğday (0,10) Tarım Kredi Kooperatiflerinin en düşük oran ortalamalarına sahip olduğu görülmektedir. Bu durum kooperatiflerin risksiz bir

¹¹ Doğanstepe, Taşova ve Uygur Tarım Kredi Kooperatiflerinin öz kaynakları, incelemeye tabii olan tüm yıllarda negatif(-) olduğu için finansal kaldıraç oranları 1’in üzerinde gerçekleşmiştir. Bu kooperatiflerin finansal kaldıraç oranları aşağıdaki gibi olup, hem ortalamayı olumsuz etkilediği hem de yorumlanması için herhangi bir argüman bulunamadığı için değerlendirme dışında bırakılmıştır.

Kooperatif Adı	2014	2015	2016	2017	2018	Koop. Ort.
Doğanstepe TTK	1,21	1,23	1,19	1,17	1,13	1,19
Taşova TTK	1,63	1,80	1,86	1,87	1,90	1,81
Uygur TTK	1,19	1,29	1,26	1,27	1,25	1,25

şekilde finanse edildiğinin göstergesidir. Ayrıca Göynücek ve Aydınca Tarım Kredi Kooperatiflerinin oranlarının ideal seviye civarında olduğu, bu kooperatiflerin de varlıklarını yeterli düzeyde borçla finanse ettikleri sonucuna ulaşılabilir.

Geriye kalan 9 tarım kredi kooperatifinin beş yıllık yabancı kaynak oran ortalamalarının 0,70-0,86 arasında gerçekleştiği, böylece hem kooperatif ortalamasının hem de ideal düzeyin üzerinde olduğu görülmektedir. Dolayısı ile bu kooperatiflerin riskli bir şekilde finanse edildiğini söylemek mümkündür. Birim tarım kredi kooperatifleri, çiftçi ortaklarının kredi ihtiyaçlarını kendi öz kaynaklarıyla karşılayamamasından dolayı, bunu bölge birliklerinin aracılığı ile T.C. Ziraat Bankası'ndan kısa ve uzun vadede borçlanma yoluna giderek karşılamaktadırlar. Bu durum, finansal kaldıraç oranının arzu edilen düzeyin üzerinde olmasını açıklamaktadır.

Finansal kaldıraç oranlarının yıllık bazda ortalamalarına bakıldığında, 2014'ten 2018 yılına gelinceye kadar olan sürede, oranın ideal seviyelere yaklaştığı gözlemlenmiştir.

3.3.1.2.2. Öz Kaynak (Öz Sermaye) Oranı Açısından Değerlendirme

Öz kaynak oranı, öz kaynaklar ile toplam aktiflerin bölünmesi ile elde edilmektedir. Varlıkların yüzde kaçının öz sermayeden (yani işletme sahip ve ortakları tarafından) finanse edildiğini ortaya koyan bu oran, işletmelerin uzun vadeli borç ödeme gücünü de ölçmektedir. Oranın yüksek olması, işletmelerin uzun vadeli borç ve bu borçların faizlerini ödemede her hangi bir sorun yaşamayacakları şeklinde yorumlanmaktadır. Finansal kaldıraç oranını 1'e tamamlayan oran olarak da bilinen öz sermaye oranının %50 olması arzu edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise oranın %40 civarı olması normal karşılanmaktadır (Akdoğan, Tenker 2001: 619; Demir vd. 2016: 332).

Hesaplanan öz sermaye oranları Tablo 13'te gösterilmektedir.

Tablo 13: TKK'lerin Öz Sermaye Oran Değerlerin Seyri¹²

Kooperatif Adı	Yıllar					Koop. Ort.
	2014	2015	2016	2017	2018	
Gediksaray TKK	0,21	0,19	0,18	0,17	0,16	0,18
Göynücek TKK	0,24	0,29	0,40	0,41	0,46	0,36
Gümüşhacıköy TKK	0,19	0,36	0,37	0,31	0,27	0,30
Doluca TKK	0,16	0,19	0,16	0,12	0,15	0,16
Eraslan TKK	0,10	0,12	0,13	0,15	0,20	0,14
Büyükkızılca TKK	0,15	0,13	0,17	0,16	0,19	0,16
Merzifon TKK	0,20	0,18	0,21	0,23	0,24	0,21
Amasya TKK	0,17	0,19	0,20	0,22	0,23	0,20
Terziköy TKK	0,15	0,14	0,13	0,14	0,16	0,14
Alıcık TKK	0,93	0,96	0,92	0,88	0,86	0,91
Sarıbuğday TKK	0,95	0,92	0,90	0,88	0,86	0,90
Suluova TKK	0,19	0,19	0,17	0,18	0,20	0,18
Aydınca TKK	0,39	0,30	0,47	0,49	0,47	0,43
ORTALAMASI	0,31	0,32	0,34	0,33	0,34	0,33

13 tarım kredi kooperatifinin oran ortalaması Tablo 13'te de görüldüğü üzere 0,33 olarak hesaplanmıştır. Oranlar ortalaması her ne kadar ideal oran(%50) ve ülkemizde kabul edilebilir olan orandan (%40) düşük çıkmış olsa da, kooperatif işletmelerinin yapıları incelendiğinde, sonucun çok da kötü olmadığı ifade edilebilir. Seyfioğlu'nun (2010) 16 Bölge Birliğini kapsayacak şekilde yaptığı ulusal çaptaki araştırmasında hesaplanan özsermaye oranlarının, lokal olarak yürütülen bu çalışmadaki özsermaye oranları ile benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

İşletmelerin uzun vadeli borç ödeme gücünü ortaya koyan öz sermaye oranlarının incelendiği bu bölümde, çalışma dönemi içerisinde oran ortalaması en yüksek olan kooperatifler Alıcık(0,91) ve Sarıbuğday(0,90) Tarım Kredi

¹² Öz sermaye oranı, finansal kaldıraç oranını 1'e tamamlayan bir orandır. Bu sebeple, finansal kaldıraç oranı analizinde çıkarılan kooperatifler bu oranda da değerlendirme dışında bırakılmıştır. Bu kooperatiflere ait veriler aşağıdaki gibidir.

Kooperatif Adı	2014	2015	2016	2017	2018	Koop. Ort.
Doğantepe TKK	-0,21	-0,23	-0,19	-0,17	-0,13	-0,19
Taşova TKK	-0,63	-0,80	-0,86	-0,87	-0,90	-0,81
Uygur TKK	-0,19	-0,29	-0,26	-0,27	-0,25	-0,25

Kooperatifleridir. Göynücek ve Aydınca Tarım Kredi Kooperatiflerinin oran ortalamalarının da ülkemizde kabul edilebilir olan oran civarında olduğu görülmektedir. Bu kooperatifler hakkında; uzun vadeli borç ve bu borçların faizlerini ödeme kabiliyetlerinin iyi, finansal risklerinin az ve kredi verenlerin emniyet marjlarının yeterli olduğu yorumları yapılabilir.

Oran ortalamaları 0,14-0,30 aralığında gerçekleşen ve genel, ideal ve kabul edilebilir olan oranın altında yer alan diğer 9 tarım kredi kooperatifi için; çok borç az sermaye ile faaliyetlerini yürüttükleri ve finansal risk seviyelerinin yüksek olduğu yorumu yapılabilir. Hatta bu kooperatiflerde, uzun vadeli yükümlülüklerin ödenememe ihtimalinin de olduğunu söylemek mümkündür.

Dönemler itibariyle tarım kredi kooperatiflerinin ortalamalarına bakıldığında ise, oranın genel bir yükseliş trendi izlediği görülmektedir. Bu durum, uzun vadeli borçların ödenme gücünün arttığını gösterdiği kadar, yıldan yıla kooperatif yönetimlerinin başarılı olduğunu da göstermektedir.

3.3.1.2.3. Finansman Oranı Açısından Değerlendirme

Finansman oranı, öz kaynakların borçlar toplamına oranlanması ile hesaplanmaktadır. Bu oranın gelişmiş ülkelerde 1 olması arzu edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise 0,75-1 arasında olması kabul edilebilmektedir. Oranın 1'den küçük olması işletmenin finansmanında daha çok yabancı kaynak kullanıldığını göstermektedir. Bu durum firmayı, ana paranın yanı sıra yüksek faiz ödemeleri ile de karşı karşıya bırakabilmektedir. Oranın 1'den büyük olması ise şirketlerin toplam kaynakları içinde öz kaynaklarının daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu durumda, anapara ve faizleri ödeyememe riskinin düşük olduğu anlamına gelmektedir (Bakır, Şahin 2009: 137).

Tarım kredi kooperatiflerine ait finansman oranları Tablo 14'te gösterilmiştir.

Tablo 14: TKK'lerin Finansman Oran Değerlerinin Seyri¹³

Kooperatif Adı	Yıllar					Koop. Ort.
	2014	2015	2016	2017	2018	
Gediksaray TKK	0,27	0,24	0,22	0,20	0,19	0,22
Göynücek TKK	0,31	0,41	0,66	0,71	0,86	0,59
Gümüşhacıköy TKK	0,24	0,57	0,59	0,45	0,37	0,44
Doluca TKK	0,19	0,23	0,19	0,14	0,17	0,18
Eraslan TKK	0,11	0,13	0,15	0,18	0,25	0,16
Büyükzıtlıca TKK	0,17	0,15	0,20	0,19	0,24	0,19
Merzifon TKK	0,25	0,22	0,27	0,29	0,32	0,27
Amasya TKK	0,20	0,24	0,26	0,28	0,29	0,25
Terziköy TKK	0,17	0,17	0,14	0,16	0,19	0,17
Suluova TKK	0,23	0,23	0,21	0,21	0,25	0,23
Aydınca TKK	0,65	0,44	0,89	0,95	0,89	0,76
ORTALAMASI	0,26	0,27	0,34	0,34	0,37	0,32

Mali yeterliliğin belirlenmesinde önemli bir gösterge olan finansman oranı, 11 kooperatif özelinde ortalama 0,32 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran üzerinden, tarım kredi kooperatiflerinin öz kaynaklarının yetersiz olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya konu olan tarım kredi kooperatiflerin finansman oranları, 2014-2018 döneminin tamamında 1'in altında gerçekleşmiştir. Ancak, diğer kooperatifler ile kıyaslandığında, ortalamanın üzerinde ve kabul edilebilir oran aralığında olan Aydınca Tarım Kredi Kooperatifinin (0,76), öz kaynak ve borçları arasındaki ilişkinin daha dengeli olduğu görülmektedir. Göynücek (0,59) ve Gümüşhacıköy

¹³ Doğanstepe, Taşova ve Uygur Tarım Kredi Kooperatiflerinin öz kaynaklarının negatif çıkmasından dolayı, incelenen finansal yapı oranlarında değerlendirme dışında bırakılmıştır. Finansman oranında da araştırmanın akıbetini etkileyebileceği düşüncesi ile değerlendirmeye alınmamıştır. Alıcık ve Sarıbuğday Tarım Kredi Kooperatiflerinin ise finansman oranları çok yüksek gerçekleşmiş olup, ortalama ve araştırmanın anlamlılığına zarar verebileceği için bu oranda değerlendirmeye tabii tutulmamıştır. Bahsi geçen kooperatiflerin verileri aşağıda verilmiştir.

Kooperatif Adı	2014	2015	2016	2017	2018	Koop. Ort.
Doğanstepe TKK	-0,17	-0,19	-0,16	-0,15	-0,11	-0,16
Taşova TKK	-0,38	-0,44	-0,46	-0,47	-0,47	-0,45
Uygur TKK	-0,16	-0,22	-0,20	-0,21	-0,20	-0,20
Alıcık TKK	13,44	22,66	12,16	7,49	5,94	12,34
Sarıbuğday TKK	18,23	11,97	9,45	7,41	5,93	10,60

(0,44) Tarım Kredi Kooperatiflerinin oran değerleri hem ideal seviyenin hem de kabul edilebilir aralığın altında olsalar da, diğer tarım kredi kooperatiflerine göre yabancı kaynak kullanımlarının daha az olduğu söylenebilir.

Diğer 8 tarım kredi kooperatifinin ise beş yıllık ortalama finansman oranları 0,16-0,27 aralığında gerçekleşmiştir. Bu durum, belirtilen aralıkta bulunan kooperatif işletmelerinin varlık finansmanında daha çok yabancı kaynak kullandıklarının göstergesidir. Bu durumda kooperatiflerin faiz yükü artacağından, alacaklılar açısından alacaklarını tahsil edememe riski de doğmuş olacaktır. Sonuç olarak, öz sermayelerin yetersiz olduğu bu kooperatifleri, çiftçi ortaklardan ziyade T.C. Ziraat Bankası'nın finanse ettiği yorumu yanlış olmayacaktır.

Kooperatif işletmelerin dönemler itibariyle finansman oranlarına bakıldığında her yıl düzenli bir artış gözlemlenmektedir. Özellikle 2016 ve sonrasında görülen sıçrama sonucunda incelemeye tabii olan kooperatiflerin pasif yapıları içerisinde yabancı kaynaklara olan bağılılıklarının azaldığı ve öz sermaye yeterliliklerinin artış gösterdiği görülmektedir.

3.3.1.3. Faaliyet (Devir Hızı) Oranları Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Çalışma oranları ya da verimlilik oranları da denilen faaliyet oranları, varlıkların kullanımındaki hareketlilik derecesini ölçer. İşletmelerin sahip oldukları ve faaliyetlerini gerçekleştirmede kullandıkları varlıkları ne derece etkin kullandıklarını gösteren bu oranın hesaplanmasında hem bilanço hem de gelir tablosuna ihtiyaç vardır (Çetiner 2010: 157). Faaliyet oranları “yıl”, “kez” ve “defa” olarak ifade edilirler.

3.3.1.3.1. Alacak Devir Hızı ve Süresi (Gün) Açısından Değerlendirme

Alacak devir hızı oranı, işletmenin ticari alacaklarını bir yıl içinde kaç defa paraya dönüştürdüğünü gösteren orandır. Net satışların ticari alacaklara¹⁴ oranlanması ile hesaplanan alacak devir hızı oranı, şirket alacaklarının likiditesi hakkında da bilgiler verir (Koç vd. 2016: 23-24). Bu oranın yorumlanmasında

¹⁴ Normal koşullarda net satışlar/ortalama ticari alacaklar şeklinde hesaplanması gereken bu oran; 2014 yılına ait ortalama ticari alacakların tespit edilememesi ve diğer yıllarda ticari alacaklar ve ortalama ticari alacaklar arasında önemli bir farka rastlanmaması sebebiyle, paydada ticari alacaklar kalemi kullanılmıştır.

geçmiş yıl oranları ve diğer işletmelerin oranları kullanılır. Alacak devir hızı oranının yüksek olması, alacakların tahsilinde sıkıntı yaşanmadığı ve kısa sürede tahsil edildiğini göstermektedir. Böyle bir işletmenin cari oranları düşük olsa bile kısa vadeli borçlarını ödeyememe riski ile karşılaşmaz. Oranın düşük olması durumunda ise; tahsilat güçlüğü çekildiği ve fonların alacaklara bağlı olduğu anlamına gelir (Çetiner 2010: 159).

Ticari alacakların ortalama tahsil süresi alacak devir hızı oranının tamamlayıcısı olup, bir yıldaki gün sayısı ile (365) alacak devir hızı oranının bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Bu hesaplama ile işletmelerin ticari alacaklarını kaç günde bir tahsil edildiği bilgisine ulaşılabilir (Lazol 2010: 67).

Tarım kredi kooperatiflerine ait alacak devir hızı oranlarının ve alacakların ortalama tahsil sürelerinin bulunduğu Tablo 15 aşağıda verilmiştir.

Tablo 15: TKK'lerin Alacak Devir Hızı ve Ortalama Tahsilat Süresi Değerlerinin Seyri¹⁵

Kooperatif Adı		Yıllar					Koop. Ort.
		2014	2015	2016	2017	2018	
Gediksaray TKK	D. Hızı	0,88	0,93	0,86	0,82	0,93	0,88
	T. Süresi	416	392	426	445	393	413
Doğantepe TKK	D. Hızı	0,99	1,03	0,94	0,90	1,03	0,98
	T. Süresi	369	355	387	407	354	373
Göynücek TKK	D. Hızı	1,29	1,64	1,72	1,84	2,38	1,77
	T. Süresi	283	223	212	198	153	206
Taşova TKK	D. Hızı	0,87	0,98	1,02	1,58	1,80	1,25
	T. Süresi	420	373	359	230	203	292
Gümüşhacıköy TKK	D. Hızı	1,03	1,18	1,29	1,53	1,80	1,37
	T. Süresi	355	309	283	239	203	267
Doluca TKK	D. Hızı	1,16	1,50	1,43	1,29	1,53	1,38
	T. Süresi	314	243	255	283	238	264
Eraslan TKK	D. Hızı	0,59	0,77	0,91	0,98	1,68	0,99
	T. Süresi	618	477	400	372	217	370
Büyükkızılca TKK	D. Hızı	1,13	0,86	0,81	0,56	0,56	0,79
	T. Süresi	323	423	451	652	647	465
Uygur TKK	D. Hızı	0,99	0,91	0,99	1,05	1,26	1,04
	T. Süresi	368	401	368	349	289	351
Merzifon TKK	D. Hızı	0,98	1,41	1,26	1,31	1,60	1,31
	T. Süresi	373	259	291	278	228	278
Amasya TKK	D. Hızı	1,11	1,11	1,08	1,09	1,20	1,12
	T. Süresi	330	330	339	334	305	327
Terziköy TKK	D. Hızı	0,54	0,69	0,54	0,69	0,60	0,61
	T. Süresi	676	527	672	531	607	596
Alıcık TKK	D. Hızı	0,81	1,19	1,07	0,99	1,16	1,04
	T. Süresi	453	308	341	369	316	350
Sarıbuğday TKK	D. Hızı	0,79	1,27	0,87	1,39	1,58	1,18
	T. Süresi	465	287	417	263	231	309
Suluova TKK	D. Hızı	0,65	0,91	0,99	1,01	1,42	1,00
	T. Süresi	559	402	368	362	256	366
Aydıncı TKK	D. Hızı	1,10	0,98	1,37	1,65	2,05	1,43
	T. Süresi	332	374	266	222	178	256
ORTALAMASI	D. Hızı	0,93	1,08	1,07	1,17	1,41	1,13
	T. Süresi	392	337	340	313	258	322

¹⁵ Ortalama tahsil sürelerine ait kooperatif ortalamaları ve yılların ortalaması, alacak devir hızı kooperatif ortalamaları ve alacak devir hızı yılların ortalamasında yer alan oranların 365'e bölünmesi ile tespit edilmiştir.

2014-2018 dönemi itibari ile tarım kredi kooperatiflerinin alacak devir hızlarının yılda 0,61 ile 1,77 defa ve tahsil sürelerinin ise 596 ile 206 gün aralığında değişkenlik gösterdiği Tablo 15'ten anlaşılmaktadır. İncelenen kooperatiflerin genel ortalamasının yılda 1,13 defa ve 322 günde bir olduğu, senetli veya senetsiz ticari alacakların bir hesap dönemi içerisinde ortalama olarak 1,13 defa tahsil edilmiş olduğu söylenebilir. Merkez Birliği ve 16 Bölge Birliğinin finansal analizi üzerinde yoğunlaşan Seyfioğlu'nun(2010) tezinde, alacak devir hızı ve süreleri bu çalışma ile paralellik göstermiştir.

Alacaklar ne kadar sık tahsil edilirse o kadar iyi olacağından, ortalamanın üzerinde bulunan değerler başarılı sayılabilir. Dolayısıyla, Göynücek, Taşova, Gümüşhacıköy, Doluca, Sarıbuğday ve Aydınca Tarım Kredi Kooperatiflerinin, alacaklarını diğer kooperatiflere göre daha kısa sürede tahsil ettiklerini söylemek mümkündür. Geriye kalan 10 kooperatif için ise tahsilatta güçlük çektikleri ve fonlarının alacaklara bağlı olduğu yorumu yapılabilir.

Özellikle, 206 günde bir (1,77 defa) tahsilat yapan Göynücek Tarım Kredi Kooperatifinin diğerlerine nazaran alacaklarının yüksek likiditeye sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca Göynücek TKK'nın alacak devir hızı oranı her yıl düzeyli olarak artış göstermiştir. Bu oranın zaman içinde artması kooperatif yönetiminin başarısı olarak değerlendirilebilir.

İncelenen kooperatifler arasında en uzun tahsilat süresine (596 gün) sahip olan Terziköy Tarım Kredi Kooperatifi için, etkin bir tahsilat politikasına sahip olmadığı yorumu yapılabilir. Terziköy TKK'ye ait devir hızı oranının (0,61) düşük olması, alacakların tahsil edilmeme riskini artıracaktır. Bu durumda şüpheli alacaklar tutarında artış olması beklenebilir.

Üzerinde durulması gereken kooperatiflerden biri de Taşova TKK'dır. Bu kooperatifin cari oranı 0,47 (Tablo 8), asit-test oranı ise 0,41 (Tablo 9) olarak hesaplanmıştı. İlgili oranlarda gerçekleşen bu değerlerin, kısa vadeli borçları ödemede yetersiz olduğu belirtilmişti. Fakat, alacaklarını yılda ortalama 1,25 defa ve 292 günde bir tahsil eden Taşova TKK'nın alacaklarını tahsil etme yeteneğinin, içinde bulunduğu sektöre göre iyi olduğu anlaşılmaktadır. Netice olarak, cari oran ve asit-test oranı düşük olan Taşova TKK'nın alacak devir hızının yeterli seviyede

gerçekleşmesi, borçlarını geri ödemede fazla sorun yaşamayacağı şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmaya konu olan kooperatiflere dönemsel olarak bakıldığında, 2014'ten 2018'e kadar genellikle artış yaşandığı gözlemlenmiştir. Özellikle 2018 yılı, kooperatiflerin devir hızı ortalamasının 1,41 defa (258 günde bir) ile en yüksek olduğu yıldır. Bu düzeyli artışlar, kooperatif yöneticilerinin başarısı olarak nitelendirilebilir.

3.3.1.3.2. Stok Devir Hızı ve Süresi (Gün) Açısından Değerlendirme

Stok devir hızı, işletmeye ait stokların belirli bir dönem içerisinde kaç defa yenilendiğini göstermektedir. Satışların maliyeti ile stokların¹⁶ oranlanmasıyla hesaplanan bu oran, işletme stoklarının likiditesi hakkında da bilgiler verir. Oranın yüksek çıkması, stokların çabuk elden çıkarıldığını ve iyi yönetildiğini, satış hacminin ve kârın arttığını göstermektedir (Akgün 2002: 145).

Stokların Ortalama Devir Süresi, stok devir hızı oranının tamamlayıcısı olup, bir yıldaki gün sayısının stok devir hızı oranına bölünmesi ile hesaplanmaktadır. Stokların devir süresi, stokların kaç günde bir eritildiğini (Stokların kooperatifte kalma süresi) göstermektedir. Stokların ortalama devir süresi, geçmiş yıllar ve benzer işletmelerle karşılaştırılarak yorumlanmaktadır. Bu sürenin kısa olması olumlu yorumlanmaktadır (Çetiner 2010: 157).

Tarım kredi kooperatiflerinin stok devir hızı oranları ve stokların ortalama devir süreleri Tablo 16'da gösterilmiştir.

¹⁶ Normal koşullarda satışların maliyeti/ortalama stoklar şeklinde hesaplanması gereken bu oran; 2014 yılına ait ortalama stok tutarının tespit edilememesi ve diğer yıllarda stoklar ve ortalama stoklar arasında önemli bir farka rastlanmaması sebebiyle, paydada stoklar kalemi kullanılmıştır

Tablo 16: TKK’lerin Stok Devir Hızı ve Ortalama Devir Süresi Değerlerinin Seyri¹⁷

Kooperatif Adı		Yıllar					Koop. Ort.
		2014	2015	2016	2017	2018	
Gediksaray TKK	D. Hızı	7,33	7,52	12,31	9,31	12,30	9,75
	D. Süresi	50	49	30	39	30	37
Doğantepe TKK	D. Hızı	4,64	12,01	25,28	21,25	14,82	15,60
	D. Süresi	79	30	14	17	25	23
Göynücek TKK	D. Hızı	9,00	6,52	16,45	22,55	14,14	13,73
	D. Süresi	41	56	22	16	26	27
Taşova TKK	D. Hızı	5,21	8,42	6,92	7,20	12,00	7,95
	D. Süresi	70	43	53	51	30	46
Gümüşhacıköy TKK	D. Hızı	6,85	4,41	8,11	7,46	6,70	6,71
	D. Süresi	53	83	45	49	54	54
Doluca TKK	D. Hızı	2,84	7,96	8,03	4,66	6,65	6,03
	D. Süresi	129	46	45	78	55	61
Eraslan TKK	D. Hızı	4,29	8,20	9,54	8,11	12,19	8,46
	D. Süresi	85	45	38	45	30	43
Büyükkızılca TKK	D. Hızı	21,07	9,18	10,93	12,82	18,58	14,52
	D. Süresi	17	40	33	28	20	25
Uygur TKK	D. Hızı	15,42	11,62	13,60	10,45	7,62	11,74
	D. Süresi	24	31	27	35	48	31
Merzifon TKK	D. Hızı	3,93	5,78	9,51	7,18	8,83	7,05
	D. Süresi	93	63	38	51	41	52
Amasya TKK	D. Hızı	13,84	13,90	13,97	8,61	10,88	12,24
	D. Süresi	26	26	26	42	34	30
Terziköy TKK	D. Hızı	16,93	10,30	11,59	8,81	7,95	11,12
	D. Süresi	22	35	31	41	46	33
Alıcık TKK	D. Hızı	5,40	18,78	9,23	5,95	6,09	9,09
	D. Süresi	68	19	40	61	60	40
Sarıbuğday TKK	D. Hızı	4,13	4,29	5,77	7,26	9,63	6,22
	D. Süresi	88	85	63	50	38	59
Suluova TKK	D. Hızı	7,34	6,42	8,86	10,29	15,48	9,68
	D. Süresi	50	57	41	35	24	38
Aydınca TKK	D. Hızı	10,01	8,38	7,78	8,92	9,25	8,87
	D. Süresi	36	44	47	41	39	41
ORTALAMASI	D. Hızı	8,64	8,98	11,12	10,05	10,82	9,92
	D. Süresi	42	41	33	36	34	37

Tablo 16’da yer alan tarım kredi kooperatiflerinin stok devir hızlarının genel ortalamasına bakıldığında stokların bir hesap döneminde 9,92 defa ve 37 günde bir elden çıkarıldığı gözlemlenmektedir. Demir (2003) ile Amasya iline ait 16

¹⁷ Ortalama devir sürelerine ait kooperatif ortalamaları ve yılların ortalaması, stok devir hızı kooperatif ortalamaları ve stok devir hızı yılların ortalamasında yer alan oranların 365’e bölünmesi ile tespit edilmiştir.

kooperatifin finansal analizinin yapıldığı bu çalışmada, stok devir hızı ve sürelerinde ciddi anlamda benzerlik olduğu tespit edilmiştir.

Oran değerleri kooperatif genel ortalamasının üzerinde yer alan Doğantepe, Göynücek, Büyükkızılca, Uygur, Amasya ve Terziköy Tarım Kredi Kooperatiflerinin, çalışmadaki diğer kooperatiflere göre, mallarının (tohum, gübre, mazot, araç ve gereç vs.) stokta fazla beklemeden hemen satıldığı ve bu sebeple malların sürümünün iyi olduğu söylenebilir. Elindeki stokları süratle paraya çevirerek (likiditesi yüksek stoklar) satış hacmini genişleten kooperatiflerin daha yüksek bir kâr sağlaması olasıdır.

Ortalamanın altında olan tarım kredi kooperatifleri için ise ellerinde diğer kooperatiflere göre daha fazla stok bulundurdıkları, başka bir deyişle stoklarını hızlı bir şekilde elden çıkaramadıkları yorumu yapılabilir. Bu durum neticesinde, fiyat ve talep değişiklikleri, stokların satış yeteneğini kaybetmesi, stokların depo ve sigorta giderlerinin artması, stoklarda gıda vd. (gübre, yem, sera bitkisi ve tahıl gibi) mallar varsa bunların çürümesi ve bozulması bu tarım kredi kooperatiflerini olumsuz bir şekilde etkileyebilmektedir.

Beş yıllık ortalamalara bakıldığında en yüksek stok devir hızına sahip kooperatifin Doğantepe TTK olduğu (15,60 defa) görülmektedir. Ortalama 23 günde bir stoklarını elden çıkarabilen Doğantepe TTK'nin; pazarlama ve finans departmanlarının eşgüdüm içinde çalıştıklarını veya iyi bir stok karmasına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca, stokların iyi yönetildiği, aktiflerin yararlı kullanıldığı, satış hacminin genişlediği, kârın ve rekabet gücünün arttığından da söz edilebilir.

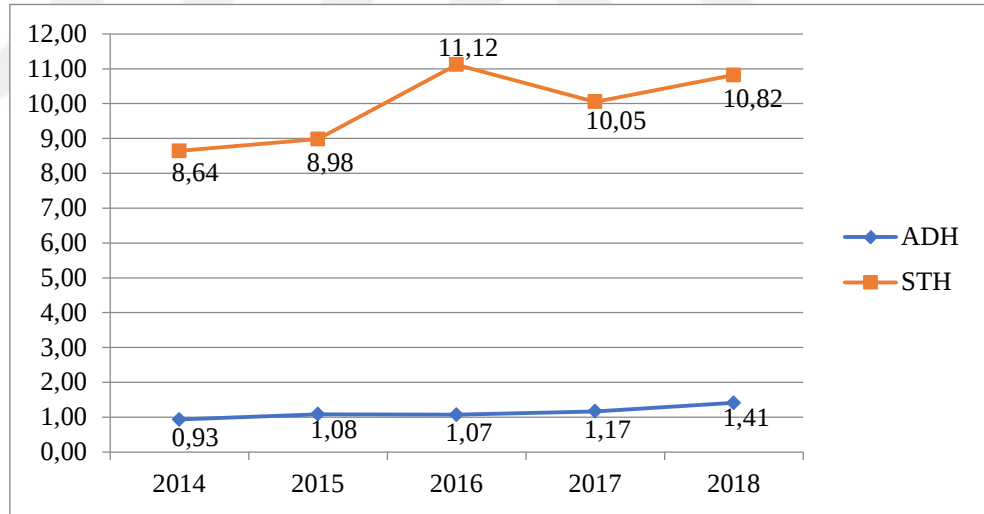
Kooperatifler arasında stok devir hızı oranı en düşük olanı (6,03 defa) Doluca Tarım Kredi Kooperatifidir. Ortalama 61 günde bir stoklarını elden çıkarabilen Doluca TTK'nin; elinde fazladan stok bulundurduğu (emniyet stokunun gereğinden fazla bulundurulduğu), stoklarını satamadığı veya spekülasyon amaçlarıyla stoklara aşırı yatırım yaptığı söylenebilir. Böylece, bu kooperatifin stok yönetiminin yeterli olmadığı, stok tutma maliyetleri artacağından kârda azalma yaşanacağı ve daha verimli alanlara yapılacak olan yatırımların aşırı şekilde stoklara yapılması sonucu gelir kaybı yaşanabileceği göz ardı edilmemelidir.

Yıllar bazında stok devir hızı oranı gözlemlendiğinde, 2014-2016 yılları arasında artış, 2017 yılında düşüş yaşandığı görülmektedir. Fakat incelemenin son yılında yine artış gerçekleştiği Tablo 16'dan anlaşılmaktadır. 2014 ve 2015 yılları ortalamaları, kooperatif genel ortalamasının altında olsa da 2016,2017 ve 2018 yıllarının ortalamasının üzerinde olduğu tespit edilmiştir.

Hesaplanan oranların tek başına işletmelerin mali durumları hakkında kesin bilgiler sunması beklenemez. Bulunan oranların belirli standartlara göre karşılaştırılması veya birlikte yorumlanması neticesinde daha anlamlı sonuçlara ulaşılması söz konusudur. Bu bağlamda, 16 TKK'nin 2014-2018 dönemine ait alacak devir hızı/süresi ve stok devir hızı/süresi arasındaki ilişkiler ele alınarak analiz biraz daha derinleştirilmeye çalışılmıştır. Bunun için üç farklı açıdan analiz ve değerlendirme yapılmıştır.

1. Alacak Devir Hızı ile Stok Devir Hızının Karşılaştırılması

16 TKK'nin 2014-2018 dönemine ait alacak devir hızı ve stok devir hızı ortalamalarına ait karşılaştırma Grafik 1'de yer almaktadır.

Grafik 1: TKK'lerin 2014-2018 Dönemine Ait ADH ve SDH Yıllık Ortalamaları

Çalışmanın kapsamını oluşturan kooperatiflere ait alacak devir hızı ve stok devir hızı yıllık ortalamalarının, inceleme döneminde göstermiş olduğu trend, grafik 1'deki gibidir. Grafikte de görüldüğü üzere, 2016 yılında alacak devir hızında, 2017 yılında ise stok devir hızında küçük çaplı düşüşler yaşanmıştır. Fakat genel olarak, iki oranda da her yıl pozitif yönlü bir eğilim olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, her iki oranın da birlikte artması, kaynak kullanımı açısından son derece olumlu bir gelişme

olarak nitelendirilebilir. Ancak kooperatiflerin, stokları elden çıkarma hızları ile bunları tahsil etme hızları arasında farkın çok olması ve bu farkın giderek de artması iyi bir durum değildir.

Grafik 1 dikkatli bir şekilde incelendiğinde, 2016 ve 2017 yıllarında alacak devir hızı ve stok devir hızının ters yönlü olarak hareket ettikleri görülmektedir. Bu durumda, sektördeki vade politikalarında dönemler itibari ile değişiklikler yapıldığını ve bu değişikliğin stok devir hızına yansıdığı söylenebilir.

2. Etkinlik Süresi Açısından Değerlendirilme

Etkinlik süresi (faaliyet döngüsü), ticari alacakların ortalama tahsil süresi ve stokların ortalama devir süresi olmak üzere iki temel faaliyet süresinin bileşiminden oluşmaktadır. Bu iki ayrı süreyi değişik bir bakış açısıyla değerlendirmeye yarayan etkinlik süresi, alacak tahsil süresine stok dönüşüm süresinin ilave edilmesiyle hesaplanmaktadır. Bu süre, malın stoklara yerleştirilmesinden, alacakların tahsil edildiği ana kadar olan gün sayısını göstermektedir. Bir başka deyişle, şirketin kasasından çıkan nakdin, ne kadar sürede geri döndüğünü ölçmektedir. Bu süre ne kadar kısaltılabilirse, etkinlik de o kadar artacaktır. Etkinlik süresinin kısa olması alacak ve stok yönetimindeki başarıya, yani alacak ve stok devir hızının yüksek olmasına bağlıdır (Akgüç 2013: 505; Karadeniz, Beyazgül 2016: 245).

Tablodaki rakamlar şu formülle elde edilmiştir:

$$\text{Etkinlik Süresi} = \frac{\text{İlgili Yılın Alacak Tahsil Süresi (gün)} + \text{İlgili Yılın Stok Devir Süresi (gün)}}{2}$$

TKK'lere ait hesaplanan etkinlik süreleri Tablo 17'de yer almaktadır.

Tablo 17: Etkinlik Süresi Değerlerinin Seyri (2014-2018)

Kooperatif Adı	Yıllar					Koop. Ort.
	2014	2015	2016	2017	2018	
Gediksaray TKK	466	441	455	484	423	450
Doğantepe TKK	448	386	401	424	379	396
Göynücek TKK	324	279	234	214	179	233
Taşova TKK	490	416	412	281	233	338
Gümüşhacıköy TKK	408	392	328	288	257	321
Doluca TKK	443	289	300	362	293	325
Eraslan TKK	703	521	439	417	247	413
Büyük kızılca TKK	341	463	484	680	667	490
Uygur TKK	392	432	395	384	336	382
Merzifon TKK	466	322	329	329	269	330
Amasya TKK	356	356	365	376	339	357
Terziköy TKK	698	563	704	573	653	629
Alıcık TKK	520	327	380	430	376	390
Sarıbuğday TKK	553	372	481	313	269	368
Suluova TKK	608	459	409	397	280	404
Aydınca TKK	368	418	313	263	218	297
ORTALAMASI	434	378	373	349	292	359

Kooperatiflerin etkinlik sürelerinin yer aldığı Tablo 17’de, beş yıllık kooperatifler genel ortalamasının 359 gün olduğu görülmektedir. Bu süre normal şartlarda yetersiz gibi görülse de tarım kredi kooperatiflerinin yapıları düşünüldüğünde (alacakların vadesi çiftçilerin lehine daha uzun olabilmekte) ortalama için yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Ayrıca etkinlik süresi yıllar itibariyle azalış göstermektedir ki bu da olumlu bir gelişmedir.

Etkinlik süresi, kooperatiflerin yıllık bazda ortalamaları dikkate alınarak incelendiğinde, 2014’ten 2018 yılına kadar sürekli düştüğü görülmektedir. Etkinlik süresinin kısa olması, kooperatiflerin kasasından çıkan nakdin daha kısa sürede döneceği anlamına geldiği için bu sürenin sürekli azalması, kooperatifler için önemli ve olumlu bir gelişme olarak yorumlanabilir. Süredeki bu azalmanın sebebi ise kooperatiflerin ortalama alacak tahsilat süresi ve stok dönüşüm sürelerinin her yıl azalmasıdır. Karşılıklı etkileşim içerisinde olan bu iki devir süresinden, etkinlik süresine daha fazla etki eden faktörün alacak tahsil süresi olduğunu anlamak mümkündür. Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse; 2017 yılında stok dönüşüm

süresinde yaşanan artışa karşılık alacak tahsil süresinde düşüş yaşanmış, netice olarak etkinlik süresi de aynı dönemde azalmıştır.

Ortalama etkinlik süreleri kooperatif genel ortalamasının (359) altında olan, Göynücek, Taşova, Gümüşhacıköy, Doluca, Merzifon, Amasya ve Aydınca tarım kredi kooperatifinin nakitlerinin geri dönme sürelerinin diğer 9 kooperatife göre daha iyi olduğunu söylemek mümkündür.

16 tarım kredi kooperatifinin ortalama etkinlik sürelerine bakıldığında, stok dönüşüm süresinde dönemler arasında dalgalanmalar olsa da alacak tahsil süresini her yıl azaltmayı başaran Göynücek TKK 233 günle en kısa etkinlik süresine sahiptir. En uzun etkinlik süresine sahip kooperatif ise her iki devir hızında da istikrarsız bir grafik çizen ise Terziköy TKK'dır (629 gün).

3. Nakit Dönüşüm Süresi (NDS) Açısından Değerlendirilmesi

İşletmelerin dönen varlıklarının likiditesi, nakit dönüşüm süresinin bir fonksiyonudur. İşletme kredili olarak hammadde ve malzeme aldığı kısa vadeli borçları artar ve bu borçları bir süre sonra öder. Daha sonra işletme bu hammadde ve malzemeyi üretimde kullanır ve katma değer kazandırarak nakit veya kredili olarak satar. Kredili satıştan doğan bedellerin tahsil edilmesi ile işletmenin nakit mevcudunda artış olur. İşte bu süreç, yani hammadde alımından kredili satış bedelinin tahsiliyle son bulan bu dönem, işletmenin “Nakit Dönüşüm Süresi” olarak tanımlanmaktadır. Finansmanda temel ilke, nakdi mümkün olduğu kadar kısa sürede tahsil etmek ve mümkün olduğu kadar geç ödeme yapmaktır. Nakit yönetimi genel olarak nakit dönüşüm süresine dayandırılır. Bu sebeple işletmelerin likit yapılarının yeterli olup olmadığının açık bir şekilde anlaşılabilmesi için NDS'nin analiz edilmesi gerekmektedir. Çünkü NDS, likidite oranlarında olduğu gibi dönen varlıklar ile kısa vadeli borçlar üzerinde odaklanarak, işletme likiditesinin önemini gösterir (Sakarya 2008: 231-232; Yücel, Kurt 2002: 2).

Nakit dönüşüm süresi, stok devir süresi ve alacak devir süresinin uzaması, ticari borç devir süresinin de değişmediği varsayımı ile artış göstermektedir. Stok ve alacak devir hızının değişmediği durumda ticari borç devir hızı kısalsaydı, NDS'de yine artış olacaktır. NDS'deki artış işletmenin finanslanma ihtiyacının da arttığını göstermekte olup, erken uyarı ölçüsü olarak kullanılır. Bu sürenin uzaması aynı

zamanda işletmenin stoklarının devrinde ve/veya alacaklarının tahsilinde sorunlar olduğunu gösterir. Bu sorun, ticari borç devir süresinin uzaması ile maskelenebilir ancak giderilemez (Ege vd. 2016: 180-181). Nakit dönüşüm süresini düşürücü etkiye sahip olan borç devir süresinin yüksek olması istense de bu yüksekliğin sebebi vadesi gelmesine rağmen ödenemeyen borçlardan kaynaklanıyor olabilir. Bu durumda işletmelerin kredi riskine sahip olduklarından söz edilebilir (Akgün 2002: 6). Nakit dönüşüm süresi, işletmenin faaliyetlerinden ne kadar sürede nakit sağladığını gösterdiği için bu süresinin uzaması, işletmenin nakit sıkıntısı yaşayabileceğini ve günlük faaliyetlerini yürütebilmesi için gerekli olan net çalışma sermayesine olan ihtiyacın da artmasına sebep olacaktır. Nakit dönüşüm süresinin kısalması ise firmanın çalışma sermayesinin ticari borç ile finanse edildiğini gösterir ve olumlu yorumlanır. Hatta bu süresinin azalması genelde firmaların ticari itibarlarının artmasına sebep olduğu gibi iyi bir finans yönetimine sahip olduğunu da gösterir. Ayrıca bu durumda likiditeye olan ihtiyaçta azalacaktır (Karadeniz 2012: 125-126).

Nakit dönüşüm süresi stokların, ticari alacakların ve ticari borçların (kısa vadeli) devir sürelerine bağlı olup aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$\text{Nakit Dönüşüm Süresi} = \frac{\text{İlgili Yılın Alacak ve Stok Devir Süresi(gün)} (-) \text{İlgili Yılın Ticari Borç Devir Süresi(gün)}}{}$$

Nakit dönüşüm süresinin hesaplanabilmesi için stok, alacak ve borç devir süresinin bilinmesi gerekmektedir. Alacak devir süresi Tablo 15'te, stok devir süresi ise Tablo 16'da verilmiştir. Kooperatiflere ait ticari borç dönüşüm süreleri hesaplanmış fakat değerlendirmeye dahil edilmediği için EK 1'de gösterilmiştir.

Hesaplanan nakit dönüşüm süreleri Tablo 18'deki gibidir.

Tablo 18: Nakit Dönüşüm Süresi Değerlerinin Seyri (2014-2018)

Kooperatif Adı	Yıllar					Koop. Ort.
	2014	2015	2016	2017	2018	
Gediksaray TKK	211 ¹⁸	216	450	477	416	351
Doğantepe TKK	-208	-174	382	409	363	143
Göynücek TKK	35	249	227	202	169	163
Taşova TKK	84	114	373	243	223	179
Gümüşhacıköy TKK	98	321	318	247	231	229
Doluca TKK	287	288	284	338	286	284
Eraslan TKK	158	285	430	404	245	252
Büyükkızılca TKK	338	327	475	672	653	456
Uygur TKK	-157	-219	382	369	324	134
Merzifon TKK	445	246	319	310	255	302
Amasya TKK	338	206	357	370	331	319
Terziköy TKK	448	241	699	553	625	504
Alıcık TKK	469	326	364	408	357	368
Sarıbuğday TKK	517	328	469	286	264	343
Suluova TKK	406	276	393	372	270	317
Aydıncı TKK	73	389	298	235	197	220
ORTALAMASI	181	190	360	329	279	262

Tablo 18’de de görüldüğü üzere araştırmadaki kooperatiflerin ortalama nakit dönüşüm süreleri 262 gün olarak hesaplanmıştır. Yani kooperatifler, nakitlerini ortalama 262 günlük bir süre zarfında tekrar nakde dönüştürebilmektedir. Yıllık bazda ortalama NDS incelendiğinde, 2014-2016 yılları arasında artış, 2017 ve 2018 yılında ise azalış yaşandığı görülmektedir. Bu durum olumlu bir gelişme olarak yorumlanmayabilir. Kooperatifler özellikle 2016 yılından itibaren daha yüksek nakit dönüşüm süresine sahiptir. Bunun sebebi ise NDS’yi düşürücü etkiye sahip ticari borç devir süresinin önceki yıllara göre çok kısa oluşudur. Son üç yılda, likiditeye olan ihtiyacın artması ile birlikte kooperatiflerin, dönen varlıklarına daha fazla yatırım yapması gerekliliğinden söz edilebilir.

¹⁸ Kooperatiflere ait nakit dönüşüm süresinin nasıl hesaplandığı bir kooperatif üzerinde aşağıda gösterilmiştir.

Gediksaray TKK	Alacak DS	Stok DS	Tic. Borç DS	Nakit DS
2014	416	50	254	212

Alacak tahsil süresi, stok devir süresi ve borç devir süresi faktörlerinin dengeli olması gerekmektedir. Bu doğrultuda en kısa NDS'ye sahip olan Uygur TKK'nın, diğer kooperatiflere oranla işletme sermayesine daha az ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, kasasından çıkan nakdini ortalama 134 günlük bir süre zarfında geri nakde çeviren Uygur TKK, ertelenen ödemelere bağlı olarak daha fazla likiditeye sahip olduğu, net nakit akışının bugünkü değerinin yükseldiği ve böylece firma değerinin arttığı söylenebilir.

Terziköy TKK ise en uzun nakit dönüşüm süresine (504 gün) sahip kooperatiftir. Terziköy TKK'nın diğer kooperatiflere oranla daha fazla kaynağa ihtiyacı olduğu görülmektedir. Bu kooperatife ait NDS'nin yüksek oluşuna sebep olarak, stoklarını elden hemen çıkaramaması ve alacaklarını tahsilde güçlük çekmesi gösterilebilir. Bu durumda NDS'yi ancak borç devir süresini artırarak (borçlanma vadelerini uzatmak) kısaltabilecektir

3.3.1.3.3. Aktif Devir Hızı Açısından Değerlendirme

Aktif devir hızı oranı, varlıkların kaç katı satış yapıldığını göstermektedir. Net satışların toplam aktifle oranlanmasıyla hesaplanan bu oran, işletmelerdeki varlık kullanımının verimliliğini de ölçmektedir. Bu oranın 2 ile 4 arasında olması uygun görülmektedir (Çetiner 2010: 161; Lazol 2010: 67). Aktif devir hızı oranı yüksek olan işletmeler, riski az olan işletmelerdir.

Tablo 19'da 16 tarım kredi kooperatifine ait aktif devir hızı oranları yer almaktadır.

Tablo 19: TKK'lerin Aktif Devir Hızı Oran Değerlerinin Seyri

Kooperatif Adı	Yıllar					Koop. Ort.
	2014	2015	2016	2017	2018	
Gediksaray TKK	0,68	0,67	0,66	0,61	0,71	0,67
Doğantepe TKK	0,69	0,77	0,70	0,70	0,77	0,73
Göynücek TKK	0,96	1,07	1,28	1,41	1,74	1,29
Taşova TKK	0,62	0,71	0,71	0,99	1,25	0,85
Gümüşhacıköy TKK	0,33	0,72	0,83	0,95	1,15	0,80
Doluca TKK	0,75	1,08	1,02	0,89	1,03	0,95
Eraslan TKK	0,44	0,62	0,72	0,71	1,18	0,73
Büyükkızılca TKK	0,62	0,48	0,50	0,40	0,42	0,49
Uygur TKK	0,70	0,68	0,79	0,81	0,91	0,78
Merzifon TKK	0,67	0,91	0,89	0,92	1,14	0,91
Amasya TKK	0,52	0,64	0,67	0,71	0,84	0,68
Terziköy TKK	0,41	0,51	0,41	0,50	0,45	0,46
Alıcık TKK	0,26	0,34	0,29	0,28	0,34	0,30
Sarıbuğday TKK	0,26	0,37	0,32	0,36	0,41	0,34
Suluova TKK	0,50	0,66	0,71	0,73	1,02	0,72
Aydınca TKK	0,86	0,77	0,93	1,13	1,32	1,00
ORTALAMASI	0,58	0,69	0,71	0,76	0,92	0,73

16 tarım kredi kooperatifine ait aktif devir hızı oranı genel ortalamasının 0,73 olarak gerçekleştiği Tablo 19'da görülmektedir. Genel ortalamanın, arzu edilen 2-4 aralığından çok uzakta olduğu saptanmıştır. Oranların bu derece düşük olmasının sebebi; genel olarak kooperatif işletmelerinde duran varlıkların az düzeyde olması olabilir.

Araştırmada, Göynücek, Taşova Gümüşhacıköy, Doluca, Uygur, Merzifon ve Aydınca Tarım Kredi Kooperatiflerinin oran ortalamalarının kooperatif genel ortalamasının üzerinde; Doğantepe ve Eraslan Tarım Kredi Kooperatiflerinin oran ortalamalarının ise kooperatif genel ortalamasına eşit olduğu görülmektedir. Kooperatiflerin hiçbiri arzu edilen seviyede olmasa da, kooperatif genel ortalamasının üzerinde bulunan bu kooperatiflerin satış hacmi başarılarının diğer 7 kooperatife kıyasla daha iyi olduğunu söylemek mümkündür.

Tüm yıllarda aktif devir hızı artan, ortalama olarak toplam varlıklarını 1,29 defa net satışları ile yenileyebilen Göynücek Tarım Kredi Kooperatifi, istenilen orana en yakın seviyede olan kooperatiftir. Dolayısı ile Göynücek TKK'nın risk düzeyinin diğer kooperatiflere oranla az olduğu düşünülebilir.

Yıllık ortalamalar düzeyinde aktif devir hızı oranı incelendiğinde, her yıl istikrarlı bir artış dikkat çekmektedir. Bu durum, kooperatiflere ait net satışların sürekli artış halinde olduğu veya atıl bulunan varlıkların aktif bir şekilde kullanılmaya başlandığı şeklinde yorumlanabilir.

3.3.1.4. Kârlılık Oranları Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Kârlılık oranları, işletmelerin inceleme dönemi içerisinde, faaliyetleri sonucu yeterli kâr elde edip edemediğini ölçen oranlardır. Ayrıca kârlılık oranları sonucunda işletme yöneticilerinin başarıları da ölçülmüş olacaktır (Çetiner 2010: 161; Lazol 2010: 71). Bu oranlar değerlendirilirken, aynı sektörde yer alan diğer işletmelerin kârlılık oranları ile karşılaştırma yapılır. Ayrıca işletmenin geçmiş dönem kârlılık oranları da cari dönemdeki durumla karşılaştırılabilmektedir (Bakır, Şahin 2009: 146). Bu oranların hesaplanmasında bilanço ve gelir tablolarından yararlanılmaktadır.

Bu aşamada kârlılık oranları içerisinde yer alan; net kâr/net satışlar oranı, özsermaye kârlılığı oranı ve aktif (varlık) kârlılığı oranı ele alınmış, analiz edilerek yorumlanmıştır.

3.3.1.4.1. Net Kâr Oranı Açısından Değerlendirme

Net kâr oranı olarak da ifade edilen bu oran işletmenin bir dönemlik faaliyetlerinin ne ölçüde kârlı olduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle net kâr oranı; işletmenin vergiden sonra ne oranda kârlılık gösterdiğini ölçmektedir. (Demir vd. 2016: 349). Net satışların yüzde kaçının dönem net kârı olduğunu gösteren bu oranın yüksek olması arzu edilir. Bahsi geçen bu oranın anlamlı bir şekilde yorumlanabilmesi için, diğer işletmeler ve geçmiş dönem rakamları ile karşılaştırılması gerekmektedir (Çetiner 2010: 161).

Tarım kredi kooperatiflerinin net kar oranları hesaplanmış ve Tablo 20'de gösterilmiştir. Bu aşamada, oran ortalamasının ve yorumlanmasının daha anlamlı

olması için ortalaması (-) çıkan (zarar eden) kooperatifler ayrı bir tabloda belirtilmiştir.

Tablo 20: Net Kâr Oranı Pozitif Olan Kooperatifler

Kooperatif Adı	Yıllar					Koop. Ort.
	2014	2015	2016	2017	2018	
Gediksaray TKK	0,0034	-0,0353	0,0082	0,0085	0,0221	0,0014
Göynücek TKK	0,0130	0,0068	0,0466	0,0267	0,0641	0,0315
Gümüşhacıköy TKK	-0,0092	-0,0133	0,0057	0,0001	0,0343	0,0035
Doluca TKK	0,0214	-0,0112	0,0003	0,0003	0,0302	0,0082
Eraslan TKK	-0,0482	0,0105	0,0245	0,0465	0,0482	0,0163
Büyükkızılca TKK	0,0469	0,0745	0,1302	0,0823	0,1547	0,0977
Merzifon TKK	-0,0038	-0,0049	0,0128	0,0196	0,0479	0,0143
Amasya TKK	0,0357	0,0130	0,0417	0,0375	0,0618	0,0380
Terziköy TKK	0,0037	0,0071	0,0002	0,1025	0,0954	0,0418
Alıcık TKK	0,1812	0,1791	0,3396	0,3392	0,3971	0,2872
Sarıbuğday TKK	0,1648	0,1435	0,2705	0,2585	0,2982	0,2271
Suluova TKK	0,0029	-0,0045	0,0463	0,0270	0,0444	0,0232
Aydınca TKK	0,0187	-0,0153	-0,0052	0,0291	0,0133	0,0081
ORTALAMASI	0,0331	0,0269	0,0709	0,0752	0,1009	0,0614

Tablo 20’de, 13 kooperatifin net kâr oranı ortalaması %6’nın biraz üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu orana göre net satışlarının ortalama %6’sı kooperatiflere net kâr olarak kalmaktadır. Seyfioğlu (2010) ile Amasya iline ait 16 kooperatifin finansal analizinin yapıldığı bu çalışmada, net kâr oranları rakamları ile benzeşmektedir.

Alıcık (%28,72) ve Sarıbuğday (%22,71) Tarım Kredi kooperatiflerinin net kâr oranlarının diğer kooperatiflerin çok üzerinde olduğu açık bir şekilde Tablo 20’de görülmektedir. Bahsi geçen bu iki kooperatifin özellikle 2016,2017 ve 2018 yıllarında dönem net kârlarını artırdıklarını, bunun sonucu olarak da net kâr oranının bu yıllarda ciddi artışlar yaşadığı gözlemlenmiştir. Bu iki kooperatifin, hem istikrarlı bir şekilde her dönem kârlarını artırmasını hem de net kâr oranının ortalama değerlerinin diğer kooperatiflere göre hatırı sayılır seviyede fazla oluşunu, yöneticilerinin başarısı olarak yorumlamak mümkündür. Beş yıllık ortalaması, kooperatif genel ortalamasının üzerinde olan Büyükkızılca (%9,77) Tarım Kredi Kooperatifinin de diğer kooperatiflere kıyasla satış hasılatının daha fazla bir kısmı

kooperatife kalmıştır. Net kâr oranları yüksek olan bu kooperatiflerin, hem yatırım, üretim ve fiyatlandırma hem de finanslama politikalarının uygun olduğunun göstergesidir.

Diğer 10 tarım kredi kooperatifinin net kâr oranları %0,14 ile %4,18 arasında değişkenlik gösterdiği Tablo 20’de belirtilmiştir. Yıllar bazında oranın ortalama değerlerine bakıldığında ise; 2015 yılında küçük bir düşüş yaşansa da genel olarak artış yönünde bir eğilim söz konusudur.

Tablo 21: Net Kâr Oranı Negatif Olan Kooperatifler

Kooperatif Adı	Yıllar					Koop. Ort.
	2014	2015	2016	2017	2018	
Doğantepe TKK	0,0298	-0,0282	0,0068	-0,0233	0,0136	-0,0002
Taşova TKK	-0,1226	-0,1434	-0,1980	-0,1399	-0,1330	-0,1474
Uygur TKK	-0,0056	-0,0614	-0,0387	-0,0614	-0,0284	-0,0391
ORTALAMASI	-0,0328	-0,0777	-0,0766	-0,0749	-0,0493	-0,0622

Tablo 21’de de görüldüğü gibi Doğantepe, Taşova ve Uygur Tarım Kredi Kooperatiflerinin net kâr oranları negatif çıkmıştır. Genel ortalamaları ise %-6’nın üzerinde hesaplanmıştır. Özellikle Taşova Tarım Kredi Kooperatifinin, net satış hasılatının %14,74’ü kadar zarar ettiği anlaşılmaktadır.

3.3.1.4.2. Öz Sermaye Kârlılığı Açısından Değerlendirme

Özsermaye kârlılığı (Mali rantabilite oranı), işletme sahip ve sahipleri tarafından sağlanan kaynağın bir birimine düşen kâr payını göstermektedir. Başka bir deyişle, işletmeye ortaklarca tahsis edilmiş bulunan fonların ne ölçüde etkin ve verimli kullanıldığını tespit etmeye yönelik kullanılan bir kârlılık oranıdır (Akdoğan, Tenker 2001: 637; Lazol 2010: 73). Ortaklar veya yatırımcılar bu oranın yüksek olmasını isterler. Net kâr ile Öz sermayenin oranlanması sonucu hesaplanan bu oranın yüksek olması, bir bakıma işletme yönetiminin başarısı olarak görülmektedir (Çetiner 2010: 162).

13 kooperatife ait mali rantabilite oranları Tablo 22’deki gibidir.

Tablo 22: TKK'lerin Özsermaye Oran Değerlerinin Seyri¹⁹

Kooperatif Adı	Yıllar					Koop. Ort.
	2014	2015	2016	2017	2018	
Gediksaray TKK	0,01	-0,12	0,03	0,03	0,10	0,01
Göynücek TKK	0,05	0,03	0,15	0,09	0,24	0,11
Gümüşhacıköy TKK	-0,02	-0,03	0,01	0,00	0,15	0,02
Doluca TKK	0,10	-0,06	0,00	0,00	0,21	0,05
Eraslan TKK	-0,21	0,05	0,14	0,22	0,28	0,10
Büyüküzülca TKK	0,20	0,27	0,39	0,21	0,34	0,28
Merzifon TKK	-0,01	-0,02	0,05	0,08	0,23	0,06
Amasya TKK	0,11	0,04	0,14	0,12	0,23	0,13
Terziköy TKK	0,01	0,03	0,00	0,36	0,27	0,13
Alıcık TKK	0,05	0,06	0,11	0,11	0,16	0,10
Sarıbuğday TKK	0,04	0,06	0,09	0,11	0,14	0,09
Suluova TKK	0,01	-0,02	0,19	0,11	0,23	0,10
Aydınca TKK	0,04	-0,04	-0,01	0,07	0,04	0,02
ORTALAMASI	0,03	0,02	0,10	0,12	0,20	0,09

Tablo 22’de de görüldüğü üzere, incelenen 13 kooperatifin mali rantabilite oranları kooperatif genel ortalaması 0,09 olarak gerçekleşmiştir. Yıllar bazında kooperatiflerin öz sermaye kârlılıklarına bakıldığında, 2015 yılında az da olsa bir düşüş yaşansa da, olumlu yönde bir eğilim olduğundan söz edilebilir.

Kooperatiflerden, öz kaynak kârlılığı en yüksek olanı Büyüküzülca Tarım Kredi Kooperatifidir. Öz kaynaklarının bir birimine düşen ortalama kâr payı %28 olan Büyüküzülca TKK’nın, incelenen diğer kooperatiflere oranla daha iyi yönetildiği söylenebilir. Bu kooperatifin yanı sıra, Göynücek, Eraslan, Amasya, Terziköy, Alıcık ve Suluova Tarım Kredi Kooperatiflerinin de kooperatif genel ortalamasının üzerinde oldukları saptanmıştır. Geriye kalan 6 kooperatifin ise ortalamanın altında yer aldıkları, hatta bazı kooperatiflerin negatife düşme düzeyinde oldukları belirlenmiştir.

¹⁹ İncelenen kooperatiflerden Doğanstepe, Taşova ve Uygur Tarım Kredi Kooperatiflerinin, inceleme döneminin tamamında zarar ettikleri tespit edilmiştir. Aynı kooperatiflerin, geçmiş yıllara ait zararlarının fazla olmasından dolayı öz kaynaklarının da tüm yıllarda negatif (-) olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, bu üç TKK’nın mali rantabilite oranlarının hesaplanması ve yorumlanması olanaksız hale gelmiş ve değerlendirme dışında bırakılmıştır.

Mali rantabilite oranı için genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; tarım kredi kooperatiflerinin amaçları ve çalışma koşulları dikkate alındığında, öz sermayelerin alternatif alanlarda kullanımı sınırlı olduğundan, incelenen kooperatiflerde hesaplanan mevcut oranların yeterli düzeyde olduğu kabul edilebilir.

3.3.1.4.3. Aktif (Varlık) Kârlılığı Oranı Açısından Değerlendirme

Varlıkların kârlılığı oranı olarak da bilinen aktif kârlılığı oranı, varlıkların işletmede ne ölçüde kârlı kullanıldığını tespit etmek için hesaplanmaktadır. İşletmenin kazanç gücü bu oran ile ortaya konmaktadır. İşletmenin geçmiş yılları ve benzer işletmeler ile karşılaştırılarak daha anlamlı bir şekilde yorumlanabilen bu oranın düşük olması, aşırı/atıl varlık bulunduğunun veya yetersiz kâr sağlandığının bir göstergesi olarak kabul edilir. Oran, net kârın aktif toplama bölünmesi ile elde edilmektedir (Akgüç 2013: 516).

Tablo 23'te, 13 tarım kredi kooperatifini aktif kârlılığı oranları verilmiştir.

Tablo 23: TTK'lerin Aktif (Varlık) Kârlılığı Oran Değerlerinin Seyri²⁰

Kooperatif Adı	Yıllar					Koop. Ort.
	2014	2015	2016	2017	2018	
Gediksaray TTK	0,002	-0,024	0,005	0,005	0,016	0,001
Göynücek TTK	0,012	0,007	0,060	0,038	0,112	0,046
Gümüşhacıköy TTK	-0,003	-0,010	0,005	0,000	0,039	0,006
Doluca TTK	0,016	-0,012	0,000	0,000	0,031	0,007
Eraslan TTK	-0,021	0,006	0,018	0,033	0,057	0,019
Büyükkızılca TTK	0,029	0,036	0,065	0,033	0,066	0,046
Merzifon TTK	-0,003	-0,005	0,011	0,018	0,054	0,015
Amasya TTK	0,018	0,008	0,028	0,027	0,052	0,027
Terziköy TTK	0,002	0,004	0,000	0,051	0,043	0,020
Alıcık TTK	0,047	0,061	0,099	0,094	0,136	0,087
Sarıbuğday TTK	0,042	0,053	0,085	0,093	0,123	0,080
Suluova TTK	0,001	-0,003	0,033	0,020	0,045	0,019
Aydınca TTK	0,016	-0,012	-0,005	0,033	0,018	0,010
ORTALAMASI	0,012	0,009	0,031	0,034	0,061	0,029

13 tarım kredi kooperatifinin, varlıkların kârlılığı oranlarının genel ortalamasının %2,9 olarak hesaplandığı Tablo 23'te belirtilmiştir. Dönemsel olarak oran incelendiğinde ise, 2015 yılı dışında genel olarak bir iyileşmenin olduğu gözlemlenmektedir.

Aktif kârlılığı oranında özellikle Alıcık (%8,7) ve Sarıbuğday (%8) Tarım Kredi Kooperatifleri ön plana çıkmaktadır. Bu iki kooperatifin, çalışmada yer alan diğer kooperatiflere kıyasla kazanç güçlerinin daha iyi olduğu söylenebilir. Her iki kooperatifte, çalışmaya konu olan yılların tamamına yakınında varlıklarının kârlılıklarını artırmayı başarmıştır. Genel ortalamanın üzerinde yer alan Göynücek ve Büyükkızılca Tarım Kredi Kooperatiflerinin de incelemesi yapılan diğer

²⁰ Doğanstepe, Taşova ve Uygur Tarım Kredi Kooperatiflerinin Aktif Kârlılığı Oranları aşağıdaki gibi olup, bu kooperatiflerin incelenen tüm yıllarda zarar ettikleri tespit edilmiştir. Bundan dolayı, anılan kooperatiflerin aktif kârlılığı oranları negatif gelmiş, ortalamayı ve çalışmanın akıbetini olumsuz etkilediği için, bahsi geçen oranda değerlendirme dışında bırakılmıştır.

Kooperatif Adı	2014	2015	2016	2017	2018	Koop. Ort.
Doğanstepe TTK	0,021	-0,022	0,005	-0,016	0,010	-0,0004
Taşova TTK	-0,076	-0,102	-0,140	-0,138	-0,166	-0,124
Uygur TTK	-0,004	-0,042	-0,031	-0,050	-0,026	-0,030

kooperatiflere nispeten, net kârlarının aktif toplamaları içerisinde daha büyük bir paya sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Geriye kalan 9 tarım kredi kooperatifinin, varlıkların kârlılığı oranları ise 0,001-0,027 aralığında gerçekleşmiştir. Oran değerinin belirtilen kooperatiflerde bu denli düşük gelmesinin sebebi, fazla veya atıl varlık bulundurdıkları ya da kâr düzeylerinin yeterli büyüklükte olmamasından kaynaklanabilir.

3.3.2. Eğilim Yüzdeleri Analizi (Trend Analizi) Sonuçları

Trend analizi uygulamaya konulurken, araştırmaya konu olan 16 tarım kredi kooperatifinin 2014-2018 dönemi konsolide bilanço ve gelir tablolarından faydalanılmıştır. Fakat, her bir kooperatifin muhasebe kalemleri için ayrı ayrı trend hesaplanmamıştır. Hesaplanması ve yorumlanmasının daha kolay ve anlaşılabilir olacağı düşüncesiyle, araştırmada yer alan 16 TTK tek bir kooperatif gibi düşünülmüş ve bu şekilde trend analizi uygulamaya geçirilmiştir. Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse; üzerinde çalışılan tüm kooperatiflerin 2014 yılı dönen varlıklar kalemine ait tutarların aritmetik ortalaması alınmış ve bu yıl için bir tane dönen varlıklar tutarı ortaya çıkması sağlanmıştır. Aynı şekilde çalışma kapsamında yer alan diğer yıllarda hesaplanarak trend analizi için uygun bir zemin oluşturulmuştur.

Eğilim yüzdeleri analiz tekniğine göre hazırlanan mali tabloların yorumunda, finansal tablo kalemlerinin tek başlarına göstermiş olduğu eğilim, yöneticiler veya analistler için yeterli seviyede doyurucu bilgi veremeyebilir. Bu sebeple, aralarında anlamlı ilişki kurulabilen ve birbirini doğrudan doğruya etkileyen finansal tablo kalemlerinin bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda finansal tablo kalemleri arasında birçok anlamlı ilişki kurulabilmektedir. Yapılan bu araştırmada ise 5 ilişki üzerinde durulmuştur.

Bu doğrultuda, aralarından anlam ilişkisi kurulabilen finansal tablo kalemleri aşağıdaki gibi olup, devamında bu ilişkiler grafik ve tablolar yardımıyla analiz edilerek yorumlanmıştır²¹.

➤ Stoklar - Net Satışlar

²¹ Finansal tablo kalemlerinin trend hesaplamalarında sabit baz yılı yöntemi kullanılmıştır.

- Dönen Varlıklar - KVKYK
- Ticari Alacaklar – Net Satışlar
- Stoklar – Ticari Borçlar
- Ticari Alacaklar – Ticari Borçlar

İncelenecek bu ilişkilere ait trendlere göre ciddi anlamda sapma gösteren kooperatif veya kooperatifler üzerinde çalışma derinleştirilmiş ve aynı başlık altında bahsedilmiştir.

3.3.2.1. Stoklar İle Net Satışların Göstermiş Olduğu Eğilim

Genellikle, stoklardaki azalış ya da az miktardaki artışa karşılık net satışlarda yaşanacak daha yüksek bir artış işletmenin lehine yorumlanacak bir durumdur. Fakat net satışlardaki azalış ya da az miktardaki artışa karşılık stokların daha yüksek oranda artış göstermesi, işletmenin stoklarını elden çıkartmakta güçlük çektiği veya stoklarına fazla yatırım yaptığı şeklinde yorumlanmaktadır (Akdoğan, Tenker 2001: 591; Çetiner 2010: 143).

Araştırma kapsamında yer alan 16 TKK'nin finansal tablo kalemlerinin yıllar bazında aritmetik ortalamaları alınarak hesaplanan stoklar ve net satışlara ait tutarlar Tablo 24'te gösterilmiştir.

Tablo 24: Stoklar ve Net Satışların Ortalama Tutarları (2014-2018)

İlişkili Kalemler	Tutar (TL)				
	2014	2015	2016	2017	2018
Stoklar	428.604	467.833	432.160	583.979	681.115
Net Satışlar	3.404.783	4.127.979	4.758.945	5.773.194	8.293.013

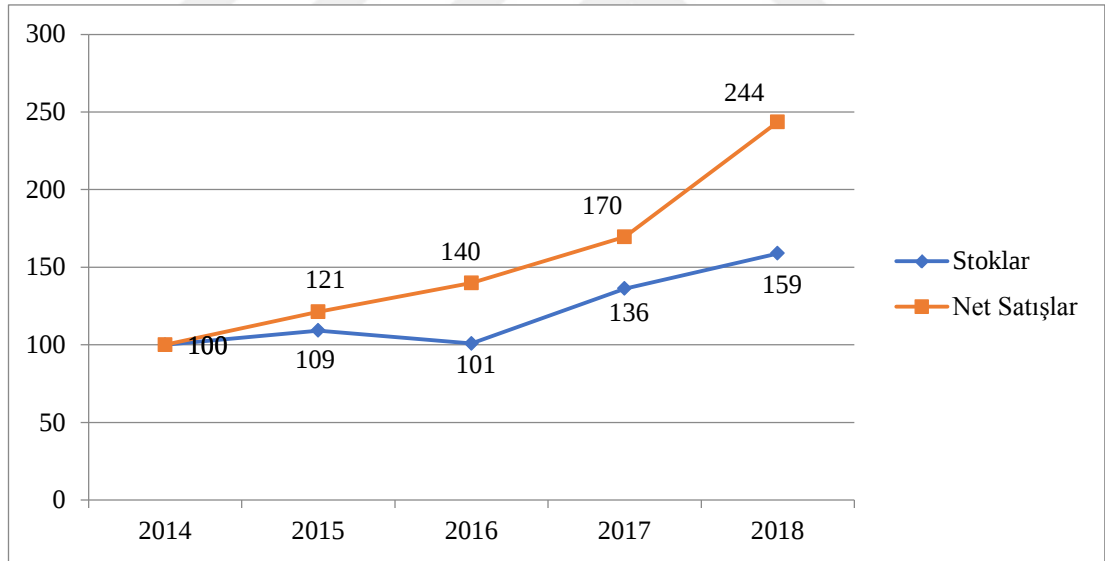
Bu iki kaleme ait eğilimlerin gösterildiği trend analizi Tablo 25'teki gibidir. Bu eğilimler ise Grafik 2'de gösterilmiştir.

Tablo 25: Stoklar İle Net Satışlar Trendi (2014-2018)

İlişkili Kalemler	Yıllar				
	2014	2015	2016	2017	2018
Stoklar	100	109	101	136	159
Net Satışlar	100	121	140	170	244

Tablo 25 ve Grafik 2’de görüldüğü üzere 2016 yılında stoklarda yaşanan düşüş dışında her iki kaleminde artış eğilimine sahip olduğu söylenebilir. Fakat net satışların stoklara göre daha fazla artış trendinde olduğu görülmektedir. Net satışların stoklara oranla daha hızlı artması, stokların hemen satılabildiğini gösterdiğinden, kooperatifler için bu durum olumlu olarak yorumlanabilir. Ayrıca, stoklara bağlanan fonların kooperatiflere zamanında döndüğü ve yeni faaliyetlere katılarak kooperatiflerin kârlılıklarını ve likit yapılarını pozitif yönde etkilediğinden de söz edilebilir.

Başka bir bakış açısına göre ise, stokların satışlar vasıtası ile eritilebilmesi, stoklama maliyetlerini azalttığı gibi bozulma ve demode olma riskini de en aza indirmektedir. Birbiri ile ilişkili bu iki kaleme ait trendlerin bu şekilde devam etmesi, dönen varlıkların likit yapıları ve kooperatiflerin kârlılığı açısından gelecek dönemlerde daha fazla olumlu etki yapacağı, dolayısı ile kooperatiflere üye olan bireylerin de daha fazla kazanç sağlayacağı söylenebilir.

Grafik 2: Stoklar ile Net Satışlar İlişkisi

16 TKK’yi de kapsayan Tablo 25’teki verilere ve Grafik 2’deki eğilimlere bakıldığında, 2016’da stoklarda yaşanan düşüş dikkat çekmektedir. Bahsi geçen yılda stoklar kaleminde düşüş olurken net satışlarda ise yükseliş trendi devam etmiştir. Bu durum kooperatifler için son derece önemli ve olumlu bir gelişmedir. 2016 yılında yaşanan bu gelişme doğrultusunda teorik olarak, stoklarda düşüş yaşanırken net satışların artması durumunda, stokların dönüşüm hızının da yüksek olacağı

bilinmektedir. Tablo 16'daki stokların devir hızı ve sürelerine bakıldığında, kooperatiflerin ortalamasının 2016 yılında, incelenen diğer yıllara göre en yüksek değerde olduğu (yılda 11,12 defa ve 33 günde bir) görülmektedir. Bunun da teorik bilgiyi doğrular nitelikte bir gelişme olduğu söylenebilir.

Yukarıda hesaplanmış olan stoklar ile net satışlar ilişkisine ait trend analizinin, Terziköy TKK haricindeki 15 kooperatifi de temsil ettiğini söylemek mümkündür. Terziköy TKK'de ise bu ilişki için hesaplanan trende göre yüksek derecede sapma tespit edilmiştir. Bahsi geçen kooperatife ait trend analizi Tablo 26'daki gibidir.

Tablo 26: Terziköy TKK'nin Stoklar ile Net Satışları Trendi (2014-2018)

İlişkili Kalemler	Yıllar				
	2014	2015	2016	2017	2018
Stoklar	100	234	194	408	505
Net Satışlar	100	141	132	232	263

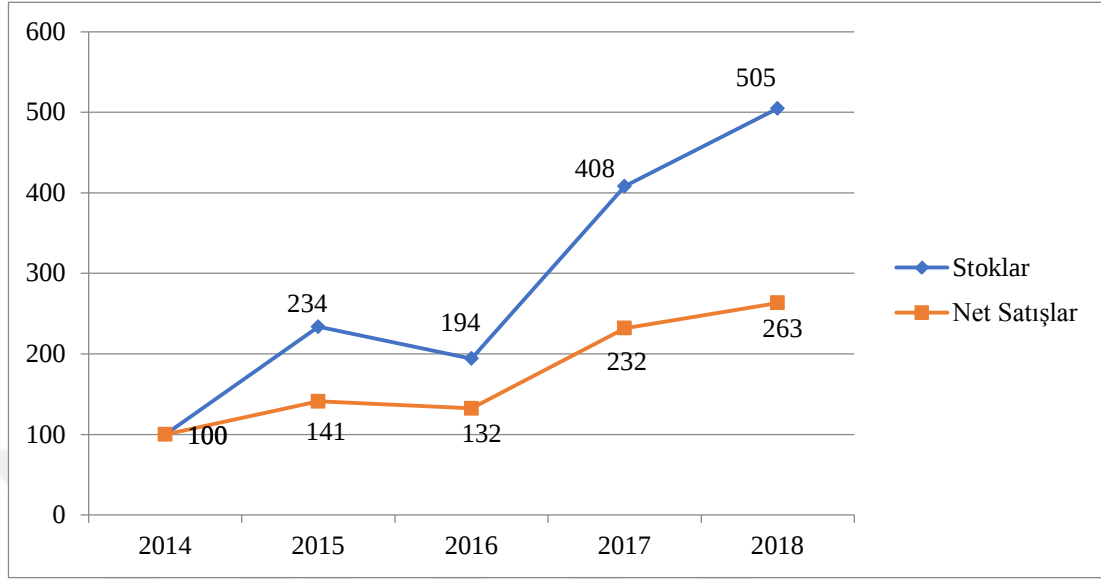
Tablo 26'daki veriler ışığında Terziköy TKK'nin stoklar ile net satışlar kalemlerinin yıllara göre eğilimlerine bakıldığında, 2016 yılında her ikisinde de düşüş yaşandığı, fakat genel olarak trendin yukarı yönlü olduğu Grafik 3'te görülmektedir. Ortalamalar alınarak hesaplanan trend analizinin (Tablo 25) aksine, Terziköy TKK'ye ait stokların net satışlara oranla daha hızlı arttığı görülmektedir. Bu durum ilgili kooperatif için olumsuz olarak değerlendirilebilir.

Terziköy TKK'nin stoklar ve net satışlar kalemlerine ait 5 yıllık trendler gözlemlendiğinde, stoklara fazla yatırım yapıldığı, giderlerin stok olarak aktifleştirildiği veya stokların istenilen ölçüde satılamadığı söylenebilir. Bu durumda, stoklama maliyetleri ile stokların yapısına göre bozulma, eskime ve demode olma riskini artıracak, satış gelirlerini azaltacak, kooperatifin kârlılığını ise olumsuz yönde etkileyeceği bilinmektedir. Bu doğrultuda ilgili kooperatifin Tablo 16'daki stok devir hızına²² bakıldığında, stoklardaki 5 yıllık trendin tersi yönünde bir

²² Terziköy TKK'ye ait 5 yıllık stok devir hızları aşağıdaki gibi olup, 2016 yılında yükseliş, diğer yıllarda ise düşüş olduğu görülmektedir.

Kooperatif Adı	2014	2015	2016	2017	2018
Terziköy TKK	16,93	10,30	11,59	8,81	7,95

grafik çizdiği ve stokların elden çıkarılmasında yıldan yıla daha da güçlük çekildiği görülmektedir.

Grafik 3: Terziköy TKK'nin Stoklar ile Net Satışları İlişkisi

3.3.2.2. Dönen Varlıklar İle KVKYK'nın Göstermiş Olduğu Eğilim

Dönen varlıklardaki artış eğilimine karşılık işletmenin kısa vadeli yabancı kaynaklarında azalma ya da daha az yükseliş trendi olması, likidite açısından işletmeler için olumlu olarak yorumlanır. Böyle bir durumda genellikle, işletmelerin kısa süreli borçlarını ödeme kabiliyetinin geliştiği sonucuna varılmaktadır. İşletmenin kısa vadeli borçları artarken, dönen varlıkları azalırsa ya da daha az oranda artış gösterir ise bu durum olumsuz olarak yorumlanır ve genellikle borçların ödenmesinde sorun yaşanacağını işaret eder (Akgüç 2013: 460). Bu durumlar değerlendirilirken, her hangi bir yanlış anlaşılmaya ya da yanlış değerlendirmeye mahal vermemek için yalnızca trend analizinde yer alan yüzde rakamları değil, mutlak rakamları da dikkate almak gerekmektedir.

16 TKK'yi de temsil ettiği düşünülerek hesaplanan ortalama dönen varlıklar ve kısa vadeli borçlara ait tutarlar Tablo 27'deki gibidir.

Tablo 27: Dönen Varlıklar ve KVK Ortalama Tutarları (2014-2018)

İlişkili Kalemler	Tutar (TL)				
	2014	2015	2016	2017	2018
Dönen Varlıklar	5.786.037	5.922.674	7.057.341	8.937.743	11.407.261
Kısa Vadeli Borçlar	4.055.285	4.065.795	5.652.960	7.209.709	8.768.128

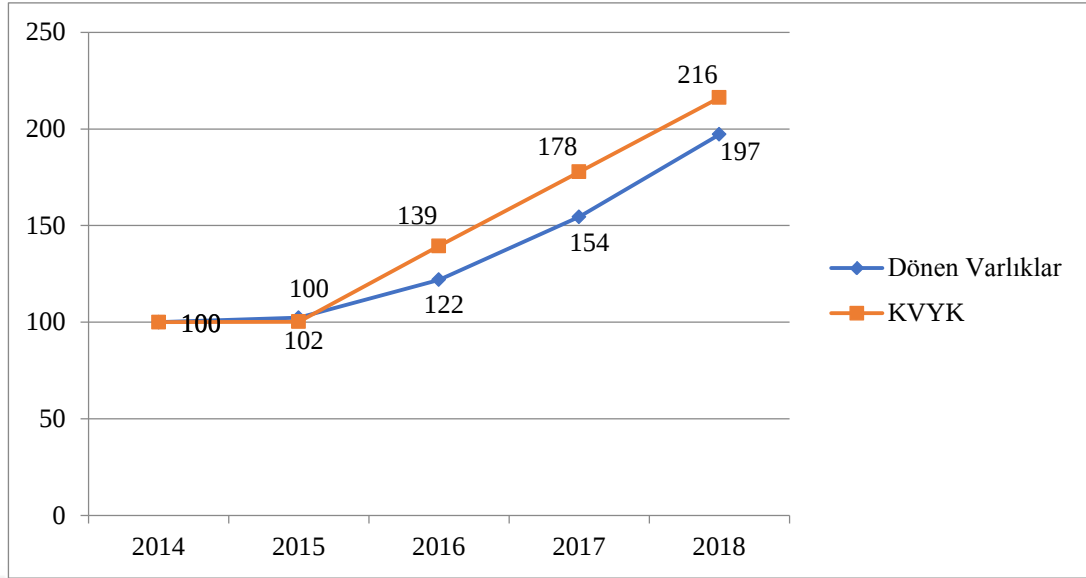
16 kooperatife ait ortalama dönen varlık ve kısa vadeli borçlar doğrultusunda trend analizi hesaplanmış ve Tablo 28’de sunulmuştur. Bu trendin izlemiş olduğu eğilim ise Grafik 4’teki gibidir.

Tablo 28: Dönen Varlıklar ile KVK Trendi (2014-2018)

İlişkili Kalemler	Yıllar				
	2014	2015	2016	2017	2018
Dönen Varlıklar	100	102	122	154	197
Kısa Vadeli Borçları	100	100	139	178	216

Tablo 28’de yer alan ilişkiye bakıldığında, her iki finansal tablo kaleminin de artış eğiliminde olduğunu görmek mümkündür. İki kalemin eğilimleri de birbirine yakın olarak artış gösterse de, kısa vadeli borçların dönen varlıklara göre daha fazla artış gösterdiği söylenebilir. Bu durum, araştırmaya konu olan kooperatifler için olumsuz olarak yorumlanabilir. Ancak, daha önce de söylendiği gibi karşılaştırmayı yalnızca yüzde rakamları ile değil mutlak rakamlarla da yapmak daha doğru sonuçlara ulaşmakta yardımcı olacaktır. Bu doğrultuda Tablo 27’de yer alan dönen varlık ve kısa vadeli borçlara ait mutlak rakamlara bakıldığında, kooperatiflerin tüm yıllarda, genel olarak kısa süreli borçlarını dönen varlıkları ile karşılamasında herhangi bir problem görülmemektedir.

Karşılaştırılan bu iki kalem arasındaki fark net çalışma sermayesini vermektedir. Mutlak rakamlardaki birbirine yakın değişimlerden dolayı, Tablo 8’de kooperatiflere ait cari oranlarda da görüldüğü üzere net çalışma sermayesinin kooperatifler için yetersiz olduğu sonucuna varılabilir.

Grafik 4: Dönen Varlıklar ile KVKYK İlişkisi

16 TKK'nin aritmetik ortalamaları alınarak hesaplanan tutarların ve bu tutarlara göre uygulanan dönen varlık ve kısa vadeli yabancı kaynaklar ilişkisine ait trend analizinin tüm kooperatifleri temsil ettiğini söylemek mümkündür. Ancak, cari oranda (Tablo 8) genel ortalamayı ciddi anlamda etkilediği için değerlendirme dışında bırakılan Alıcık ve Sarıbuğday TKK izlediği eğilim bakımından Tablo 28'deki genel ortalamaların trendine benzerlik gösterse de mutlak rakamlar bazında ayrılmaktadır. Bu sebeple bahsi geçen bu kooperatiflerin trend analizi ve mutlak rakamlarını inceleme zorunluluğu doğmuştur.

Alıcık ve Sarıbuğday TKK'nin 2014-2018 dönemine ait dönen varlıklar ve kısa vadeli borçlar tutarı Tablo 29'daki gibidir.

Tablo 29: Alıcık ve Sarıbuğday TKK'nin Dönen Varlık ve KVKYK Tutarları

Kooperatif Adı	İlişkili Kalemler	Tutar (TL)				
		2014	2015	2016	2017	2018
Alıcık TKK	Dönen Varlıklar	17.496.142	17.857.751	20.615.605	24.167.853	29.377.169
	KVKYK	1.253.787	797.637	1.667.916	2.906.937	4.302.463
Sarıbuğday TKK	Dönen Varlıklar	12.332.966	13.279.108	14.928.614	17.175.823	20.360.877
	KVKYK	678.597	1.088.951	1.529.139	2.186.642	3.082.074

Çalışmanın derinleştirildiği bu iki kooperatifin, dönen varlıklar ve kısa vadeli borçlarına ilişkin trend analizi Tablo 30'da verilmiştir.

Tablo 30: Alıcık ve Sarıbuğday TKK'nin Dönen Varlık İle KVKYK Trendi
(2014-2018)

Kooperatif Adı	İlişkili Kalemler	Yıllar				
		2014	2015	2016	2017	2018
Alıcık TKK	Dönen Varlıklar	100	102	118	138	168
	KVKYK	100	64	133	232	343
Sarıbuğday TKK	Dönen Varlıklar	100	108	121	139	165
	KVKYK	100	160	225	322	454

Tablo 30’da, iki kooperatifin dönen varlıklar ve kısa vadeli borçlar ilişkisine ait oranlar benzer şekilde eğilim göstermektedir. Kooperatiflerin ortalamaları alınarak hesaplanan trend analizine benzer yapıda, yani kısa vadeli yabancı kaynakların dönen varlıklara kıyasla daha hızlı arttığı görülmektedir. Fakat kalemlerin mutlak rakamlarına bakıldığında (Tablo 29), kısa vadeli borçların dönen varlıklara oranla yalnızca %5-10’u kadar olduğu görülmektedir. Bu durumda, genel ortalamalara ait mutlak rakamlardan farklılaştıklarını söylemek mümkündür. Ayırıştırılan bu iki kooperatifin, kısa vadeli borçlarını dönen varlıklarıyla rahatlıkla ödeyebilecekleri ve yeterli tutarda net çalışma sermayesi ayırabilecekleri söylenebilir. Ancak, fazladan fon bulundurmanın kârlılığı olumsuz etkilediği bilindiğinden bu durum kooperatifler için olumsuz olarak da yorumlanabilir.

Alıcık ve Sarıbuğday TKK’ye ait kısa vadeli borçların dönen varlıklarına göre yıldan yıla daha fazla artış göstermesi, dönen varlıkların çok fazla olmasından dolayı ödeme güçlerini yitirmelerine sebep olmasa da ileri dönemlerde bir takım sorunlar ile karşılaşılacağına işaret olabilir. Keza, 6. dipnotta yer alan bu iki kooperatife ait 2014-2018 dönemi cari oran rakamlarının genellikle düşüş içerisinde olması da bu duruma kanıt olarak gösterilebilir.

3.3.2.3. Ticari Alacaklar İle Net Satışların Göstermiş Olduğu Eğilim

Ticari alacaklardaki artışa karşılık, net satışların değişmemesi veya azalış eğiliminde olması ya da ticari alacakların net satışlardan daha hızlı artması genellikle olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Böyle bir durum, işletmenin, alacaklarını tahsilde güçlüklerle karşılaşacağını, tahsilat departmanının iyi çalışmadığını veya satış yapabilmek için müşterilerine, vadenin uzatılması ve peşinat oranının

düşürülmesi gibi ödünler verdiğini göstermektedir (Çetiner 2010: 147). Karşıt durumda ise, yani, net satışlardaki artış eğilimine karşı ticari alacakların değişmemesi, azalması veya net satışların ticari alacaklara oranla daha hızlı artması şirketler için lehte yorumlanmaktadır. Net satışlar artarken ticari alacakları azalması ya da fazla değişiklik göstermemesi, satışların büyük ölçüde peşin olarak yapıldığını göstermektedir. Bu durumda da, şirketlerin likit yapılarının güçleneceği yorumu yapılabilmektedir (Bakır, Şahin 2009: 164).

16 TKK'nin 2014-2018 dönemi ticari alacaklar ve net satışlar tutarlarının ortalamaları Tablo 31'de yer almaktadır.

Tablo 31: Ticari Alacaklar ve Net Satışlar Ortalama Tutarları (2014-2018)

İlişkili Kalemler	Tutar (TL)				
	2014	2015	2016	2017	2018
Ticari Alacaklar	3.679.599	3.970.779	4.872.270	6.114.087	7.738.676
Net Satışlar	3.404.783	4.127.979	4.758.946	5.773.194	8.293.014

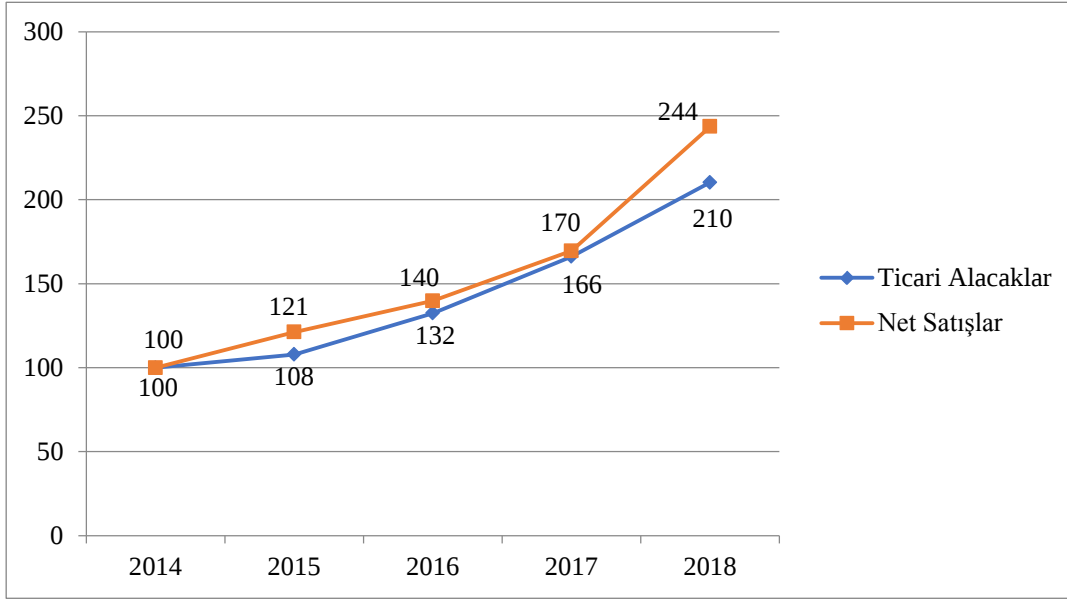
Üstteki veriler doğrultusunda, kooperatiflerin ticari alacaklar ve net satışlar kalemine ilişkin 5 yıllık ortalama trend hesaplanmış ve Tablo 32'de sunulmuştur. Bu ilişkiye ait hesap kalemlerinin göstermiş olduğu eğilimler ise Grafik 5'deki gibidir.

Tablo 32: Ticari Alacaklar İle Net Satışlar Trendi (2014-2018)

İlişkili Kalemler	Yıllar				
	2014	2015	2016	2017	2018
Ticari Alacaklar	100	108	132	166	210
Net Satışlar	100	121	140	170	244

Ele alınan yıllar itibari ile her iki kalemdede artış eğiliminden söz edilebilir. Ancak net satışların artış hızı ticari alacakların üzerinde seyretmiştir. Bu durumun incelenen kooperatifler için olumlu bir gelişme olduğu söylenebilir. 16 kooperatif verilerini de kapsayan net satışların, ticari alacaklara göre daha fazla artış göstermesi sonucu (özellikle 2018 yılı), istikrarlı bir kredi politikasına sahip olunduğu, alacakların etkin bir şekilde izlendiği veya tahsilatların zamanında yapılabildiği söylenebilir. Aynı zamanda bu iki kalemin birbirine yakın şekilde artması, peşin ve

kredili satışların da hemen hemen birbiriyle aynı oranda artış gösterdiği sonucunu doğurmaktadır.

Grafik 5: Ticari Alacaklar İle Net Satışlar İlişkisi

Bu aşamada, tüm kooperatiflerin ticari alacaklar ile net satışlar ilişkisi incelenmiş ve Büyükkızılca TKK haricindeki 15 kooperatifin de Tablo 32’de yer alan 16 kooperatifin ticari alacaklar ve net satışlar kalemlerinin ortalaması ile hesaplanan trend analizine benzer yapıda eğilim gösterdiği sonucuna varılmıştır.

İncelenen bu ilişkide, diğer kooperatiflere göre farklılık tespit edilen Büyükkızılca TKK’ye ait trend analizi Tablo 33’te yer almaktadır. Bu trende ait eğilimi ise Grafik 6’da görmek mümkündür.

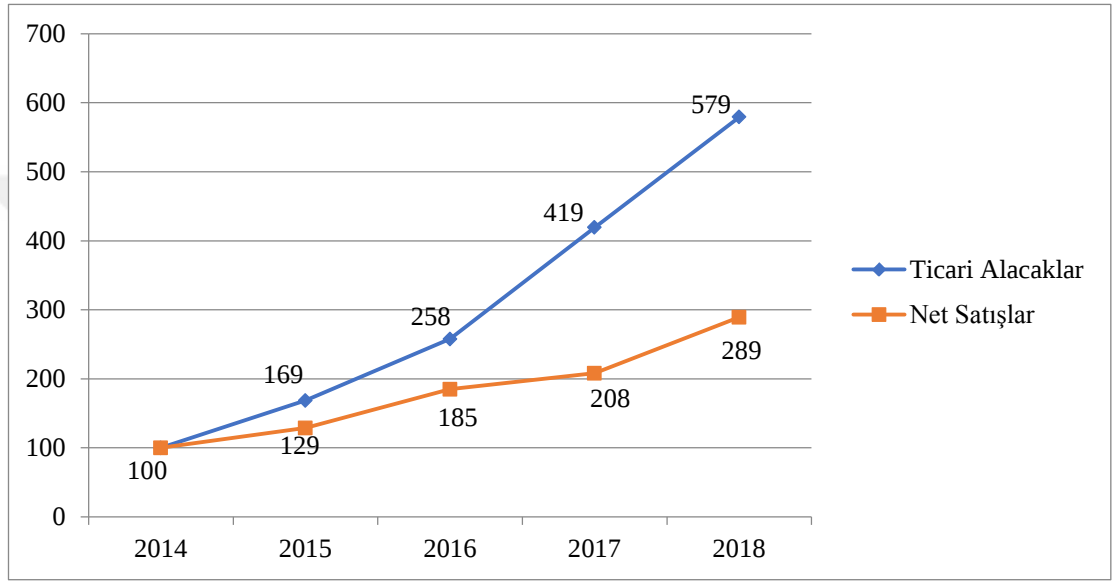
Tablo 33: Büyükkızılca TKK’nin Ticari Alacaklar ile Net Satışları Trendi

(2014-2018)

İlişkili Kalemler	Yıllar				
	2014	2015	2016	2017	2018
Ticari Alacaklar	100	169	258	419	579
Net Satışlar	100	129	185	208	289

Ticari alacakların net satışlardan daha hızlı artmasının olumsuz bir gelişme olduğu bilinmektedir. Nitekim, diğer kooperatiflerin aksine Büyükkızılca TKK’nin böyle bir durumla karşı karşıya olduğu, Tablo 33 ve Grafik 6’da net bir şekilde görülmektedir. İlgili kooperatifin her iki kalemi de yıllar itibariyle artış gösterse de,

ticari alacakların net satışlara kıyasla daha agresif bir şekilde yükseldiğini görmek mümkündür. Bu durum neticesinde bahsi geçen kooperatif ile ilgili; kredili satışlarda müşterilere uzun vade tanıdığı veya alacakların tahsil kabiliyetinin iyi olmadığı yorumu yapılabilir. Keza, kooperatiflerin 5 yıllık alacak devir hızlarının yer aldığı Tablo 15'e bakıldığında, Büyükkızılca TKK'nin bir dönem içerisinde alacaklarını tahsil edebilme gücünün yıldan yıla düştüğü görülmektedir²³. Bu durumun yapılan yorumları desteklediği söylenebilir.

Grafik 6: Büyükkızılca TKK'nin Ticari Alacaklar ile Net Satışları İlişkisi

3.3.2.4. Stoklar İle Ticari Borçların Göstermiş Olduğu Eğilim

Bu ilişki, stokların peşin mi yoksa kredili mi alındığını, ticari borçların ödenip ödenmediğini ve borçlarda bir yığılmanın olup olmadığını tespit etmek amacıyla kullanılır. İşletmede, stoklar artarken ticari borçlar azalıyor ise; stok alımlarının peşin yapıldığını ve mevcut borçların zamanında ödendiğini gösterir. Bu durum, peşin alışlardaki fırsatlardan yararlanma imkanı da doğuracağı için kârlılığı artırıcı bir etki yapar ve olumlu yorumlanır. Stoklar azalırken ticari borçların artış eğiliminde olması olumsuz olarak yorumlanır. Bu durum, borçlardaki artışın yeni stok alımlarından kaynaklanmadığını, bir takım borçların vadelerinde ödenememesi

²³ Büyükkızılca TKK'nin 2014-2018 dönemine ait alacak devir hızı ve süreleri aşağıdaki gibi olup, alacaklarını tahsil kabiliyetinin tüm yıllarda azaldığı görmek mümkündür.

Kooperatif Adı	2014	2015	2016	2017	2018
Büyükkızılca TKK	1,13	0,86	0,81	0,56	0,56

sebebiyle vade uzatılmasına gidildiğini, dolayısıyla işletmenin borçlarını ödemede güçlük çektiğini göstermektedir. Her iki kaleminde birlikte artması, ilgili yıllarda alışların kredili olarak yapıldığını anlatır (Bakır, Şahin 2009: 164; Demir vd. 2016: 284).

16 TKK'nin 2014-2018 dönemine ait stoklar ve ticari borçlara ilişkin ortalama tutarlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 34: Stoklar ve Ticari Borçlar Ortalama Tutarları (2014-2018)

İlişkili Kalemler	Tutar (TL)				
	2014	2015	2016	2017	2018
Stoklar	428.605	467.833	432.160	583.979	681.115
Ticari Borçlar	1.782.031	1.687.972	155.635	272.871	245.486

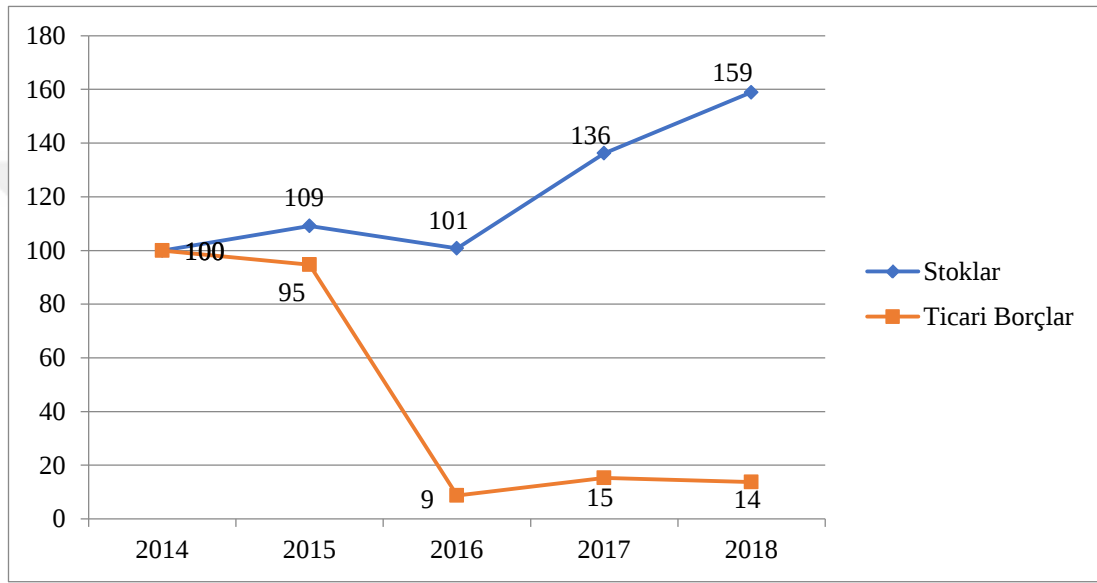
Stoklar ve ticari borçlara ait mutlak rakamlar vasıtası ile hesaplanan bu ilişkinin trendi Tablo 35'teki gibidir. Grafik 7'de ise stoklar ile ticari borçların göstermiş oldukları eğilim daha net bir şekilde görülmektedir.

Tablo 35: Stoklar İle Ticari Borçlar Trendi (2014-2018)

İlişkili Kalemler	Yıllar				
	2014	2015	2016	2017	2018
Stoklar	100	109	101	136	159
Ticari Borçlar	100	95	9	15	14

Tablo 35'teki ilişkiye ait trend izlendiğinde genel olarak, stokların artış, ticari borçların ise düşüş yönlü bir grafik çizdiği görülmektedir. Stokların kredili alışından doğan ticari borçların düşmesi, stokların ise genellikle yükselmesi neticesinde kooperatiflerin stok alımlarını peşin yaptıkları ve mevcut borçlarını zamanında ödedikleri söylenebilir. Peşin alımlar sonucu, fırsatlardan (indirim, eşantıyon vs.) yararlanma imkanı da kazanacak olan kooperatifler için bu durum olumlu olarak kabul edilebilir. Ancak, alımların sürekli ve tamamına yakınının peşin olarak yapılması, kooperatifler açısından likidite sıkıntısını da ortaya çıkaracaktır. Bu sebeple, peşin ve kredili alımların dengeli bir biçimde dağılışı göstermesi kooperatiflerin lehine olacaktır.

Tarım kredi kooperatiflerinin tamamının, ortalama tutarlar ile hesaplanan Tablo 35’teki trende benzer yapıda oldukları tespit edilmiştir. Tablo 35 ve Grafik 7 dikkatli bir şekilde irdelendiğinde, 2016 yılından itibaren ticari borçlarda yaşanan aşağı yönlü kırılma dikkat çekmektedir. Öyle ki, baz yılına göre ortalama %91’e varan düşüşler yaşanmıştır. Ticari borçlarda 2016 yılında başlayan bu azalmayı EK 1’de bulunan, kooperatiflerin yıllara göre ortalama borç dönüşüm hızı tablosunda²⁴ da görmek mümkündür.

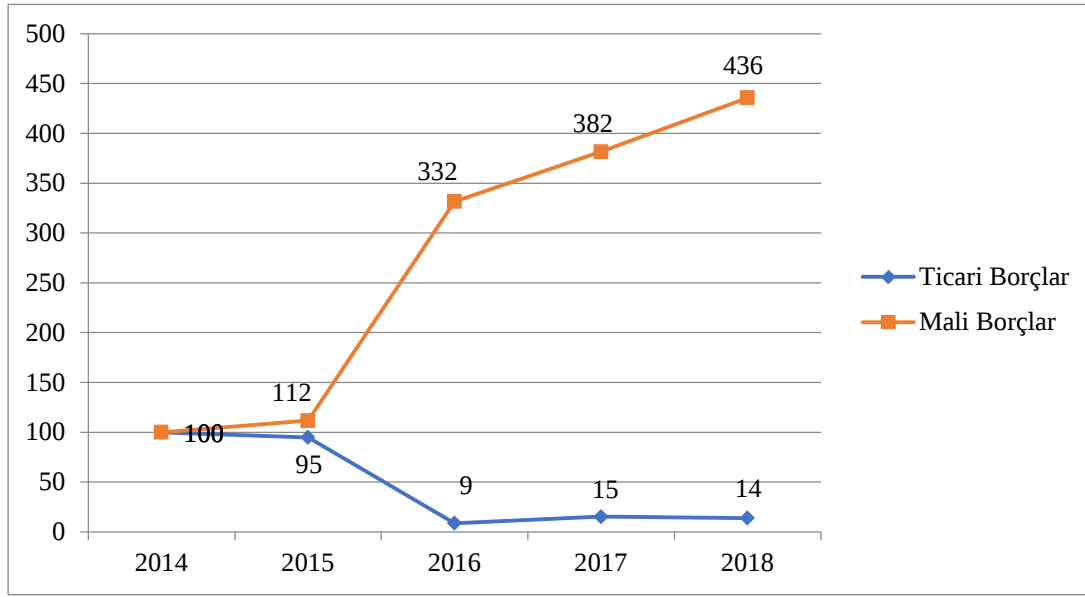
Grafik 7: Stoklar İle Ticari Borçlar İlişkisi

Tüm kooperatiflerin ticari borçlarında 2016 yılında yaşanan bu keskin düşüşün sebebini bulmak maksadıyla, ilgili kaynaklar taranmış ve Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği ile irtibata geçilmiş fakat, kurum içi gizlilik politikası sebebiyle herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak, ilgili TTK’lerin finansal tabloları incelendiğinde 2016 yılından itibaren, mali borçlar grubunda (tamamına yakını bölge birliği kredileri oluşturmakta) ciddi manada bir yükseliş olduğu tespit edilmiştir. Ticari borçların sert bir şekilde düşüşe geçtiği, mali borçların ise aynı oranda yükseliş gösterdiği 2016 ve sonrası için, devlet tarafından tarım kredi kooperatiflerine uygun kredi olanakları sağlandığı düşünülmektedir.

²⁴ Kooperatiflerin bir dönemde kaç kez borç ödemesi yaptıklarını gösteren borç dönüşüm süresine ait 5 yıllık ortalama oranlar aşağıdaki gibidir. 2016 yılından itibaren, önceki yıllara kıyasla daha sık borç ödemesi yapıldığı görülmektedir.

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018
ORTALAMASI	253	188	13	20	13

Üstte anlatılan durumun daha iyi anlaşılması ve görülebilmesi için kooperatiflerin bilançolarında yer alan mali borçlar kalemi tutarlarının, tüm ilişkilerde olduğu gibi yıllar bazında aritmetik ortalaması hesaplanmış, hesaplanan 5 yıllık ortalama mali borçlar baz alınarak trend analizi yapılmış ve çalışma bu aşamada derinleştirilmiştir. Tüm kooperatifleri de temsil ettiği düşünülen mali borçların yıllara göre eğilimi Grafik 8’de ticari borçlara ait trendle birlikte sunulmuştur.

Grafik 8: Ticari Borçlar ile Mali Borçlar İlişkisi

Grafik 8’e göre, bu iki kaleme ait 5 yıllık trendin hemen hemen simetrik olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, elde edilen kaynak ile ticari borçların ödenmiş olduğu varsayımı, bahsi geçen savı açıklamaktadır.

3.3.2.5. Ticari Alacaklar İle Ticari Borçların Göstermiş Olduğu Eğilim

Ticari alacaklardaki artışa karşılık ticari borçların azalış göstermesi, stokların kredili alımından doğan ticari borçların, ticari alacakların tahsil edilmesiyle değil, başka kaynaklar kullanılarak ödendiğini göstermektedir. Bu durum işletmeler için olumsuz olarak yorumlanmaktadır. Çünkü, alacaklar tahsil edilememekte ve ek maliyetlere katlanılarak başka kaynaklardan ticari borçlar ödenmektedir. Ticari borçların ticari alacaklara göre daha hızlı artması ise borçların ödenemediğini gösterebileceği gibi ticari alacakların tahsil edilebildiğini fakat işletmelerin likit

yapılarına yeterli düzeyde katkı sağlayamadığı için fazladan borç kullanımına gidildiğini de gösterebilmektedir (Bakır, Şahin 2009: 165).

16 TTK'nin 2014-2018 dönemi ticari alacaklar ve ticari borçlar tutarlarının ortalamaları Tablo yer almaktadır.

Tablo 36: Ticari Alacaklar ve Ticari Borçlar Ortalama Tutarları (2014-2018)

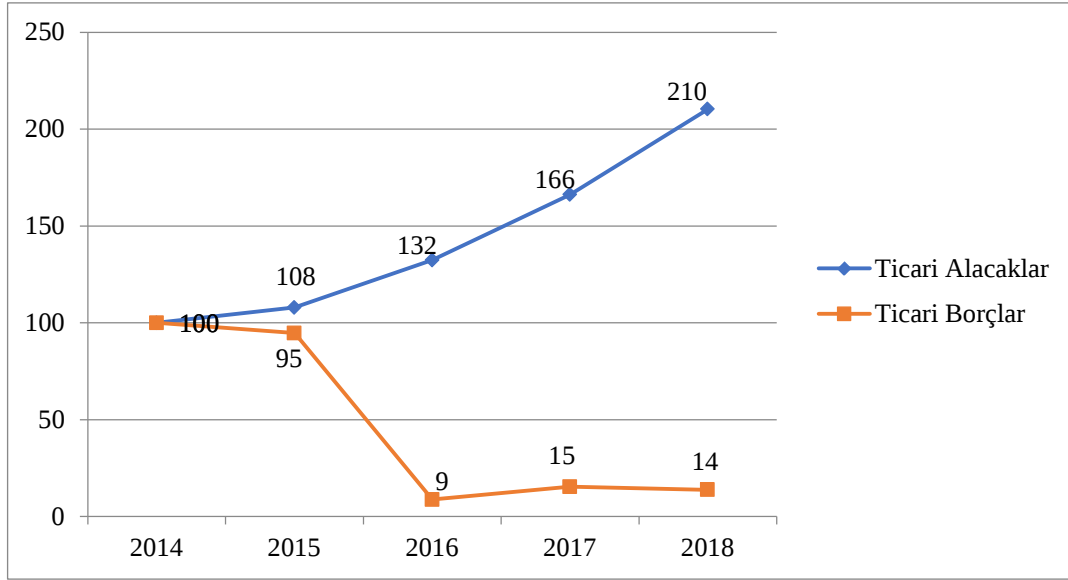
İlişkili Kalemler	Tutar (TL)				
	2014	2015	2016	2017	2018
Ticari Alacaklar	3.679.599	3.970.779	4.872.270	6.114.087	7.738.676
Ticari Borçlar	1.782.031	1.687.972	155.635	272.871	245.486

Ticari alacaklar ve ticari borçlara ait ortalama mutlak tutarlar ile hesaplanan bu ilişkinin trendi Tablo 37’de verilmiştir. Ayrıca grafik 9’da ticari alacaklar ile ticari borçlar ilişkisinin göstermiş olduğu eğilim gösterilmiştir.

Tablo 37: Ticari Alacaklar İle Ticari Borçlar Trendi (2014-2018)

İlişkili Kalemler	Yıllar				
	2014	2015	2016	2017	2018
Ticari Alacaklar	100	108	132	166	210
Ticari Borçlar	100	95	9	15	14

Ele alınan yıllar itibari ile ticari alacakların her dönem artış, ticari borçların ise genellikle düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Kooperatiflerin alacaklarını tahsilde yıldan yıla zorlandıkları, aynı zamanda da ticari borçlarını özellikle son 3 yılda zamanında ödeyebildikleri görülmektedir. Bu durum neticesinde kooperatiflerin, kredili stok alımlarından doğan ticari borçlarını, ticari alacaklarını tahsil ederek değil, başka kaynaklardan faydalanarak ödeyebildiği yorumu yapılabilir. Ticari borçların ödenmesinde bir önceki ilişkide belirlendiği üzere mali borçların önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Ayrıca ilgili trendin, incelenen 16 TTK’yi de temsil ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Grafik 9: Ticari Alacaklar İle Ticari Borçlar İlişkisi

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarım, hem bireylerin yaşamları hem de ülke ekonomisi için olmazsa olmaz bir sektördür. Tarım sektörünün geliştirilmesi, tarımsal verimliliğin artırılması ve sektör çalışanlarının yaşam standartlarının yükseltilebilmesi için bu sektörün finanslanması büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda ülkemizde ilk kez 1863 yılında Mithat Paşa döneminde, çiftçi ve çiftçi işletmelere kaynak oluşturma düşüncesi ile kurulan “Memleket Sandıkları” bu günlerde yerini Tarım Kredi Kooperatifleri’ne bırakmış durumdadır. Ülkemizde tarımın gelişmesi, tarımsal verimliliğin ve tarımsal istihdamın artması ve kırsal alanlarda yaşayan insanların refah düzeylerinin gelişmesinde önemli rol oynayan Tarım Kredi Kooperatifleri geçmiş yıllarla mukayese edildiğinde büyük oranda azalmış olmakla beraber günümüzde 1 Merkez Birliği, 17 Bölge Birliği, 1625 Birim Kooperatifi ve 186 hizmet bürosu ile kırsalda yaşayan 1,1 milyon üreticinin (ortağın) tarımsal üretimine katkıda bulunarak hizmet vermeye devam etmektedir. Tarım Kredi Kooperatifleri, özellikle küçük ölçekte tarım ile uğraşan çiftçilere pazar bulma, ürettikleri mamulleri değerinde elden çıkartma, düşük maliyetli kredi ve hammadde, mazot, gübre gibi ayni destekler sağlaması yönü ile tarım sektörünün öncü kuruluşlarındandır.

Literatürde Tarım Kredi Kooperatiflerin finansal analizine yönelik pek fazla çalışmaya rastlanmamıştır. Fakat yapılan çalışmalarda genellikle tarım kredi kooperatiflerinin varlıklarını finanse etme noktasında dışa bağımlı olduğu ve özsermayelerinin yeterli düzeyde olmadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca tarım kredi kooperatiflerinin likidite sıkıntısı çektikleri, borçlarını ödemekte zorlandıkları (kısa vadeli) ve kâr marjlarının düşük olduğu da belirlenmiştir.

Araştırmanın amacı; Tarım Kredi Kooperatifleri’nin finansal durumlarını tespit etmektir. TKK üyelerine, yeni üye olacak bireylere ve kooperatif yöneticilerine faydalı bilgiler sunmak da çalışmanın bir diğer amacıdır. Bu amaçları gerçekleştirebilmek için Samsun Bölge Birliği bünyesinde bulunan, Amasya ilinde faaliyet gösteren 16 Tarım Kredi Kooperatifinin 2014-2018 dönemine ait bilanço ve gelir tablolarından faydalanılmıştır. Kooperatiflere ait mali verilere, finansal analiz

yöntemlerinden, “Oranlar (Rasyo) Analizi” ve “Eğilim Yüzdeleri Analizi (Trend Analizi)” uygulanmıştır.

Araştırmanın sonucuna ait bulgular aşağıda maddeler halinde sunulmuştur.

Oran yöntemi ile analizde ilk olarak kooperatiflere ait likidite oranlarına bakılmıştır;

- İncelenen dönemde kooperatiflere ait cari oran ortalaması 1,06 olarak gerçekleşmiştir. Kooperatiflerin, dönen varlıkları vasıtasıyla kısa vadeli borçlarını ödemede genel olarak başarılı oldukları ifade edilebilir. Fakat, arzu edilen oran değerinin bir hayli altında olmaları, kooperatiflerin rutin işlerinin sürdürülebilmesi için gerekli olan net çalışma sermayesinin yeterli olmadığı gerçeğini ortaya çıkartmaktadır. Özellikle Doğantepe, Taşova ve Uygur Tarım Kredi Kooperatiflerinin diğer kooperatiflere göre kısa vadeli borçlarını ödemede sorun yaşadıkları, nakit sıkıntısı içerisinde oldukları ve net çalışma sermayelerinin yeterli düzeyde olmadığı, Göynücek ve Aydınca Tarım Kredi Kooperatiflerinin ise bu sorunlardan en uzak kooperatifler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, Alıcık ve Sarıbuğday TKK’lerinin de cari oranları diğer kooperatiflerin çok üzerinde gerçekleşmiş, fakat ortalamayı ciddi manada etkilediği için değerlendirme dışında bırakılmıştır.
- Asit-test oranı ortalaması 0,96 olarak gerçekleşen kooperatiflerin, genel olarak stoklarını elden çıkarmadan da kısa vadeli borçlarının çok büyük bir bölümünü ödeyebilecek durumda oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Gediksaray, Göynücek, Gümüşhacıköy, Büyükkızılca, Terziköy ve Aydınca Tarım Kredi Kooperatiflerinin stoklarını elden çıkartmadan kısa vadeli borçlarını, nakit ve hızla paraya dönüştürülebilen varlıkları ile zorlanmadan ödeyebilecekleri, Doğantepe, Taşova ve Uygur Tarım Kredi Kooperatiflerinin ise fonlarının stoklara bağlı olmasından dolayı nakit sıkıntısı çektikleri ve borç ödeme açısından problem yaşadıkları belirlenmiştir. Alıcık ve Sarıbuğday TKK’de ise cari oranda olduğu gibi asit-test oranları da diğer kooperatiflere kıyasla oldukça yüksek çıkmış ve bu aşamada da değerlendirme dışında bırakılmıştır.

- 16 TKK'nin nakit oran genel ortalamasının 0,0159 olduğu belirlenmiştir. Kooperatiflerin nakit ve nakit benzeri varlıkları aracılığı ile kısa vadeli borçlarını ödemede istenilen seviyenin oldukça altında kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, kooperatiflerin ellerinde nakit bulundurmadıkları veya nakit sıkıntısı çektikleri şeklinde yorumlanmıştır. Kooperatiflere ait veriler ışığında cari ve asit-test oranında anlamlı ve tutarlı sonuçlara ulaşılmış, nakit oranda ise tam tersi bir durum gerçekleşmiştir. Böylece kooperatif fonlarının daha çok ticari alacaklar ve stoklara bağlı olduğu ifade edilebilir. Kooperatiflerin ellerinde nakit bulundurmama sebebi, T.C. Ziraat Bankası'ndaki vadesiz hesaplarından aynı gün nakit ihtiyaçlarını karşılama imkanlarının olması da olabilir.

Kooperatiflerin finansal yapı oranları incelendiğinde;

- Genel olarak kooperatifler, varlıklarının ortalama %67'si kadar yabancı kaynak kullanımına gitmişlerdir. Bu durumda kooperatiflerin, varlıklarını riskli bir şekilde finanse ettikleri belirlenmiştir. Borçlanarak kredi kullandırma faaliyetinde bulunan tarım kredi kooperatiflerinin ortalama yabancı kaynak oranının yüksek çıkması, bu kooperatiflerin yapıları göz önüne alındığında normal karşılanabilecek bir durumdur. Göynücek ve Aydınca TKK'lerin finansal kaldıraç oranlarının ideal seviyede gerçekleştiği, Alıcık ve Sarıbuğday TKK'lerinin ise yabancı kaynak kullanımlarının bir hayli düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Uzun vadeli borç ödeme gücünü ölçen özsermaye oranı kooperatifler için ortalama %33 olarak hesaplanmıştır. Kooperatiflerin yapıları düşünüldüğünde bu sonucun, ideal seviyelerin altında olursa da çok da kötü olmadığı ifade edilebilir. Ülkemizde kabul edilebilir olan oran değerine en yakın kooperatiflerin Göynücek ve Aydınca TKK olduğu belirlenmiştir. Alıcık ve Sarıbuğday TKK'nin ise oran ortalamalarının en yüksek değere sahip olduğu tespit edilmiştir. Bahsi geçen kooperatiflerin uzun vadeli borç ve bunların faizlerini ödeme kabiliyetlerinin iyi, finansal risklerinin diğer kooperatiflere göre daha az ve kredi verenlerin emniyet marjlarının yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

- Kooperatiflerin pasif yapıları içerisindeki yabancı kaynak ve özsermaye dengesini ölçen finansman oranı ortalama %32 olarak gerçekleşmiştir. Kooperatifler çok borç, az sermaye ile faaliyetlerini yürütmektedirler. Ancak incelenen dönemde finansman oranının hemen hemen her yıl artış göstermesi; borçlara olan bağlılığın azalması ve öz sermaye yeterliliklerinin artış göstermesi sonucunu doğurmuştur.

Kooperatifler, varlıklarını ne derece etkin kullandıklarını gösteren faaliyet oranları açısından incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır;

- Alacaklarını bir dönemde ortalama 1.13 defa tahsil edebilen kooperatiflerin genel olarak ticari alacaklarını tahsil etmekte zorlandıkları ve fonlarının büyük bir kısmının alacaklara bağlı olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum da çiftçi ortakların tarım kredi kooperatiflerinden aldıkları kredileri ödemedikleri/ödeyemedikleri veya vadelerini uzattıkları sonucunu doğurmuştur. Alacaklarını tahsil kabiliyeti açısından Göynücek TKK'nin en iyi, Terziköy TKK'nin ise en yetersiz kooperatif olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca cari ve asit-test oranı istenilen seviyenin oldukça altında olan fakat alacaklarını ortalama yılda 1,25 defa tahsil edebilen Taşova TKK'nin, borçlarını geri ödemede fazla sorun yaşamayacağı bilgisine de ulaşılmıştır.
- Stok devir hızına göre de değerlendirilen kooperatiflerin yılda ortalama 9,92 kez stoklarını elden çıkarttıkları belirlenmiştir. En yüksek stok devir hızına sahip kooperatif Doğantepe, en düşük stok devir hızına sahip kooperatif ise Doluca TKK'dir.
- Kooperatiflere ait alacak ve stok devir hızlarının birlikte arttığı görülmekte ve bu durum kaynak kullanımı açısından olumlu yorumlanmaktadır. Ancak stokları elden çıkartma sayıları ile bunlardan sağlanan alacakları tahsil etme sayıları arasındaki farkın çok oluşu ve giderek artış göstermesi, gelecek adına kooperatifler için iyi bir durum değildir. Kooperatiflerin etkinlik sürelerinin ortalaması 359 gündür. Bu süre normal şartlarda yetersiz olarak görülse de tarım kredi kooperatiflerinin yapıları düşünüldüğünde ortalama için yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Ayrıca kooperatifler nakit dönüşüm süresine göre de analiz edilmiş ve nakitlerini ortalama 262 günlük bir süre zarfında tekrar nakde dönüştürdükleri tespit edilmiştir. Özellikle

2016,2017 ve 2018 yıllarında, kooperatiflerin ticari borç devir sürelerinin bir hayli düşmesi ile birlikte nakit dönüşüm süreleri önceki yıllara göre yükselmiş, buna bağlı olarak da kooperatiflerin likiditeye olan ihtiyaçlarının arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Nakit dönüşüm süresi performansı açısından en ideal kooperatifin Uygur TKK, en yetersiz kooperatifin ise Terziköy TKK olduğu belirlenmiştir.

- Kooperatiflere ait aktif devir hızı ortalaması 0,73 olarak gerçekleşmiştir. Varlıkların kaç katı satış yapıldığını ölçen bu oran kooperatifler için ideal seviyenin çok uzağındadır. Kooperatif işletmelerine ait duran varlıkların az olması, oranın bu derece düşük gerçekleşmesine sebep olarak gösterilmiştir. Aktif devir hızının incelenen dönemde sürekli artış göstermesi, net satışların her yıl artış halinde olduğu veya atıl bulunan varlıkların aktif bir şekilde kullanılmaya başlandığını gösterdiği için kooperatifler açısından olumlu olarak yorumlanmıştır.

Kooperatifler son olarak kârlılık oranları açısından analiz edilmiş ve aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır.

- 13 kooperatifin net kâr oranı ortalamasının %6'nın biraz üzerinde gerçekleştiği, bu sonuca göre de net satışlarının ortalama %6'sının kooperatiflere net kâr olarak kaldığı görülmektedir. Net kâr oranı ortalama değerleri diğer kooperatiflerin çok üzerinde olan Alıcık ve Sarıbuğday TKK için yöneticilerinin başarılı, yatırım, üretim, fiyatlama ve finanslama politikalarının isabetli olduğunu söylemek mümkündür. Doğantepe, Taşova ve Uygur Tarım Kredi kooperatifleri ise çalışmaya konu olan tüm yıllarda zarar etmişler ve net kâr oranları negatif olarak hesaplanmıştır. Oran açısından en kötü değere sahip Taşova Tarım Kredi Kooperatifinin, net satış hasılatının ortalama %14,74'ü kadar zarar ettiği belirlenmiştir.
- Kooperatifler, Özsermayenin bir birimine düşen kâr payının tespitinde kullanılan özkaynak kârlılığı açısından analiz edildiğinde kooperatif genel ortalamasının 0,09 olduğu görülmektedir. Bu oranın yıldan yıla olumlu yönde bir eğiliminin olduğu belirlenmiştir. Özkaynak kârlılığı en yüksek olan Büyükkızılca TKK'nin oran özelinde diğer kooperatiflere kıyasla daha iyi yönetildiğini söylemek mümkündür. Doğantepe, Taşova ve Uygur

Tarım Kredi Kooperatifleri'nin ise inceleme döneminin tamamında hem zarar ettikleri hem de geçmiş yıl zararlarının çok fazla oluşundan dolayı özkaynaklarının negatif seviyede olduğu tespit edilmiştir. Tarım kredi kooperatiflerinin amaç ve çalışma koşulları dikkate alındığında, özsermayelerinin alternatif alanlarda kullanımı sınırlı olduğundan, incelenen kooperatiflerde hesaplanan mevcut oranların yeterli düzeyde olduğu kabul edilmiştir.

- Kooperatiflerin varlık kârlılığı oranları incelenmiş ve genel ortalaması %2,9 olarak gerçekleşmiştir. Net kârların varlıklara oranında dönemler itibariyle genel bir artış eğiliminin olduğu saptanmıştır. Alıcık ve Sarıbuğday TTK'nin diğer tarım kredi kooperatiflerine kıyasla kazanç güçlerinin daha iyi olduğu ve çalışmaya konu olan tüm yıllarda varlıklarının kârlılıklarını artırdıkları tespit edilmiştir. Aktif kârlılığı oranları yeterli düzeyde olmayan kooperatiflerin fazla veya atıl varlık bulundurdıkları ya da kârlılıklarının yeterli büyüklükte olmadığı belirlenmiştir.

Aralarında anlamlı ilişki kurulabilen ve birbirini doğrudan doğruya etkileyen finansal tablo kalemlerinin bir arada değerlendirilmesi ile trend analizi hesaplaması yapılabilmektedir. Bu aşamada 16 Tarım Kredi Kooperatifi tek bir kooperatif işletmesi gibi düşünülmüş ve trend analizi bu şekilde uygulamaya geçirilmiştir. Kalemler arası 5 ilişkinin incelendiği eğilim yüzde analizine (trend analizi) ait bulgular aşağıda sunulmuştur.

- İlk olarak stoklar ile net satışlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Kooperatiflere ait bu iki kalemin de genellikle artış eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Fakat net satışların stoklara göre daha hızlı artış gösterdiği belirlenmiş, bu durum ise kooperatifler için olumlu ve önemli bir gelişme olarak yorumlanmıştır. Birbiri ile ilişkili bu iki kaleme ait trendlerin bu şekilde devam etmesi, dönen varlıkların likit yapıları ve kooperatiflerin kârlılığı açısından gelecek dönemlerde daha fazla olumlu etki yapacak, dolayısı ile kooperatiflere üye olan bireyler de daha fazla kazanç sağlayacaktır. Yapılan bu yorumların Terziköy TTK haricindeki 15 TTK'yi de kapsadığı belirlenmiştir. Terziköy TTK'de, genel durumun

aksine stokların net satışlara oranla daha hızlı arttığı gözlemlenmiştir. Bu duruma sebep olarak, stoklara fazla yatırım yapıldığı, giderlerin stok olarak aktifleştirildiği veya stokların istenilen ölçüde satılamadığı gösterilebilir. Bahsi geçen kooperatifin stoklarını elden çıkartmakta yıldan yıla daha da güçlük çektiğini 5 yıllık stok devir hızı oranlarından da görmek mümkündür.

- Dönen varlıklar ile kısa vadeli yabancı kaynaklar arasındaki ilişki incelendiğinde iki kalemin de artış yönlü eğilim gösterdiği fakat kısa vadeli borçların dönen varlıklara oranla daha hızlı arttığı belirlenmiş ve bu durum kooperatifler için olumsuz olarak yorumlanmıştır. Ancak bu aşamada ilgili ilişkiye ait trend analizi bulgularının yanıltıcı bilgiler sunacağı tespit edilmiş ve iki kaleme ait 5 yıllık mutlak rakamlara başvurulmuştur. Mutlak rakamlara bakıldığında kooperatiflerin, kısa vadeli borçlarını dönen varlıklarıyla ödemede her hangi bir problem olmadığı fakat iki kalemin birbirine yakın bir şekilde artış göstermesi net çalışma sermayesini olumsuz etkileyeceği belirtilmiştir. Bu durum aynı zamanda cari oranı destekler nitelikte bir sonuçtur. Trendin bu şekilde devam etmesi, kooperatiflerin gelecek dönemlerde borçlarını ödeme konusunda sıkıntı yaşayacaklarına işaret olarak gösterilebilir. Kalemlere ait genel ortalamalar alınarak hesaplanan trend analizinin 16 TTK'yi de temsil ettiği, mutlak rakamlar bazında ise Alıcık ve Sarıbuğday TTK'lerinin olumlu yönde farklılaştığı belirlenmiştir.
- Ticari alacaklar ile net satışlar arasındaki ilişki incelenmiş, her iki kaleme de artış gözlemlenmiştir. Net satışların artış hızı ticari alacakların üzerinde seyrettiği tespit edilmiş ve bu durum kooperatifler için olumlu olarak yorumlanmıştır. Bu iki kalemin birbirine yakın şekilde artması, kooperatiflerin peşin ve kredili satışlarının da hemen hemen birbiri ile aynı oranda artış gösterdiği sonucunu doğurmuştur. Büyükkızılca TTK haricindeki tüm kooperatiflerin, bu ilişkiye ait genel trende benzer yapıda eğilim gösterdikleri belirlenmiştir. Büyükkızılca TTK'de ise ticari alacaklar net satışlara göre daha hızlı artış eğilimine sahiptir. Bu durumun neticesinde bahsi geçen kooperatif ile ilgili; kredili satışlarda müşterilere

uzun vade tanıdığı veya alacakların tahsil kabiliyetinin iyi olmadığı yorumu yapılabilir. Keza, kooperatifin 5 yıllık alacak devir hızına bakıldığında bir dönem içerisinde alacaklarını tahsil edebilme gücünün yıldan yıla düştüğü görülmektedir. Bu durumun yapılan yorumları desteklediği söylenebilir.

- Kooperatiflere ait stoklar ile ticari borçların ilişkisi de incelenmiş, stokların artış, ticari borçların ise düşüş eğilimi gösterdiği belirlenmiştir. Tüm kooperatifleri de temsil eden bu durum neticesinde, kooperatiflerin stok alımlarını peşin yaptıkları ve mevcut borçlarını zamanında ödedikleri yorumu yapılmıştır. Peşin alımlar kooperatifler için fırsatlar doğuracak olsa da alımların sürekli ve tamamına yakınının peşin olarak yapılması, likidite problemlerinin yaşanmasına yol açacaktır. Bu sebeple peşin ve kredili alımların dengeli bir biçimde dağılım göstermesi kooperatiflerin lehine olacaktır. Bu ilişkide, özellikle 2016 ve sonrasında tüm kooperatiflerin ticari borçlarındaki agresif düşüş dikkat çekmiştir. Analiz açısından önemlilik arz eden bu durumun sebebi araştırılsa da herhangi somut bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak, ticari borçların sert bir şekilde düşüşe geçtiği dönemde tüm kooperatiflere ait mali borçların da ciddi manada yükseliş trendine girdiği tespit edilmiştir. Tespit edilen bu durum neticesinde, 2016 ve sonrası için devlet tarafından tarım kredi kooperatiflerine uygun kredi olanakları sağlandığı düşünülmüştür. Ticari borç ile mali borç kalemleri 5 yıllık incelemede, hemen hemen simetrik bir grafik çizmiştir. Sonuç olarak, elde edilen kaynak aracılığıyla (mali borçlar) ticari borçların ödenmiş olduğu varsayımı, bahsi geçen savı açıklamaktadır.
- Son olarak ticari alacaklar ile ticari borçlar ilişkisi incelenmiş, ticari alacakların her dönem arttığı, ticari borçların ise her dönem azaldığı belirlenmiştir. Tüm kooperatifleri de kapsayan bu durum neticesinde ticari borçlarının her dönem azalmasında ticari alacaklardan daha çok mali borçlardan sağlanacak olan kaynağın etkili olduğu tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgular bir bütün halinde değerlendirildiğinde, Alıcık, Sarıbuğday, Göynücek ve Aydınca Tarım Kredi Kooperatifleri'nin, net çalışma

sermayesi yeterliliği ve kısa vadeli borç ödeme kabiliyeti açısından en ideal kooperatifler olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bu kooperatiflerin varlıklarını daha az riskle finanse ettikleri, uzun vadeli borç ödeme güçlerinin ve özsermaye yeterliliklerinin diğer kooperatiflere göre daha iyi olduğu sonucuna da ulaşılmıştır. Belirtilen bu kıstaslar çerçevesinde en yetersiz kooperatifler ise Doğanstepe, Taşova ve Uygur Tarım Kredi Kooperatifleri'dir. Kooperatiflerin sahip oldukları ve faaliyetlerini gerçekleştirirken faydalandıkları varlıkları en etkin şekilde kullanan ve yöneten kooperatif Göynücek Tarım Kredi Kooperatifi iken en verimsiz kullanan ise Terziköy Tarım Kredi Kooperatifi'dir. Kooperatif yöneticilerinin başarıları ile doğru orantılı olan kârlılık açısından en ideal kooperatifler Alıcık, Sarıbuğday ve Büyükkızılca Tarım Kredi Kooperatifi, bu alanda en yetersiz kooperatifler ise yine Doğanstepe, Taşova ve Uygur Tarım Kredi Kooperatifi olarak belirlenmiştir.

Bu çalışma sonucunda konu ile ilgili kişi ve kurumlara aşağıdaki önerilerde bulunulabilir;

Genellikle kooperatiflerin likidite yapıları yetersizdir. Bu sebeple, kısa vadeli yerine uzun vadeli borçlanma tercih edilerek kooperatiflerin çalışma sermayesine olan ihtiyaçları en aza indirilebilir. Ayrıca Tarım Kredi Kooperatifleri, çiftçi ve çiftçi işletmeleri için her açıdan daha cazip hale getirilerek ortak sayısı artırılabilir, böylece, sermaye artışı sağlanarak likidite yapıları iyileştirilebilir.

Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği WEB sayfasına göre, 2018 yıl sonu itibari ile 1862 birim kooperatif ve 1.321.877 çiftçi ortağa, günümüzde ise 1625 birim kooperatif ve 1,1 milyon çiftçi ortağa sahiptir. Bu süre zarfında finansal performans açısından verimsiz kooperatifler kapatılmış veya birleştirilmiştir. Kooperatif kapatmak veya birleştirmek Tarım Kredi Kooperatifi Merkez Birliği açısından olumlu yorumlanabilir. Fakat kooperatifler, ticari işletmeden çok merkezinde “insan” unsuru olan büyük bir sosyal yardımlaşma örgütüdür. Kooperatiflerin kapatılması veya birleştirilmesi ile çiftçilerin en yakın kooperatife olan mesafeleri artmış, bu da ek maliyetler doğurmuştur. Bu durumu, TKK'lere üye olan çiftçi ortak sayısının azalmasından da anlamak mümkündür. Bu sebeple, öncelikli olarak kooperatiflerin değil çifti ortakların menfaatleri düşünülmeli ve kooperatifçilik ruhuna uygun kararlar alınmalıdır.

Tarım Kredi Kooperatiflerinin ekonomik ve sosyal başarıları yönetilme başarısı ile doğru orantılıdır. Bu sebeple, özellikle TKK'lerin çatısı olarak kabul edilen Merkez Birliği'nden başlanarak, hem bölge birliği hem de birim kooperatiflerinin yönetiminde profesyonel yöneticilere yer verilebilir. Bu da seçim ile değil, sınav, mülakat veya atama ile mümkün olabilir. Netice olarak, kooperatiflerin verimlilikleri ve kârlılıkları artacak, stok ve tahsilat politikaları geliştirilecektir.

Kooperatif çalışanları ve üyelerine verilen eğitimler artırılabilir. Böylece, tarımsal verimlilik artacak ve Tarım Kredi Kooperatifleri'nin finansal yapılarının mevcut durumdan bir adım öteye gitmesi sağlanmış olacaktır.

Tarım Kredi Kooperatifleri, ortaklarına ağırlıklı olarak ayni destek (gübre, mazot, tohum, hammadde vs.) sağlama yoluna gitmelidirler. Bunun sebebi ise nakdi olarak sağlanan desteklerin, tarımsal verimliliği artıracak faaliyetlerin dışında kullanılmasını önlemektir.

Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından, kredi maliyetlerinin en aza indirilmesi ve kendilerinden beklenen görev ve sorumlulukların daha etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için, yönetimi tamamen kooperatiflere bağlı olan bir "Kooperatifler Bankası"nın kurulması gereklidir.

Daha önce de bahsedildiği gibi TKK'lerin finansal analizine yönelik literatürde pek fazla çalışma yapılmamıştır. Tarım Kredi Kooperatifleri'nin finansal analizi kapsamında sonraki çalışmalarda, incelenen dönem ve birim sayısı ile birlikte uygulanan finansal analiz yöntem/teknikleri artırılarak literatüre daha genel sonuçlar kazandırılabilir.

KAYNAKÇA

- Acar Mustafa ve Aytüre Selma (2014). *Dünyada ve Türkiye'de Tarım ve Tarım Politikalarının Geleceği*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Akdeniz, Zeliha (2019). Türkiye'de Tarım Sektörü ve 2000'li Yıllarda Tarımda İzlenen Politikalar. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Akdoğan Nalan ve Tenker Nejat (2001). *Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akdoğan Nalan, Aktaş Rafet, Deran Ali, Erhan Deniz U. ve Acar Vedat (2011). *Sektörel Muhasebe*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akgüç, Öztin (2013). *Mali Tablolar Analizi*. İstanbul: Arayış Basım ve Yayıncılık.
- Akgün, Melek (2002). “İşletmelerde Etkinlik ve Nakit Çevirme Süresi Analizi (Çimento Sektöründe 1995-2001 Dönemi)”. *Mali Çözüm Dergisi*. 12 (60): 143-152.
- Aksöz, İbrahim (1972). *Zirai Kredi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Ana Britannica Ansiklopedisi (1992). 13. İstanbul: Ana Yayıncılık A.Ş.
- Aras, Güler (1996). *Ticari Bankalarda Kredi Portföyünün Yönetimi*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.
- Aydın Ramazan ve Yaşa Atılgan Ayşe (2019). “Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinin Mali Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (14): 352-368.
- Aytekin, Y. Haluk (2008). “Bankacılık ve Finansal Terimler Sözlüğü”. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Babuşçu Şenol ve Hazar Adalet (2017). *Genel Bankacılık Bilgileri*. Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları.
- Bakır Hasan ve Şahin Cumhuri (2009). *Finansal Tablolar Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Başçınar, Nadir (2004). “Dünyada Su Ürünleri Yetiştiriciliği ve Ülkemizin Geleceğine Bakış”. *SÜMAE Yunus Araştırma Bülteni*. 4(1): 6-9.
- Baysal, Kubilay (1984). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Bilgin, Necdet (2005). Tarımsal Kooperatiflerde Güven Duygusunun Ortakların Kooperatife Bağlılıkları ve Performans Algılarına Etkisi: TARİŞ'te Bir Uygulama. Gebze Yüksek Teknoloji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Bilgin Necdet ve Tanıyıcı Şaban (2008). “Türkiye'de kooperatif ve Devlet İlişkilerinin Tarihi Gelişimi”. *KMU İİBF Dergisi*. (15): 137-159.
- Birdal, İlker (1993). *Banka İşletmeceiliği*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Matbaası.
- Bücük, İsmail Hakkı (2004). Tarım Kredi Kooperatifleri Konya Bölge Birliği'ne Bağlı Kooperatiflerin Ekonomik Analizi. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Bülbül Mehmet, Çadircı Engin ve Güneş Erdoğan (1995). Tarımsal Krediler ve Uygulamaları. *Türkiye Ziraat Mühendisliği 4. Teknik Kongresi*. (2):1069-1086. Ankara: T.C. Ziraat Bankası Kültür Yayınları.
- Bülüç Ferda, Özkan Okan ve Ağırbaş İsmail (2017). “Oran Analizi Yöntemiyle Özel Hastane Finansal Performansının Değerlendirilmesi”. *International Journal of Academic Value Studies*. 3 (11): 64-72.
- Cengiz, İsmail (2007). Sermaye Yapısı Belirleyicilerinin Uygulanabilirliğinin Test Edilmesi; Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinde Bir Uygulama. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Çağatay, Selim (2008). *Tarım ve Tarım Sigortalarının Geleceği*. İstanbul: Türk Sigorta Entitüsü Vakfı.
- Çankaya Fikret, Dinç Engin ve Kara Mümine (2012). “İç Denetimin Başarısını Etkileyen Denetim Türleri: Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Üzerine Bir Uygulama”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (39): 47-67.

- Çetin, Bahattin (2008). *Tarımsal Finansman*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çetiner, Ertuğrul (2010). *İşletmelerde Mali Analiz*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çiçek, Hüseyin (1999). Tarım Kredi Kooperatifleri İle Birlikleri ve Muhasebesi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Deligöz, Muzaffer (2005). “Kooperatifçilik Hakkında”. *Karınca Dergisi*. (824): 2-8.
- Demir, Erol (2003). Tarım Kredi Kooperatifleri'nin Kooperatif İşletmeciliği Yönünden Analizi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Demir Mehmet, Şenel Sait Alpagıt ve Alpan Nesrin (2016). *Finansal Tabloların Hazırlanması ve Analizi*. Sivas: Yayınlanmamış Ders Notları.
- Doğan Zeki, Arslan Seçkin ve Berkman Ayberk Nuri (2015). “Türkiye’de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış”. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 8 (1): 29-41
- Ege İlhan, Topaloğlu Emre Esat ve Karakozak Özlem (2016). “Nakit Dönüşüm Süresi Analizi: Bist-50 Endeksinde Yer Alan Şirketler Üzerine Ampirik Bir Uygulama”. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 9 (1): 179-193.
- Erdoğan, Selim (1997). “1980 Sonrası Türkiye Milli Gelirindeki Değişmeler”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 1 (2): 262-280.
- Eren, Caner (2015). Bursa İlinde Süt İşleyen Tarımsal Kooperatiflerin Ekonomik Analizi. Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- European Farmers- European Agri Cooperatives (2019). 12.12.2019 tarihinde <https://copa-cogeca.eu/CogecaPresidency.aspx> adresinden alındı.
- Fasal, Abdullah (2019). Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri İçin Kurumsal Performans Karnesi Önerisi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sakarya.
- Gaytancıoğlu, Okan (2009). *Türkiye ve Dünya'da Tarımsal Destekleme Politikaları*. İstanbul: Sektörel Yayınlar.

- Gökgöz, Ahmet (2012). Balık Üretim İşletmelerinde YMS 41 Kapsamında Ürün Maliyetlerinin Hesaplanması ve Muhasebeleştirilmesi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sakarya.
- Güllü, Serap (2010). Şanlıurfa İlindeki Tarım Kooperatiflerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Araştırma. Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi . Şanlıurfa.
- Güloğlu Tuncay ve Korkmaz Adem (2005). “Kooperatifçilik İlkeleri, Küselleşme ve Yeni Eğilimler”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 55 (1): 811-831.
- Güney, Alptekin (2011). *Banka İşlemleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Gülbüz Göç, Diğdem (2010). “Kooperatiflerde Ortakların Sorumluluğu”. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. 28 (1): 463-477.
- Gürler, Arslan Zafer (2016). *Tarım Ekonomisi ve Politikası*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hayran Seyit ve Gül Aykut. (2018). “Mersin İlinde Çiftçilerin Tarımsal Kredi Kullanım Kararlarını Etkileyen Faktörler”. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 8 (1): 271-277.
- Hazar, Nurettin (1990). *Kooperatifçilik Tarihi*. Ankara: Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları.
- ICA. (1995). “The International Co-operative Alliance Statement on Co-operative”. *Review of International Co-operation*. 88 (3): 3-4.
- International Cooperative Allaince*. (2019). 12.12.2019 tarihinde <https://www.ica.coop/en/about-us/international-cooperative-alliance> adresinden alındı
- International Raiffeisen Union*. (2019). 12.12.2019 tarihinde <https://www.iru.de/about-iru/> adresinden alındı.
- İnan, İ. Hakkı (2008). *Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli*. İstanbul: Sektörel Yayınlar.

- Karacan, Ali Rıza (1991). *Tarım İşletmelerinin Finansmanı ve Tarımsal Kredi*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Karadeniz, Erdinç (2012). “Turizm Sektörünün Nakit Dönüşüm Süresinin Analizi: İMKB Turizm Şirketleri Ve TCMB Sektör Bilançoları Üzerinde Bir Araştırma”. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9 (1): 122-145.
- Karadeniz Erdinç ve Beyazgül Mehmet (2016). “Halka Açık Turizm Şirketlerinin Nakit Dönüşüm Sürelerinin Analizi: Türkiye ve Bazı Avrupa Ülkeleri Karşılaştırması”. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*. 27 (2): 243-257.
- Karadeniz Erdinç, Koşan Levent, Kahiloğulları Selda ve Zencir Banu (2015). “Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri Alt Sektöründeki Küçük, Orta ve Büyük Ölçekli İşletmelerin Likidite Durmunun Analizi”. *Turizm ve Araştırma Dergisi*. 4(2): 18-27.
- Karanlık, Sebahattin (2001). *Kooperatifler ve Muhasebesi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karanlık, Sebahattin. (2009). *Kooperatifler ve Muhasebesi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karayolu Yolcu Taşıma Kooperatifi Anasözleşmesi*. (2019). 11.26.2019 tarihinde T.C. Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü: <https://ticaret.gov.tr/data/5d41a0d313b87639ac9e013d/621dcce23dcc36e6e2c86ec49b66010e> adresinden alındı.
- Kaya, Ferudun (2017). *Bankacılık Giriş ve İlkeler* [Kitap Bölümü], *Kredi Türleri*, yazar: Ulusoy Tolga. - İstanbul : Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.
- Kazgan, Gülten (2013). *Tarım ve Gelişme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kıllı, Mustafa (2014). Tarım İşletmelerinde Tarımsal Faaliyet Standardı Çerçevesinde Maliyet Hesaplaması: Bir Tarım İşletmesinde Örnek Uygulama. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kahramanmaraş.
- Koç, Hakan (2001). *Kooperatifçilik Bilgileri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Koç Selahattin, Zengin Numan ve Yıldız Zafer (2016). “BİST’te İşlem Gören Tarım ve Hayvancılık Şirketlerinin Performan Analizleri: (2010-2015)”. *Yönetim ve Ekonomik Araştırmaları Dergisi*. 14 (3): 17-31.
- Koçtürk, O. Murat (2006). “Türkiye’de Kooperatiflerin Vergilendirilmesi”. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 13(2): 119-136.
- Kutlu, Abdullah (2011). “Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri”. *Karınca Dergisi*. (893): 65-68.
- Lagels Martin G. ve Coltman Micheal M. (2004). *Hospitality Management Accounting*. New Jersey: by John Wiley & Sons, Inc., Hoboken.
- Lazol, İbrahim (2010). *Mali Analiz Uygulamaları*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Majumder Tofael Hossain ve Rahman Mohammed Mizannur (2011). “Financial Analysis of Selected Pharmaceutical Companies in Bangladesh”. *Journal of Biology, Agriculture and Healthcare*. 1(2): 25-49.
- Muhasebe ve Finansman-Kooperatifler*. (2014). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı. Yayınlanmış Ders Notu.
- Mülayim, Ziya Gökalep (2006). *Kooperatifçi Atatürk ve kooperatifçilik*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Mülayim, Ziya Gökalep (1999). *Kooperatifçilik*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özçelik Ahmet, Güneş Erdoğan ve Artukoğlu M. Metin (2005). Türkiye’de Tarımsal Kredi: Sözleşmeli Tarım ve Üretici Örgütleri Üzerinden Kredi Uygulamaları. *Türkiye Ziraat Mühendisliği 6. Teknik Kongresi*: (961-985). Ankara: T.C. Ziraat Bankası Kültür Yayınları.
- Özdemir, Gülen (2016). *Kooperatifçilik*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık .
- Özel, Öznur (2018). Tarım Sektörüne Sağlanan Mali Teşviklerin Tarım Sektörü Gelişimi Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Uşak.

- Özkan, Azzem (2001). Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinde Maliyetler ve Muhasebeleştirilmesi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Parasız, İlker (2009). *Para Banka ve Finansal Piyasalar*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İlker (2011). *Türkiye'de ve Dünya'da Bankacılık*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Sakarya, Şakir (2008). “Nakit Yönetiminde Nakit Dönüş Süresi Analizinin Kullanılması: İMKB'deki KOBİ'ler Üzerine Ampirik Bir Çalışma”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 13(2): 227-248.
- Seyfioğlu, Mahmut (2010). Tarım Kredi Kooperatiflerinin Mali Yapısının Tespiti ve Sorunlarının Çözümüne Yönelik Öneriler. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara:
- Sokolov, Stanislav (2008). Financial analysis of the Russian forest product companies. Department of Forest Products, Yüksek Lisans Tezi, Uppsala.
- Şahin, Ayhan (1996). Türkiye'de Tarım Kredi Kooperatifleri Sistemi Finans Yapısı ve Değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Şahin, Hüseyin (2012). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Şakar, Birgül (2015). *Banka Kredileri ve Yönetimi*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.
- Takan, Mehmet (2002). *Bankacılık; Teori, Uygulama ve Yönetim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tarım Kredi Kooperatifleri Anasözleşmesi* (2016). 10.29.2019 tarihinde <http://www.tarimkredi.org.tr/files/mevzuat/tarim-kredi-koop-anasozlesme> adresinden alındı.
- Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge Birliği Anasözleşmesi* (2016). 12.07.2019 tarihinde <http://www.tarimkredi.org.tr/files/mevzuat/tarim-kredi-koop-bolge-bir-anasozlesmesi>. adresinden alındı.

- Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Anasözleşmesi* (2016). 12.07.2019 tarihinde <http://www.tarimkredi.org.tr/files/mevzuat/tarim-kredi-koop-merkez-bir-anasozlesmesi> adresinden alındı.
- Tuğcu Can Tansel ve Erdem Ekrem (2015). *Türkiye Ekonomisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset.
- Türker, Yavuz Özhan (2009). Ormancılıkta ürün kavramı. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakóltesi Dergisi*. 59(1): 10-28.
- Türkiye Kooperatifçilik Raporu* (2017). Ankara: T.C. Ticaret Bakanlığı.
- Türkiye Milli Kooperatifler Birliği* (2013). 11.27.2019 tarihinde Türkiye Milli Kooperatifler Birliği: <http://www.turkey.coop/menu/Turkiye-Milli-Kooperatifler-Birligi-Tarihcesi> adresinden alındı.
- Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Faaliyet Raporu*. (2017). 12.18.2019 tarihinde <http://www.tarimkredi.org.tr/files/faaliyetRaporlari/2017YiliFaaliyet> adresinden alındı.
- Uzundumlu, Ahmet Semih (2012). “Tarım Sektörünün Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Önemi”. *Alınleri Zirai Bilimler Dergisi*. 34-44.
- Yalçinkaya Neslihan, Yalçinkaya M. Hakan ve Çılbant Coşkun (2006). “Avrupa Birliği’ne Yönelik Düzenlemeler Çerçevesinde Türk Tarım Politikaları ve Sektörün Geleceği Üzerine Etkisi”. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 13(2): 97-118.
- Yalman, Yalçın (1996). Tarım Kredi Kooperatifleri'nin Tarım Ekonomisindeki Yeri ve Sivas Örneği. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Yücel Tülay ve Kurt Gülüzar (2002). “Nakit Dönüş Süresi, Nakit Yönetimi ve Karlılık: İMKB Şirketleri Üzerinde Ampirik Bir Çalışma”. *İMKB Dergisi*. 6(22): 1-15.
- “Bankacılık Kanunu (5411 S.K.)”. Resmi Gazete, 25983, 19.10.2005.
- “Gelir Vergisi Kanunu(193 S.K.)”. Resmi Gazete, 10700, 31.12.1960.
- “İtibari Zirai Birlikleri Kanunu (498 S.K.)”. 1924.

“Kooperatifler Kanunu (1163 S.K.)”. Resmi Gazete, 13195, 24.04.1969.

“T.C. 1961 Anayasası (334 S.K.)”. Resmi Gazete, 10859, 09.07.1961.

“T.C. 1982 Anayasası (2709 S.K.)”. Resmi Gazete, 17863, 17.10.1982 .

“Tarım Kanunu (5488 S.K.)”. Resmi Gazete, 26149, 18.04.2006.

“Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu (2836 S.K.)”. Resmi Gazete, 3146, 21.10.1935.

“Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu (1581 S.K.)”. Resmi Gazete.
14172, 18.04.1972.

www.tdk.gov.tr. (Erişim Tarihi 10.24.2019) .

www.tarimorman.gov.tr. (Erişim Tarihi 10.22.2019).

www.tarimkredi.org.tr. (Erişim Tarihi 12.02.2019).

www.tarimkredibirlik.com.tr. Erişim Tarihi (12.05.2019)

www.ticaret.gov.tr. (Erişim Tarihi 11.27.2019)

www.tim.org.tr. (Erişim Tarihi 10.23.2019)

EKLER

Ek-1: TTK'lerin Borç Devir Süresi Değerlerinin Seyri

Kooperatif Adı	Yıllar					Koop. Ort.
	2014	2015	2016	2017	2018	
Gediksaray TTK	254	224	5	7	7	99
Doğantepe TTK	655	560	19	15	15	253
Göynücek TTK	288	30	7	12	10	70
Taşova TTK	406	302	39	38	10	159
Gümüşhacıköy TTK	310	71	10	41	26	92
Doluca TTK	156	1	16	23	7	41
Eraslan TTK	545	236	9	13	2	161
Büyükkızılca TTK	3	136	9	9	14	34
Uygur TTK	549	651	13	15	13	248
Merzifon TTK	21	75	10	18	14	28
Amasya TTK	19	150	7	6	7	38
Terziköy TTK	250	322	5	20	28	125
Alıcık TTK	52	1	16	22	18	22
Sarıbuğday TTK	36	44	12	27	5	25
Suluova TTK	202	183	15	25	10	87
Aydınca TTK	295	28	15	28	20	77
ORTALAMASI	253	188	13	20	13	97

Ek-2: Onay Belgesi (Verilerin Temini İçin)

Muhammed Said Alici <alici.muhammedsaid@gmail.com>

Bilgi Talebi Hk.

BÜTÇE RAPORLAMA MÜDÜRLÜĞÜ <butceraporlama@tarimkredi.org.tr>

18 Ekim 2019 18:30

Alici: "alici.muhammedsaid@gmail.com" <alici.muhammedsaid@gmail.com>

Cc: SERTAC GURSOY <sgursoy@tarimkredi.org.tr>, OZGUR CAPIN <ocapin@tarimkredi.org.tr>

Talebiniz üzerine Amasya ili kooperatiflerinin 2014-2018 tarihleri arasındaki bilanço ve gelir tabloları e-posta ekinde gönderilmiştir.

K111188 ALICIK TARIM KREDİ KOOPERATİFİ
K111189 SARIBUĞDAY TARIM KREDİ KOOPERATİFİ
K111251 SULUOVA TARIM KREDİ KOOPERATİFİ
K111274 AYDINCA TARIM KREDİ KOOPERATİFİ
K111275 GEDİKSARAY TARIM KREDİ KOOPERATİFİ
K111432 DOĞANTEPE TARIM KREDİ KOOPERATİFİ
K111442 GÖYNÜCEK TARIM KREDİ KOOPERATİFİ
K112034 TAŞOVA TARIM KREDİ KOOPERATİFİ
K112041 GÜMÜŞHACIKÖY TARIM KREDİ KOOPERATİFİ
K112215 DOLUCA TARIM KREDİ KOOPERATİFİ
K112307 ERASLAN TARIM KREDİ KOOPERATİFİ
K112328 BÜYÜKKIZILCA TARIM KREDİ KOOPERATİFİ
K112338 UYGUR TARIM KREDİ KOOPERATİFİ
K112407 MERZİFON TARIM KREDİ KOOPERATİFİ
K112439 AMASYA TARIM KREDİ KOOPERATİFİ
K112676 TERZİKÖY TARIM KREDİ KOOPERATİFİ

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Muhammed Said ALICI
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi : 27.10.1996
Doğum Yeri : Merzifon/AMASYA
e-posta : alicimuhammedsaid@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F.	2018
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	2020